

naše planine

7-8

1983

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Soštarčić.

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

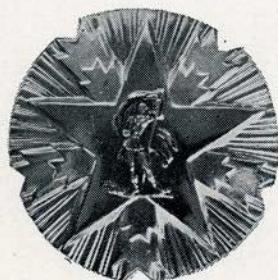
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja preplata 400 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 80 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tiskarski »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

Godina 75 (35) Srpanj—Kolovoz 1983. Broj 7—8
Volumen 75 (35) Juli—August 1983. No 7—8

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Dr Radovan Kranjčev:	Priroda i planinari	.	.	.	145
Drago Šefer:	Čovjek i planina	.	.	.	148
Radivoj Kovačević:	Osveta bijele ljetopitice	.	.	.	151
Šime Balen:	Sredinom srednjeg Velebita II.	.	.	.	157
Uzeir Beširović:	Podne u Škrčkoj dolini	.	.	.	163
Dr Ignac Munjko:	Planinarske šetnje po Ižu i Rutnjaku	.	.	.	165
Smilja Petričević:	U Šugarskoj dulibi	.	.	.	166
Ivan Milas:	Omiška Dinara	.	.	.	168
Danica Đurović:	Prvi put na Rumiji	.	.	.	170
Bojan Tollazzi:	Žedni na Biokovu	.	.	.	172
Sakib Kliko:	Priča o stazi	.	.	.	174
Edin Durmo:	Pad	.	.	.	177
Prvenstveni usponi	.	.	.	.	178
Marijan Čepelak:	Bivakiranje u prirodi	.	.	.	179
Ozren Lukić:	Istraživanje Mandelaje	.	.	.	181
Milijana Đorđević:	Vlastimir Jovanović	.	.	.	183
Pedeset godina PK »Split»	.	.	.	.	184
Raspredana razglednica s Horvatovih stuba	.	.	.	.	185
Speleologija	.	.	.	.	186
Vijesti	.	.	.	.	186

Slike na omotu:

I Stranica: Samarske stijene (Foto: Ing. Zlatko Smerke)
IV stranica: Dent du Geant (4014 m) u Savojskim Alpama
(Foto: Marijan Dragman, 1937).

**Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom**

Priroda i planinari

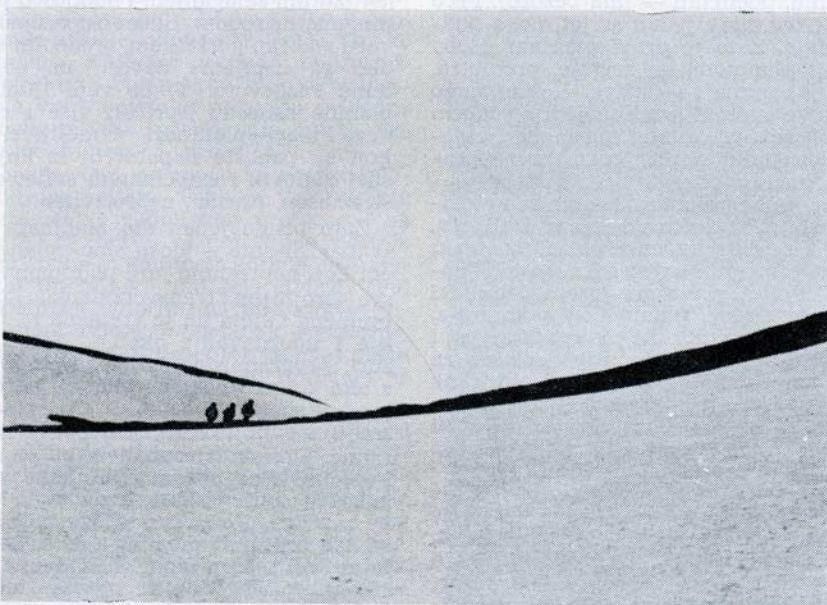
Dr. RADOVAN KRAJNČEV, profesor
KOPRIVNICA

»Priroda — zemlja, biljka, životinja, čovjek — prima samo onoga raširenih ruku, tko joj se približava zadivljenih očiju, čistog srca i bez predrasuda.«

Tibor Sekelj

Ljepotu i iskonsku snagu nepatvorene prirode najviše i najpotpunije doživljavamo u planinama. No taj doživljaj i to zadovoljstvo ne dolazi samo od sebe. Smisao za doživljavanje lijepog je nešto što se razvija, što nastaje, gradi se i dograđuje sve dok smo živi. To zahtijeva predan i sistematski odgojni

sadržajnije i neposrednije. No i obratno, spoznaje koje stičemo u kontaktu s prirodom obogatit će našu ličnost novom gradom, novim viđenjima i njihovom intelektualnom preradom i analizom na jednom višem planu, u odnosu prema prirodi bit ćemo veći, prirodni, suma našeg znanja o prirodi bit će

Zelengora

Foto: Ljubomir Njeguš

rad, obrazovanje, ulaganje vlastitog duševnog napora i volje, orientaciju našeg kompletног bića u tom pravcu. Tako se razvijaju interesi i motivacija. Najbolje to uspijeva aktivnim osobnim angažmanom i direktnim kontaktima s prirodnom sredinom. Tako sve više spoznajemo njene vrijednosti, privlačnosti i ljepote. Izgradujući sebe, olakšavamo spoznaju i pun doživljaj okolne stvarnosti.

Poznato je da se više voli ono o čemu se više zna, što se bolje razumije. Veće znanje o planinskoj prirodi jedan je od presudnih uvjeta da se ona bolje shvati i doživi punije,

veća. Prema tome, radi se o jednom reverzibilnom, dijalektičkom odnosu između čovjeka (subjekta) i okolne stvarnosti-prirode (objekta). S našim duhovnim rastom rastu i naša viđenja, naši osjeti i percepcije, svaki put drugačiji, bogatiji, jer cijelokupnu prirodu doživljavamo u neprestanoj promjenljivosti. Jedno te isto a uvijek drugačije, uvijek ponešto novo u vječnoj mijeni pojava i oblika.

Razvijen dar opažanja i distributivna pažnja omogućuju planinaru zapažanje mnogo više pojedinosti, niza detalja na koje ostali gotovo i ne obraćaju pažnju. A u planini takvih po-

Johannisberg s Pasterzea
Foto: Marula Manč (1936)

jedinosti i zanimljivosti, velikih i impresivnih i minijaturnih, poetičnih — ima bezbroj. Pred očma se otkriva čitav jedan svijet, nova područja spoznaje. Zato je pravi planinar osoba koja ne juri planinom, on zastaje, promatra, studira, upija, snima i — uživa. Koliko samo senzacija krije u sebi površina jedne suncem okupane stijene s predivnim busenima i cvjetovima biljaka pukotinarki, jedan travnat začravanak s ostacima snijega, bogata visokoplaninska flora, jedno poluobraslo i smireno točilo s izvanrednim koloritom kamena i biljaka, bogato raslinje naših prašuma, visokoplaninski živi svijet oko brojnih snježanika, gorski leptiri i drugi kukci, predivna jezera i duboki cirkovi, blago našeg planinskog podzemlja, osebujni oblici površinske karstifikacije i mnogo toga drugog. Zar to nije dostatno za punu aktivnost duha, zar se zbog toga ne »ispaliće« i po nekoliko puta krenuti istom turom? Ali ako se o svemu tome malo zna, ti sadržaji neće se doživjeti kao vrijednosti a mnogi od njih neće biti ni zapaženi.

Vjerujem da su toga svjesni svi pravi planinari i da im je priroda u najširem smislu te riječi osnovni motiv zbog kojeg su zavoljeli planine i planinarstvo. Njima u planini nikad neće biti dosadno, njima ne može biti dosadno, oni mogu na sebi svojstven način transponirati fizičku planinarsku djelatnost u pun i bogat duševni doživljaj. Zbog toga s pravom naglašava naš planinarski pregalac i pisac »Planina Hrvatske«, prof. dr Željko Poljak, da za planinarstvo mogu imati puno razumijevanje samo osobe bogatog duhovnog života.

Da bi se zavoljela priroda i planinarstvu poklonili i vrijeme i napor i da bi se u njemu istinski uživalo, nije uvijek nužno da smo vršni stručnjaci, geolozi, biolozi, speleolozi, geografi ili klimatolozi, ali u svakom slučaju u čovjeku mora postojati barem u nekoj mjeri razvijen onaj spoznajni nerv, ona intelektualna znatiželja i interes koji nas »tjera«, motivira. Znam ljudе bez velikog školovanja a pravi su zaljubljenici planina i planinske prirode, žive i nežive. Zašto? Izgradili su i izgraduju vlastitim naporom svoj svijet i »svoje« gledanje na okolnu stvarnost, proširili su vid-

ke, otvorili oči i na svoj način, punim intelektualnim zalaganjem i budnošću prolaze planinama, prirodom. Slično zapažamo i u razgovoru s kojim gorštam, srođenim s planinom, ako ga uspijemo nавести na odgovarajuću temu razgovora. Ti će vam ljudi o prirodi planine zanosno ispričati više i zanimljivije nego mnogi »planinari« nemetljivci i brbljavci koji su ponešto napabirčili iz knjiga a vlastiti duhovni i emocionalni svijet ostao im je siromašan, prazan, neproživljen.

Zato bismo jedan dio planinara mogli nazvati »išli smo — došli smo« planinari. To su oni koji neprestano jure planinama i njihovim sve brojnjim transverzalama, koji nemaju vremena i šteta im je vremena za razgledavanje i upoznavanje okoliša. Njima se uvijek žuri, programirano im je vrijeme na minute a ako kojim slučajem dodu na odredište prije predviđenog vremena, s tim vremenom ne znaju što bi uradili, postaje im užasno dosadno. Dosadno je roditeljima — dosadno je i djeci. Obilati obroci prikraju vrijeme. Slikanja u svim pozama a da se iz slika uopće ne zapaža gdje su se dotični tada nalazili. Iz tranzistora drci muzika, a da su mogli, vjerojatno bi sobom ponijeli i televizor da im smanji dosadu i da ne izgube, slučajno, vezu s civiliziranim svijetom. Njihove maršrute idu obavezno samo onuda kuda se proteže trasa nekog značajnog ili sasvim beznačajnog planinarskog puta ili transverzale. Njima su maršruti dnevнog ili višednevнog planinarskog pohoda odredili drugi. Natječu se i žurno obilaze sve kontrolne točke i, što je od svega najvažnije, udaraju se svi mogući žigovi a da se planina i njena priroda u stvari i ne vide i ne dožive. Prolaze njome kao slijepci, kod zdravih očiju. Do kontrolnih točaka, ako je ikako moguće (a danas je to sve više moguće), dolaze automobilom pa pravog planinarenja i pješačenja tu mnogo i nema. Žigovi, značke i ispunjeni dnevnički važniji su od svega ostalog. Otklanjanje te besmislenosti ne pomažu никакve škole, fakulteti, diplome i titule. Bez odgovarajuće razine znanja i kulture ta trka ostaje nezajedljiva. Ako takav čovjek k tome još i vodi nekog od mlađih, jao njima! Eto

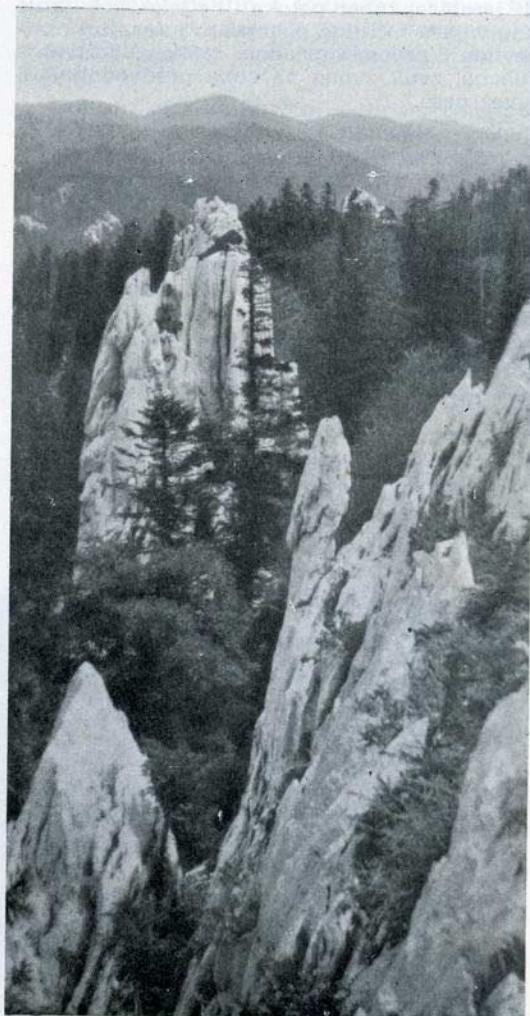
prilike da omrzne i pješačenje i planinarstvo od malih nogu. Potrošačkom groznicom kao da žele osvojiti i planinu, kao da se i ona preko dnevnika i značaka može posjedovati, kupiti, imati. Priroda oko njih ne postoji. Oni će vam u najbolju ruku znati ispričati kuda se prolazi, gdje put skreće lijevo ili desno, gdje se nalazi raskrije ili gostonica, ali o osobnom doživljaju žive i nežive prirode planine gotovo da nemaju što reći. Oni su uvijek od nekuda pošli u toliko i toliko sati, uvijek osvojili taj i taj vrh i mnogo drugih, i uvijek su nekamo došli u toliko i toliko sati, »sretni i umorni«, naravno. Dobro je o takvima napisao naš poznati svjetski putnik i publicist Tibor Sekelj: »Ti ljudi nalikuju po mom mišljenju, manje više putnom kovčegu. Njima je samo važno mjesto ukrcavanja i iskrčavanja. A što se dešava između te dvije točke, za njih je izgubljeno vrijeme«. Premda su mi poznati odgovori, ne mogu a da se po tko zna koji puta ne zapitam: Zbog čega takvi ljudi odlaze u planine?

Neki planinari svoj odnos prema prirodi, svoju »ljubav« prema planinskom bilju izražavaju i tako što iskapaju čitave biljke u želji da ih presade u svoje vrtove i okućnice. Onako »za uspomenu«. Najčešće potpuno neinformirani o ekološkim i botaničkim karakteristikama dolične vrste oni tako sužavaju prirodna staništa ovih biljaka, naseljavaju njima nedovarajuće biotope i prije ili kasnije — biljka propada. Oni ne znaju za zaštitu planinskog biljnog svijeta. Tako se već poznata sudbina i slučaj s runolistom protegao i na druge vrste. Za takve planinare ne postoje nikakve prirodne zakonitosti kojima je uvjetovan život tih biljaka, oni žele stvoriti svoj uzgojni postupak ignorirajući bilo kakve klimatske i ostale uvjete za opstanak organizma. Njima foto-aparat i »bilježenje« na ovaj način nije dovoljno a mnogi se u tom pravcu i ne trude.

Trenutni ushit pred divotom bez mjere i razloga, a onda, jer se ne poznaje prava vrijednost i značaj, jer ne postoji pravilno razvijen odnos prema prirodnjoj sredini i jer zapožanje nije prihvatile razvijena svijest — sve se začas odbacuje da bi se isti postupak ponavljao na nekom drugom mjestu. Pravom planinaru strano je takvo ponašanje i neće takvim postupcima davati loš primjer mlađima. On će ljepotu doživjeti na drugačiji način, punim intelektualnim pregnućem a ne kidanjem i uništavanjem, željom za posjedovanjem. Takav planinar neće pisati da mu je »safari zanimljiva ali ujedno i dosadna stvar« (kroz nacionalni park Arusha u Africi). Pitamo se, pošto si onda, vrli planinaru, odlazio čak u Afriku da vidiš Arušu, kad ti je тамо bilo tako dosadno. To me podsjeća na jednu od emisija putopisnog karaktera, nedavno gledanu, kroz obje Amerike, gdje smo kao gledaoci najviše »uzivali« u snimkama, izdaleka i izbliza, vlastitih automobila i automobilskih kotača u brzom okretanju. Kakvog li doživljaja Amerike! I to još na račun društvenih para. Takoder nisam baš siguran da je u skladu s temeljnim planinarskim principima ustanovljavanje nekakvih »Nagrada planine«. Natjecanja i nagrade, po toliko puta smo to

već diskutirali, strane su planinarskoj organizaciji. Propagandna aktivnost, popularizacija prirodnih vrijednosti i približavanje svijeta planina najširem krugu članstva, a nadasve redoviti odlasci u prirodu, mislim da će dati više pozitivnih rezultata od nekakvog normiranja i obvezatnosti planinarskih tura.

Planine i planinska priroda objektivna su stvarnost. O nama i o našem vlastitom duševnom i fizičkom naporu ovisit će koliko i što ćemo u njima otkriti, koliko će nam one pružiti zadovoljstva, duhovne i fizičke okrepe.

Južne Samarske stijene

Foto: Dr J. Poljak (1927)

Čovjek i planina

DRAGO ŠEFER
MAKARSKA

Za mene nije postojao ples, kino i kavana. Svako moje subotnje veče ili nedjeljno jutro bilo je određeno za odlazak u planinu. Bile su to neprospavane noći ili tek zorom zarudjela jutra u hodu poznatim ili nepoznatim stazama. Često sam u polusnu putovao s jednim ili dvojicom drugova. U mnogo slučajeva sâm, sa svojim mislima, jer su moji drugovi radni dan subotom završavali poslike podne, a ja navečer.

Svuda je vladala tišina i spokojan mir. Prekidao ih je samo cvrkut ptica, poplašen golub ili jarebica, žubor potoka ili rijeke, kotrljanje kamenja u točilima pokrenuto jutarnjim mrazevima i prvom sunčanom zrakom, dozivanje čobana, zvuk zvona na ovnu predvodniku ili lavež pasa.

Tokom noći ili u svitanje stizao bih pred neku kolibu ili planinarsku kuću koja bi mi pružila krov nad glavom i gostoprivrstvo, za jedan kratak san ili odmor, pa onda dalje ...

Volio sam planinu i na njoj uživao, nalazio sebe i uvijek bio sretan: i kada je blagorodno sunce grijalo i kada bi kiša bубnjala nad glavom ili je snjegovi zagrtali. Doživljavao sam svakojake trenutke i sve mi je predstavljalo radost doživljaja, ostajući mi u sjećanju kao draga uspomena.

Jedan olujni dan na Prenju nikada neće izbljediti. Stajao sam na pragu kuće na Jezercu i slušao orkestar prirodnih sila u njedrima meni najdraže planine.

Udarale su munje, svijetlili plamenovi u vrhovima munika pod Tarašom i Kapom. Tu melodiju namjernik može doživjeti i na drugim planinama, ali nigdje kao na Prenju.

Doživjet ćeš to kada nadolazi nevrijeme sa sjeverozapadne strane, a možeš ga predvidjeti ako znaš da osluškuješ vjetrove u njihovu naletu. Čuje se huk njegov iz doline u sudaru s visovima iznad Rakova laza, oko Skoka, Sačmalja i Mlijecnog dola ispod Velike kape.

Svejedno je gdje si se našao — na uspnu ili silasku — požuri da nađeš siguran zaklon, jer dolazi stihija koja će pod vatrometom munja i udarcima olujne kiše saprati sve što joj se nađe na putu na tim strminama.

Kada sile prestanu da haraju i sve se utiša, a plavičaste mokre stijene vrhova ovijene magličastom koprenom obasja sunce, u očima tada zatitra radost i ljubav, godinama dogradivana životom i čudima Prirode.

I ljetni pljusci mogu biti ugoden doživljaj kada ih doživiš nenadano, kada ti žestok znoj grize oče, dok žuriš niz točila, a ne primjećuješ da se gomilaju oblaci, sve dok prve kapi

Dom Hrvatskog planinarskog društva »Stožer« iz Bugojna na planini Koprivnici (uništen za vrijeme rata)

Lijevo Velika Vlahinja (2057 m)
Desno Mala Vlahinja (1999 m)
na Bjelašnici

Foto: Josip Sigmund (1938)

ne počinju da ti kvase čelo. Tada zamiriše borovina kroz koju hitaš i plitka zemlja izmijesana isitnjem kamenjem, što se osipa pod nogama.

Jednog popodneva kiša mi je na Biokovu umivala znojno čelo. Šibenik i Kuranik zaklanjao je oblak. Kiša nije prestajala. Mokar i umoran, zaklonjen pod prevjesnu stijenu, čekam da jenja, pa da nastavim sa silaskom. Sjedim i gledam: dolje iznad mora oblak lagano plovi i kopni u sumaglici neba što šuti duboko u vodi. Dižem se i nastavljam silazak boreći se sa siparima i ispreturanim obrušenim stijenama.

I jesen je lijepa, negdje pjeva i smije se, a negdje civili i umire. Ima krajeva gdje je rušena kao djevojački obraz, a negdje mršava i gladna, kao na prilazima pitomoj Treskavici, kada na njenim pristrancima po mršavoj zemlji polegne lišće bakrenaste i žute boje, opaljeno ranim mrazevima. Takvu je volim. Otkriva mi zapretane tajne, istančava duh, bistri osjećanja i približava tajnama Prirode.

Odmara se siromašna zemlja. Ima i ona dušu. Sakuplja nove snage, koje će u proljeće ponovno buknuti životom i darivati nas zelenilom i stotinama boja — nabrekla i puna života.

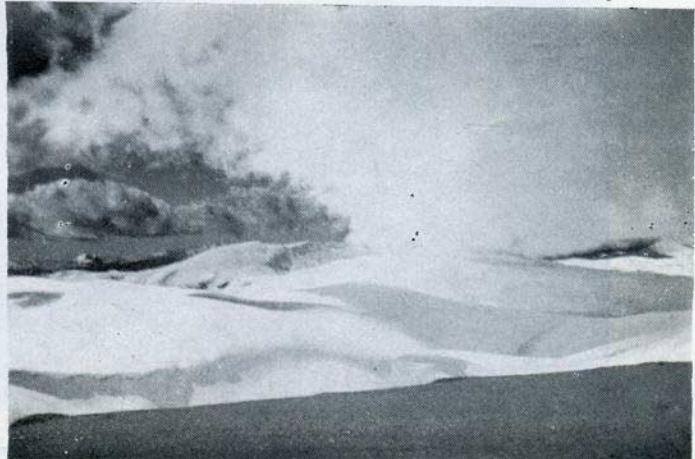
U dugogodišnjem drugovanju s planinama one su bile za mene veličanstveno sročena knjiga, nikada do kraja dorečena, puna neotkrivenih tajni.

Zimu u svom novom obitavalištu ispod Biokova nisam doživljavao onako kao u rodnom kraju. Kada ovdje objeli do u podnožje planine, to je lagan i kratkotrajan pokrivač. Pokrije ozeblu makiju i kržljave grabove šumarke, što su se sčućurili po pristrancima planine. Tada vjetar huči, spušta se niz klance i kose, uvlači u zaseoke.

Ako se nađeš na Škrbini — briše. Tada pužeš i bauljaš dok ne uhvatиш zaklon u Šabića kolibi i u njoj nađeš siguran krov nad glavom. A kada se u peći vatrica razgori i ogriješ utrnule ruke od studeni, bezbrižno sjediš i gledaš ples pahuljica što ih bura nosi, kao da nijedna ne stiže da padne na tlo. To je Biokovo i njegova zima, kada bura kolo vodi preko vjetrovitih kosa i ničem živu neda oči da otvori.

Godine 1965. stigla je i mirovina. S njom se budi i moj nemirni duh i želja da još jednom zavirim na Prenj i osvježim svoja sjećanja. Samnom je sin Sergije. Izašli smo Bijelom preko Skoka na Jezerce i proveli tri loša dana. Na povratku kroz Vlasni dō preko Crnog polja i Boračke drage spustili smo se u Konjic.

Na Crnom polju svratismo do vrela žive vode, da se odmorimo. Pored vrela kućica, u

Bjelašnica u snijegu
Foto: Lj. Stipić (1936)

ratu zapaljena i poslije rata obnovljena. Zatekli smo je zatvorenu. Gradili su je 1938. godine planinari radničkog planinarskog društva »Prijatelj prirode« iz Sarajeva, kao i onu na Jezercu. Svi je svojataju, poljoprivredna zadruga i lovci, samo ne planinari.

Čudan paradoks, pa se pitam, zar je moguće da nitko i nju ne obnovi u godinama od 1950. do 1960, kada su nove gradene, a one u ratu popaljene bile obnavljane. Slična srbina zatekla je i dva objekta istog društva na Boraćkom jezeru. Bio sam nesretan, sjećajući se i godina kada su sa puno ljubavi i požrtvovanja bili građeni.

Uvijek su ljudi griešili, pa i ja sam. Zato mi je u duši hladno, gledajući ovakve propuste, pa se čovjek ljuti na svakog, i na samog sebe. Vrijeme je učinilo svoje, pa i sam postajem svjestan da je i ta Priroda, kojoj sam punih šest od sedam i po decenija života poklonio planinama — postala okrutna. I danas, kada god mi se pruži mogućnost, vraćam

joj se, a ne znam dokle će stići i koliko će dugo moći, da se borim s ovim visinama. Sigurno neću dugo moći.

Treba potražiti drugo zadovoljstvo. Možda treba nastaviti pisati o planinama, kako sam ih ja vidi i doživljavao. Nepresušna je moja ljubav prema njima. Možda je to zato što sam svaki put na njima nalazio nešto novo, a time i svoj mir i spokojstvo, duboko osjećajući sve što su mi one pružale.

Bit će i to zadovoljstvo ako ostanu zapisana sjećanja na mnoge zore zanjihane maglenom koprenom, na vrhove zapaljene prvom jutarnjom zrakom sunca, na snijegom i ledom zadrvene šume, potoke, pristranke, žljebove, na drugove s kojima sam na tim planinama drugovao, dijelio radost raspjevane Prirode ili surovu borbu s njenim silama.

Doći će dan kada će se sve to srušiti, a život i samnom grubo našaliti, pa će i ta moja kavivanja, što sam pisao, — promicati kao dani gluhom u mraku.

Predratni planinarski dom na Trebeviću iznad Sarajeva

Greben Sar-planine u području Kobilice

Foto: R. Kovačević

Osveta bijele ljetopitice

RADIVOJ KOVACHEVIC
SRIJEMSKI KARLOVCI

Dovoljno je reći: Šar-planina. Pred očima slike blago zatalasanih snježnih padina oko Popove Šapke ili nepregledna pasišta kada snjegovi okopne na ovoj makedonskoj planini. I sam susret sa Šarom, iz doline, daje joj taj pitomi izgled. Gledana iz Pološke kotline, koji kilometar ispred Tetova, onako bez pojedinosti, ta privlačna slika i ljeti ili zimi, uglavnom je uopćena svodenjem na mirnije linije. Vrhovi joj izgledaju nekako uvučeni, kao da se srame od pogleda radoznalca. Mnogi visovi zaobljenih vrhova gotovo se stapaju s planinskim bilom, dok drugi, grebenasti i oštri, jedva da proviruju svojim šiljcima. Izuzetak je Ljuboten, koji zauzima najistaknutiji položaj u šarplaninskem grebenu.

Zbog svega toga, promatrana iz nizine, Šar-planina odaje izgled neke pitome, blago ustalasane, planine osrednje visine. Takva na prvi pogled, reklo bi se da Šara više uzbudjuje dužinom nego visinom, no ona je u pravom smislu riječi visoka planina, spremna u isti mah da zadivi golemnošću svoje mase i čudesnim bogatstvom pojedinsti.

Raskošni su oblici šarplaninskih predjela. Naročito s proljeća. U plavo-zelenom okviru

neba i polja, učini vam se, rascvjetale krošnje voćaka izviru iz snježnobijelog platna koje je zima razastrla po planini. U to smo se uvjerili nas osmorica »visokogoraca« iz Srijemskih Karlovaca 1. marta, kada smo pokušali da u zimskim uvjetima svladamo oko 60 kilometara dugački, snijegom, a mjestimično i ledom, okovani greben Šar-planine.

Ova, naizgled pitoma planina, nije ni ovoga puta dopustila da joj čovjek uzneniri bijeli san i na najgrublji način ga se otarasila. Bila je to na neki način osveta »bijele ljetopitice« držnicima koji su poželjeli da je polože na leđa. Da je uhvate na prepad. Dremljiva u zimskom snu. Ostala je i do danas usamljena u svojoj djevičanskoj bježlini.

A sve je počelo prvih dana te 1978. godine. Jedna novinska vijest, objavljena 14. januara, izazvala je znatiželju jugoslavenske čitalačke javnosti. Sestrica makedonskih planinara pošli su šarplaninskim grebеном u

U ovom pothvatu 1978. godine sudjelovali su: Josip Matuski, Slobodan Maletić, Stevan Radujković, Milan Sestan, Srdan Bodulić, dr Bora Stefanović, Đorđe Vuković i Radivoj Kovačević, članovi PSD »Stražilovo« iz Srijemskih Karlovaca.

želji da za šest-sedam dana stignu od Ljubotena do Titovog vrha. Rečeno je još, takav pothvat prije njih nije izvela ni jedna planinarska skupina. Tri dana poslije nova vijest: planinari iz Skoplja odustali su zbog snježne vijavice negdje na sedlu između Piribega i Livadice. Upravo taj njihov poraz bio je nov izazov.

Vrh Ceripašino je ona bijela snježna kupa koja se može zapaziti na svim turističkim prospektima i razglednicama Popove Šapke. Na njega zimi rijetko tko izlazi, pogotovo ne u januaru dok je snijeg mek i dubok. Ovaj usamljenik, visok 2522 metra, nudi u vedrim danima čudesan vidik na gotovo cijeli šarplaninski greben — od Ljubotena na sjeveru, pa na jug, sve do orijaških vrhova Koraba. Te januarske subote obreosam se na ovom vrhu, bježeći iz one šarene i bučne gomile smučara koji su se sjatili oko Popove Šapke. Bilo mi je lijepo drugovati sa suncem i oblacima, sebično s njima dijeliti ljepotu pogleda sa Ceripašinog vrha. Sjedeci u zavjetrini stijena krenuo sam očima od Ljubotena. Pogled je klizio preko Livadice, Piribega, Jezerske čuke, Caušice i, već umoran od dužine putovanja, grabio uz Kobilicu da bi zastao na župcima između ovog vrha i Carevog gumna. Put je oči dalje vodio na prevoj Kara Nikole, pa ponovo uz vrhove grebena Babaasanice, sve do kule na Titovom vrhu. Šarplaninski greben, odavde sa Ceripašinog vrha, gubi seiza Džinibega, da bi se tamo u izmaglici horizonta spojio s Korabom.

To zanimljivo putovanje očiju pratila je i želja: zašto ne bih pokušao u zimskim uvjetima da krenem i ja tim putem?

Subota je. Kroz koprenu skopskog smoga Šar-planina je u tom jutarnjem rumeriju ličila na ljepoticu preko čijeg lica je navučena bijela marama. Taj veo do danas joj još nitko nije skinuo, niti u cijelosti upoznao njeni lijepo bijelo lice. Na starom Dušanovom mostu zastali smo općinjeni prizorom. U tom drugovanju očiju s bijelom ljepoticom pogled nam se zadržao na prvom njenom vrhu. Ličio je na pramac gusarske galije koji se propeo u nebo da prvi ašikuje sa zvjezdama, prvi druguje sa suncem i posljednji ga ispraća na počinak.

Sjećam se jednog zimskog jutra na Koponiku. S najvišeg vrha ove planine, na kom smo toga dana preduhitriли sunce, iz maglenog mora, tamo na jugu, izronio je oštar i bijeli vrh Ljubotena. I tada mi se učinio kao pramac nekog bijelog broda koji lagano plovi maglenim morem. Kao da u tom svom kretanju neće nikamo stići. I uviјek kada bih prolazio ravnicom Kosova i ugledao ga na horizontu sjetio bih se tog svog prvog susreta, prije 25 godina. I ovog ožujskog jutra uplovio je u moje oči. Taj vrh, koji su nekada putopisci proglašavali višim od Olimpa i ljepšim od Matterhorna, trebao nas je već sutra prihvati u svoje snježno naručje.

Oduševljeni slikom koja nam se ukazala na cijelom putu od Skoplja do Tetova, a

poslije i do Starog sela, zaboravili smo na svoje teške naprtnjače u kojima se nalazila čitava kuća: od »kuće« i postelje do začina.

Već sama pomisao da s tim »regalima« na ledima moramo sviadati tisuću metara višinske razlike od Starog sela do planinarskog doma pod Ljubotenom, izazivala je u prvi mah u svima nama neku obojnost prema planini. U pomoć su nam pribekli mještani Starog sela, koji su uvijek spremni da za minimalnu naknadu stave svoje kćnije na raspolažanje planinarima. Dvije stotine metara ispod doma snijeg je bio tako dubok da konji nisu mogli dalje, a mi smo tek tada osjetili što smo sve ponijeli na ledima. Naravno, sve je to trebal vučati šest-sedam dana grebenom Šar-planine.

Sljedeće jutro osvanulo je tmurno. Grebenom grabimo ka vrhu Ljubotena gdje nas očekuje vjetar. Ništa bolje nije ni na prevoju Šiji. Prilikom silaska s Ljubotena doživjeli smo nekoliko olujnih udara i već na prvom koraku po Šari osjetili da nam neće biti ni malo lako. Bar kada je riječ o vjetru.

Uostalom, u putopisima prvih istraživača Šar-planine stoji zabilježeno da im je baš loše vrijeme često skraćivalo putovanje. Jednostavno, magle i oluje bi ih prosto zbrisale s onog, za oko, pitomog Šarplaninskog grebena.

Najbolji poznavalač i kroničar Šar-planine, Dušan Krivokapić, napisao je u svojoj obimnoj studiji o ovoj planini: »Saopštenja izvesnih ispitivača govore da su se putovanja obavljal pod prilično teškim okolnostima. Prepletele su se prijatnosti i neprijatnosti, sudarala vedra i pomućena raspoloženja. Strogo ispitivačka razdobljnost, pritijsnjena ponekom iskrslom nezgodom, morala se kašto prituliti ustupujući izraz ličnim doživljajima. Ispitivači se najčešće žale na nepovoljne vremenske prilike...« Tako je bilo ljeti, a tek kako je zimi?

Znali smo za tu manu Šar-planine, a evo, već na prvom koraku počeli je i osjećati na vlastitoj koži.

Dobro išibani snažnim vjetrom i mokrih nogu zastali smo na prevoju Šije da bi smo ubacili u sebe koju kaloriju i zatim nastavili put. Trebalо je do mraka stići do vrha Piribega gdje nas je čekalo metalno sklonište, ne veće od tri metra u promjeru. Usput smo morali prijeći preko zasneženih vrhova Kule (2314) i Livadice (2491) da bismo kroz mokar i dubok snijeg dosegli Piribeg (2522).

Taj dio puta ne iziskuje neku naročitu alpinističku tehniku, jer je greben relativno ravan, ali dozlaboga dugačak i čini se da mu nema kraja.

Na jednom odmorištu, dok sjedimo pod vrhom Livadice i po karti analiziramo što smo prešli i koliko još imamo do cilja toga dana, netko primijeti neobičnu »kapu« od oblaka koju je Ljuboten toga popodneva navukao na svoju glavu. Znali smo da je to loš predznak.

Narod u Šarplaninskom podnožju može ne-pogrešivo predvidjeti kakav će biti iduci dan po nekim pojavama vezanim za okolne vr-

hove. Ljuboten, Piribeg, Kobilica i još neke izrazitije vrhove u šarplaninskom grebenu oni zovu »nišani«. Tako, na primjer, jedan od tih »nišana« je i Ljuboten i prema njemu stanovnici Starog sela mogu nepogrešivo reći kakvo vas vrijeme očekuje naredna 24 sata. Kapa od oblaka na Ljubotenu siguran je znak da će se vrijeme pogoršati. A, evo, ta zlosutna siva kapa namjestila se na ovaj vrh pa nikako ni snažni vjetrovi da mu je skinu. Znajući za ove meteorološke »prognoze« požurili smo da prije mrake stignemo do »lumenke« na Piribegu.

Sjedeći još neko vrijeme na zubatom suncu, koje se povremeno pomalo iza oblaka, pogled nam se zaustavio stotinjak metara niže na zaledenoj površini Livadičkog jezera. Za to jezero vezane su u ovom kraju mnoge legende.

U makedonskim i kačaničkim selima, bližim Ljubotenu, priča se da Livadičko jezero tutnji, povlači se u ponor i da odjednom, ako samo hoće, može da presuši. Nekom čobaninu se jedanput svirala omakla u jezero i pojaviла se na vrelu u Rašču — živi i danas priča u narodu. Neki, opet, ovčar iz Rašča sipao je u jezero plavu boju ne bi li ga zamutio da mu kod sela potekne »čivitna« voda.

Zitelji iz sela Štrpca, najbliži Livadičkom jezeru, vjeruju da ono vuče u bezdan i da ponire pod onom stijenom koja se i odavde s grebena tako lijepo vidi. Tutnjavu koju s jezerske strane u proljeće čuju, oni pripisuju lavinama, a to je sasvim moguće s obzirom da su okolne strane veoma strme i idealne za pokretanje snijega. Inače, Štrpčani zaziru od jezera. U njemu nikada ljeti ne kupaju ovce već samo jagancje, i to u pličaku, koji je strogo obilježen zategnutim konopcem. Jednom, pričaju oni, ovan se omakao s one stijene, koju još nazivaju »karpom«, i pau u jezero. Kada je isplivao ostao je bez mošnica i sav je po trbuhi bio izujedan, pa je istoga dana lipsao.

Narodna predanja vele još da se neki Rom skitnica, naišavši na Livadičko jezero, počeo hvaliti mještanim Štrpcu kako je izvrstan plivač i da mu ravnina nema. Čobani ga za nešto duvana i hljeba namole i on zade u jezero i dva puta ga prepliva. Ali, kada je treći put zaplivao — nestao je pod vodom. Iduće godine, vele, našli su mu leš i sahranili ga kraj jezera. Za sušnih godina čobani su iskopavali njegov grob i po koju kost bacali u jezero da bi zadovoljili nemani što su gutale ljude i stoku.

Najnovija legenda, opet, veli kako je neki Arif Seljama izšao u podne s ovcama iznad Livadičkog jezera. »Ugledao sam — pričao je on — nekog insana u čudnim haljinama kako mirno sjedi na onoj Karpi iznad jezera«. Kad se Arif oglasio, čudovište mu samo okrene glavu, iškićenu nekačvima perjem, a malo zatim raširivši haljinu »kao krila«, skoči u jezero, koje se silno uzburka i pretvoriti u bijelu penu.

Snažan vjetar nas povrati iz putovanja u legende. Još dva sata trebalo je biti na toj

Po hrptu Šar-planine

Foto: R. Kovačević

»promaji«, a vrh Piribega činio se kao da je na dohvati ruke.

Nema šale, na Piribegu oluja je počela tako da piri da nam je bilo potpuno jasno otkuda ovom vrhu to ime. Kako se primičemo vrhu, ona je sve snažnija i čini se da je vjetar pomahnitao. Oštре ledene iglice zabadaju nam se u lice, naočare ne pomažu mnogo i prši nam bode oči. Tu na vrhu osjećamo svu snagu Šar-planine. Kao da odvrće ventile vjetrova i pojačava ih kako smo bliže Piribegu.

Na jedvite jade otvaramo limeni relej, metalno sklonište, koji više liči na neku veliku konzervu nego na kuću. Sretni smo što su ga makedonski »naftaši« ovdje izgradili. Služi im za uspostavljanje radio-veze sa svim benzinskim pumpama u Skopskoj i Pološkoj kotlini. Da smo na ovom brisanom prostoru morali postavljati šatore, ubrzo bismo ostali bez njih. Poslužit će nam ovo golemo metalno bure kao odlično sklonište od vjetra, pa i studeni koja je bivala sve jača.

Kao da smo slutili da ćemo u tih nekoliko kvadratnih metara nas osmorica provesti na redne dvije noći i dan i po, od nekoliko prljavih i protrulih dasaka pravimo postelju. Primusi već pjevaju svoju umilnu pjesmicu, pomažući da se snijeg što prije otopi i da onu

hladnu i prljavu vodenu masu pretvoriti u čaj ili supu. Sudeći prema buci koju vjetar izaziva, mora biti da je pojačao snagu. Prvi želi Slobodan Maletić da provjeri kako je napolj. Već na prvom koraku dočeka ga takav udarac da se zatetura i skoro pao. Nema šale, na Piribegu je počelo dobro da — piri. Problem je kako doći do čistog snijega, jer je dva-tri metra oko ove naše limenke, koja nam je na ovom vjetru više ličila na najluk-suzniji hotel nego na improvizirano sklonište, vjetar potpuno otpuhao snijeg, a da bismo šerpom zahvatili bijelu masu trebalo je otici nekoliko metara na zaledeni greben, s kojeg te je lako mogao orkan odvuci. Zato smo sljedećeg dana radije trpjeli žed nego li što smo pokušavali da izđemo na promaju koja nas je mogla otpuhnuti kao perce. Nekoliko puta smo pokušali da onog najhrabrijeg vežemo užetom, da ne odleti, ali su se prilikom izlaska napolje javljale i druge teškoće — vjetar je toliko bio snažan da čovjek gotovo nije mogao disati.

Noć je nekako prošla u najboljem redu. Dan je donosio — čekanje i razmišljanje: dokle će ovo da potraje? Znali smo da moramo odustati ako nas nevrijeme prikuje tri dana na putu. Nestat će nam hrane, a još gore je što će misliti kod kuće ako se za šest-sedam dana ne javimo.

Dan je prolazio u razmišljanjima. Svatko je nešto za sebe imao da mašta. Jednostavno, šećuren i u našim vestonima zabavljal smemo se svaki za sebe, šutke, dremuckajući ili vazdan nešto pretražujući po naprtnjačama.

Negdje poslije ponoći sva osmorica smo se odjednom probudili kao po komandi. Tišina kao u grobu. Pa mi se i nalazimo u nekoj vrsti groba, jer je sve oko nas gotovo hermetički zatvoreno. Smeta nam ta grobna tišina. Vjetra nema ni daška. Provjeravamo napolju: noć vedra, puna zvijezda, bez lakovog kretanja zraka. Prosto ne vjerujemo kako je moguće da je onaj silni orkan tako odjedanput prestao. Dolje ispod nas, prema sjeveru, vidimo svjetla Uroševca, lijevo se nazire Prizren, a na suprotnoj strani lijepo se razaznaju svjetiljke skopskih bulevara. I Tetovo se vidi. Kako je to sve lijepo gledati s ovih visina. Osam aveti u zimskoj noći uživa gledajući svjetla gradova. Ne osjećamo studen, ali se ona uvlači u kosti. Maštamo o toploj sobi, o šolji toplog čaja. A postelja? Kako bi nam dobro došla! Još koliko noći će proći u tom maštanju? Vjerujemo da će dan biti lijep. Iako je noć bez mjeseca, jasno se ocrtavaju okolni vrhovi. Onaj prema jugu, kojim ujutro treba da krenemo, nije potpuno bijel. Crne mrlje su sigurno stijene.

Hladnoća nas je vratila u sklonište, da tu dočekamo zoru i da zajedno sa suncem nastavimo put u srce Šare. Osvanuo je četvrti dan našeg drugovanja sa Šar-planinom.

Jutro nas je iznenadilo. Sunce se dobro pomučilo dok se nije probilo kroz magleno more što je pritislo Pološku kotlinu, pa još jedan sloj oblaka koji se lagano vukao tamu od Solunskog zaljeva prema sjeveru. Vedra noć nije donijela i vedro jutro. Tek kada se

sasvim razdanilo, odlučili smo da nastavimo put. Nekako smo se teško rastajali od one naše limenke. Znali smo sigurno da nas do kraja puta nešto slično ne očekuje.

Prva dva-tri sata ne donose ništa vrednije spomena. Greben od Piribega pa sve do Jezerske čuke (2604 m) povija se poput neke bijele zmije. Uživanje je kretati se njime, no one crne mrlje koje smo prethodne noći samo nazirali, sada se pojavljuju u svoj svojoj veličini i — težini. To je greben Čaušice. Liči na zaleden krov iz koga strše veliki blokovi stijena.

Čaušica iznenaduje svojom divljinom. I vrhovi, i greben, i cirkovi čaušički pokriveni su golemlim blokovima granitoidnih stijena. Ne vidi se ovdje nikakav red, nikakva postupnost. Sve je to rastreseno, sve pomaknuto sa svog iskonskog mjesta, da u čudesnom neredu, pod pritiskom unutrašnjih zemljinih sila, bude izbačeno na površinu. Tu će opet druge sile, premda slabije od prethodnih, smrviti sve ono što je u tome bilo neotpornije, ostavljajući samo ogladan kostur, koji se i danas, budući da je od tvrdog sastava, uporno odupire žestini tih vanjskih sila. Prianor podsjeća na razoren lanac neke orijaške utvrde.

Usred te kamene stihije čovjek se prosto gubi osjećajući se u neku ruku kao usamljen plivač na pučini. Mi smo, možda, više ličili na usamljene jahače ledenog krova, jer smo za svladavanje grebena Čaušice moral upotrebjavati kompletну alpinističku opremu. Greben je bio oštar kao nož, a lijevo i desno strmine, čije su se strane završavale 500 do 800 metara niže. Često u nedoumici kamo statiti nogu, na koju stranu krenuti, pogled zatlata u provaliju. I jeza pri pomisli da ispod tebe onaj snijeg može da krene. Da se na njemu čovjek oklizne. Rukama se ovdje ne možete držati. Nemate za što. Možda za one oblake koji su već oko podneva ponovo počeli da nas okružuju?

Opisujući ovaj dio Šar-planine, i to u ljetnim uvjetima, pokojni Krivokapić je zabilježio: »Orientaciju za vrednji dana ovuda nam pružaju sami visovi. Pouzdajući se u njih, tada možemo s grebena zalaziti u cirkove i dublje doline. Ako je pak magla, kretanje bez precizne buzole i veštog čitanja karte može dovesti do teških posledica...«

Mi smo se, međutim, tog dana već uvjerili, da ni busola ni karta u magli ne pomažu. Bijela ljepotica je iz dana u dan bivala sve neugodnija. Dopustila bi nam sat-dva radošti na suncu i onda bi nas zaodjenula u mlijecnu i neprozirnu maglu u kojoj se teško raspoznavalo gdje prestaje snijeg, a gdje počinje oblak. Sve bi bilo bijelo, u beskraj bijelo.

Odmarajući se na jednom mjestu na čaušičkom grebenu, na nekoj strmoj i zasnježenoj padini, primjetili smo tragove. Ovako iz daleka ličili su nam na ljudske. Poslije stotinjak metara spojili smo se s ovim tajanstvenim tragovima. Jedva smo mogli povjerovati — bili su svježi i od medvjeda. Lijepo smo vidjeli šape kako su upadale u razmek-

Čaušica je ostala iza nas

Foto: R. Kovačević

šani snijeg. A tek kandže, kako su one izgledale velike! Samo smo se pogledali. Pipali smo otiske šapa ne bismo li otkrili kada su nastale. Snijeg je na tim mjestima bio mek i sigurno je životinja ovuda prošla danas. Bili smo i iznenadeni i uplašeni. Dobro smo znali da medvjedi u ovo doba godine spavaju, ali ovaj, to je bilo očigledno, ne samo da nije spavao već je bio tu negdje blizu nas. Poslije smo u selu Vejcima čuli od tamošnjih žitelja da se »samo u knjigama uči« da medvjedi spavaju zimi. Ovisi o tome koliko je životinja s jeseni nakupila rezerve. Oni koji su bili vredniji i nabili više rezerve pod kožu, dremuckaju u svojim jazbinama, ali oni koji to nisu uspjeli, izlaze i u decembru i januaru, a pogotovo kada osjete miris proljeća.

Na naše veliko zaprepaštenje medvjed je išao upravo prema sedlu ispod Crnog vrha, gdje je te noći trebalo da postavimo šatorčice i tu zakonačimo. Baš na tom najtežem dijelu puta neugodna životinja nam je poručila da pripazimo i na novu opasnost: na izglađnjelu suru životinju tešku i po 300 kilograma. Tko zna, možda će u nekome od nas vidjeti »zrelu krušku« ili »slatkiš« koji šarplaninski medvjedi obično jedu. Znali smo da u ovoj planini nema medvjeda mesoždera, ali nitko ne zna što bi ovoj zimskoj latalici moglo pasti na pamet ako nas ugleda.

Dorđe ne bi bio Đorđe da nije našao snage da se i u najdelikatnijim situacijama ne našali. On je sa Stevanovićem i Matuskim, vezanim na uže, odmakao najdalje. Zastali su kraj neke gromade da se malo odmore, a smjestili su se tako da ih se nije moglo vidjeti ni nekoliko metara. Kad je pred njih našao navez Maletić, Šestan i Radujković, Đorđe Vukotić je iznenada zamumljao iza stijene. Uspjeh njegove šale bio je vidljiv — jedan je od nas (nije u ovom trenutku važno tko je to bio) podigao ruke uvit u cepinom i zamalo da skoči u provaliju na suprotnu stranu.

Kada smo malo poslije cio ovaj dogadjaj prepričavali, svatko je, naravno, imao svoju verziju. Mi koji smo gledali mašo podalje taj susret našeg druga s »medvjedom« Đordjem, lijepo smo vidjeli kako je on digao ruke uvit

kao da se predaje, a on je opet to tumačio kao da je šiljkom cepina htio da »poplaši neman«. Da su u strahu velike oči pokazalo se malo poslije. Kada smo na konačištu ponovno prepričavali ovaj dogadjaj, naš »hrabri drug« je sada pričao kako je on zabo cepin u led da bi »golim rukama mogao da se odupre medvjedu«. Nije važno što je i kako bilo, tek uglavnom da smo ovim »incidentom« malo razbili strah koji nas ni te večeri još nije napuštao pri pomislj da je medvjed tu negdje ispod nas u šumi.

Sedlo između Crnog vrha i Kobilice bilo je prilično »udobno« za postavljanje šatora. Na više mjesta vjetar je očistio snijeg i pronašli smo nekoliko kvadratnih metara zemlje. Tu smo podigli šatore da prokunjamo noć na 2300 metara visine, okruženi snijegom i oblacima koji su se ponovo počeli da navlače, i u želji da nam sljedeći dan osvane vedar.

Ne znamo kako se osjećaju planinari na Himalaji kada tjednim moraju spavati u šatorčicima na vjetru i hladnoći koja noću zna da bude i »sibirsk«, ali znamo da se mi u noći koju smo proveli negdje na polovini šarplaninskog grebena, ispod Crnog vrha, nismo osjećali nimalo ugodno.

Pošto smo imali himalajska odijela napunjena paperjem, vjerovali smo da će nas to na spavanju štititi od hladnoće, pa zato i nismo svi nosili vreće za spavanje. Prevarili smo se. Sloj paperja, koji je dobro štitio u hodu, pri lijevanju na tvrdio i hladno tle sabijao se i nije bio dovoljna izolacija. Cvo-kotali smo cijelu noć, a negdje oko četiri ujutro svi smo već bili budni. Dan, međutim, nije stizao.

Onako bauljavajući po mraku pripremili smo doručak. Topao čaj prijaо je promrzlom organizmu. Prvi osvit dana donio je novo nespokojstvo. Oblaci su se kovitali oko vrhova i zaklanjali ih od pogleda. Po bjelini što je bivala sve jača zaključili smo da je Sunce izšlo, ali su i magle iz časa u čas bile sve jače. Počeo je i neki vlažni istočni vjetar, donoseći iz Pološke kotline oblake koji su svako jutro bili duboko ispod nas. Sada se ono romantično magleno more što smo ga dan prije gledali s Piribega upravo pomamilo ne

bi li nas prekrilo svojim neprozračnim velom. Ipak smo po stijenama i mrljama zemlje mogli pratiti greben. Dva sata smo išli grebenom i već povjerovali da smo na Crnom vrhu, kada se ispred nas ispriječila ravan potpuno pokrivena snijegom Kartu nismo pratili otpočetka pa nismo mogli znati gdje se nalazimo.

Bila je srijeda i mi smo pri polasku vje-rovali da će moći toga dana biti već negdje pri kraju našeg cilja. Čak smo samouvjereno kod kuće govorili da će se te večeri javiti s Popove Šapke, a jedva da smo prevalili polovinu planiranog puta.

Sudeći prema kretanju vjetrova, osjetili smo da smo na sedlu, ali nikako nismo mogli točno utvrditi gdje se nalazimo. Oko nas je bila tako neprozirna bjelina da se nismo smjeli ni kretati, jer nismo znali kakve nas provalije vrebaju u toj gustoj magli. Na ovo ukleto mjesto stigli smo oko osam sati i vje-rovali da će se magle razići do podne, a to bi značilo da tog dana možemo prijeći Kobilicu i Carevo gumno te stići na Karanikolički prevoj. A taj prevoj bio je i kraj najtežeg dijela šarplaninskog grebena.

U snijegu smo iskopali rupe koje su nasštite od vjetra i, onako šćućureni u nepreglednoj bjelini, dremuckali smo čekajući i nadajući se proljepšavanju vremena

Znajući da će naše nejavljivanje kućama te srijede uvečer izazvati zabrinutost, pa možda i paniku, počeli smo se dogovorati nije li pametno da se trojica, čim se vrijeme prolješta, spuste u dolinu i jave kući da smo svi dobro, a ostala petorica da po svaku cijenu nastave put do kraja. Naime, negdje oko podne u nekoliko članova ove neobične ekspedicije počeli su se javljati prvi znaci nervoze, a malo poslije i ponašanje koje je govorilo da nekoliko članova mora po svaku cijenu odustat od daljnog puta. Jer, sati su prolazili, a mi se nismo mogli maći s mjestima.

Počeli smo proširivati one jazbine u snijegu kako bismo u njih naredne noći postavili šatore. Vjetar je počeo puhati sve jače, donosio je i snijeg, a temperatura se spustila na tri ispod nule. Što ako se ova magluština ne razide ni danas, ni sutra?

Niti mi znamo gdje smo niti bilo tko u dolini može saznati za naš položaj. Strah i nervozu počeli su se lagano pretvarati u paniku. Ali, kako sići u dolinu, kako pronaći neki put, pronaći neki orijentir koji bi nam bar pomogao da znamo gdje se nalazimo? Šetamo se na onih nekoliko kvadratnih metara nervozno. Nekako smo sada već svi postali štuljivi. Nitko nema ništa da kaže. Nitko ne smije ništa predložiti. Situacija je takva da je najpametnije stajati na tom mjestu i — čekati. Ali dokle?

Kako sam bio najstariji i najiskusniji, svi su očekivali da preuzmem odgovornost na sebe i predložim najbolje rješenje. Postajala su samo dva izlaza: ili ostati na ovom mjestu, koje je ličilo na bijelu hladnu i maglovitu pustinju, ili krenuti u dolinu. Naprijed se nije moglo, to smo svi znali, jer puta u onoj magli

na vrh Kobilice nije bilo. Silazak u dolinu bio bi lakši da smo bar imali travke koje obično proviruju iz snijega i »osjećali« nagib kojim se krećemo. Svega toga nije bilo. Bili smo samo mi, nas osmorica, i magla.

Navezujemo se Matuski, Maletić i ja na uže i oko 16 sati krećemo pomoći busole na istok. Znali smo da s grebena, sa sedla ispod Kobilice, postoji sporedan greben kojim bismo se mogli spustiti u selo Vejce i dolinu rijeke Pene. Držeći se strogo kompasa, navezani na uže, krećemo uz pomoći skijaških štapova kojima pipamo teren pod nogama i ocjenjujemo nagib. Nakon stotinjak metara osjećamo da se penjemo. Prema sjeveroistoku vodi neki greben na kome se jedva razaznaju stijene i neke tamne mrlje. Idemo u tom pravcu i kada smo se, po našoj slobodnoj ocjeni, popeli oko dvije stotine metara uvis, magle su se malo razrjedile. Vidimo — greben se dijeli u dva kraka. Pomoći karte pokušavamo da ga odredimo. Čini nam se da je to onaj sporedni greben koji se između Crnog vrha i Kobilice strmo ruši u Lešnicu i zove se Kućibaba, ali nikako nije u kombinaciji za naš spust. Ohrabreni time što smo uhvatili »reper«, sada pokušavamo odrediti sedlo na kome smo već osam sati nepomični. Slaže nam se sve. Zaključujemo da smo samo 300 metara ispod vrha Kobilice i da je greben kojim bismo se mogli spustiti u selo koju stotinu metara dalje, prema jugu. Vraćamo se do sedla i saopćavamo ostaloj petorici naš nalaz.

Odluka je -- u dolinu!

Tek poslije smo vidjeli kako je to bilo najpametnije, jer se magle i oblaci na šarplaninskom grebenu nisu razilazili još punih šest dana, a napadalo je i novog snijega. Onog pršišavog, koji je nestabilan na zaledenoj podlozi i koji na strminama lako kreće i pretvara se u lavinu.

Odluka da se okanimo dalje borbe s bijelim ljetopicom nikome od nas nije bila ni mila ni laka, ali je u situaciji u kakvoj smo se našli ona bila jedini izlaz.

Magla i prvi znaci večeri donijeli su novo nespokojoštvo. Hoćemo li pronaći greben kojim ćemo se spustiti u Vejce? Prema azimutu koji smo odredili na karti krenuli smo nekom strmom padinom. Krenuli! Kuda? Hoćemo li baš na vrijeme osjetiti greben, koji nije bio baš izrazit i koji je na početku bio prilično strm?

Dva puna sata trajalo je to lutanje za grebeničcem. Njime smo hodali pun sat a nismo znali da smo već na njemu. Tek kada smo došli na neku zaravan, gdje su se pojavile stijene, vidjeli smo da se one strmoglavljuju pet stotina metara niže prema izvorištu Veštačke reke i da smo na dobrom putu. Na visini od oko 1500 metara magle je gotovo nestalo, tako da smo duboko dojde ispod nas ugleđali žmirkava svjetla u selima, a malo poslije čuli i lavež pasa.

Znali smo da je to kraj naše avanture i da nas je planina pobijedila, ali smo, poučeni iskustvom, ostali uvjereni da ćemo joj se ponovo vratiti. Neke iduće godine!

Sredinom Srednjeg Velebita

II. Kroz Klepinu dulibu u Dabre

ŠIME BALEN

ZAGREB

Iz zbirke »Velebit se nadvio nad morem«

Uđosmo u Klepinu dulibu ili Klepnicu, kako je obično zovu ovdašnji ljudi. Tko zna po kojem je Klepi dobila svoje ime, i tko je, uopće, bio taj Klepo? Zaključujemo da je morao u svoje vrijeme biti znamenit čovjek kada je po njemu nazvana ovako velika duliba. Klepina je duliba, zaista, golema: rasprostrala se podno cijelog masiva Šatorine, između njega i Velikog Sunđera, a sva je obrasla gustom šumom, po kojoj upravo sada nemilice harače. I do nas u automobilima dopire zloslutno zavijanje motornih pila, i njiska konja, i vika ljudi, a od vremena do vremena i potmula lomljava stabala u padu...

Prošašvi Kosicu naidosmo na kamion na po kreat trupcima. Kako je cesta uska, nismo ga mogli zaobići pa moradosmo stati. Upravo u tom času pojavi se na rubu šume mlad, snažan čovjek, pucketajući bićem pred konjima, koji su krajnjim naporom vukli veliku, debelu kladu:

— Hi-jooo, hi-jooo, ridane — vikao je snažnim mlađenackim glasom.

Ugledavši nas, očevidno se iznenadio, pa je stao i on. Pokušali smo stupiti s njim u razgovor, ali bez osobitog uspjeha. Ipak, doznađosmo da je Ličanin, »tu, dolje, iz Plane«, kao i ostali radnici ovdje.

— Puno sijećete — rehoh.

— Pa, ne sijećemo mi, man nji'ovi sjekači.

— Čiji to njihovi?

— Pa od Šumarije.

— Od koje Šumarije?

— Ne znan.

— A vi, što vi radite?

— Izvlačimo trupce do ceste.

— A od ceste?

— Kamijuni.

Uto nas je primijetio i vozač kamiona, pa hitro skoči u kabinu, upali motor i odjuri cestom, ostavivši za sobom debeo rep prašine.

— Kamo mu se to najednom tako žuri? — rekoh.

— Ne znan. Valjda da van se ukloni s puta.

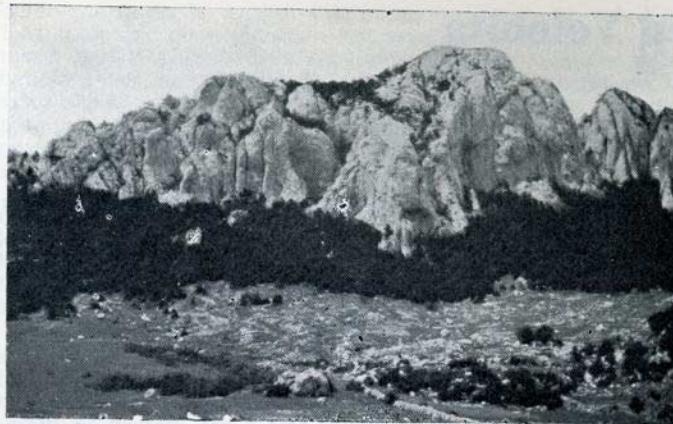
— Ili, možda, s očiju — rekoh.

— A vrag bi ga zna' — otpovrnu mladić neodređeno.

Pošli smo naprijed, ali onom kamionu nigdje nikakva traga. Iščeznu »jakože dim«, što je pojačalo našu sumnju da nam bježi s očiju, jer ne zna tko smo. Naravski, ne bez razloga. Ali, kakva razloga? Ne znamo. To možemo samo nagadati. I nagadajući o tome, naletjemo na jedan surov prizor, koji nas se duboko dojmio. Gotovo na samom izlasku improvizirane vlake kojom su konji dovlačili oborena debla do ceste, jedan je konj posruuo, pao i ostao bespomoćno ležati na zemlji pred dugačkim, debelim trupcem. Nad njim je stajao mlad čovjek i, vukući ga jednom rukom

Lugarnica u Jelovoju
ruji prije rata

Baćić kuk nad Baćić dulibom
Dr Josip Poljak (oko 1928)

za uzde, drugom ga nemilosrdno kandžijao, vičući i psujući da je sva Klepniča orila:

— Nå, Lisko, nå — ponavljao je već promuklim glasom, a onda bijesno zarežao: — E, 'očeš, bogarami moga, 'očeš!

Jadna je životinja očajnički njištala pod udarcima biča, pokušavajući se pridići na prednje noge, pa kad joj je to, napokon, uspjelo, stala je časak onako ukipljena, podsjećajući na ranjene konje sa starinskih ratnih slika. U taj se tren sjatiše oko nje i ostali kočijaši pa je stadoše bodriti vikom i udarati bičevima, smatrujući, vjerojatno, da je ovo najpogodniji čas da je natjeraju da se digne i na stražnje noge. Pod kišom udaraca životinja je skupila sve snage i trzajem se bacila uvis, uspjevši nekako da se uspravi na sve četiri noge, koje, prepregnutih mišića, podrhtavahu i klecahu od nadnaravnog napora, a velike joj, lijepo oči kolutahu amo-tamo od straha da se sve to još jednom ne ponovi. S veliku su joj mišićava, snažna, lisasta tijela — koje je podsjećalo na Meštovićeve konje — tekli potoci znoja isprekidani dubokim tragovima udaraca bićem. Užasnuti nad prvim dijelom scene, bili smo se zaustavili da prosvjedujemo protiv divljačkog postupka ljudi, ali kočijaši, očvidno očekujući to, stadoše nas pogledavati mrko, prijeteci. Uto se konj već digao, pa odahnusmo i mi i oni. A onaj mladić, koji ga je još malo prije onako bezdušno tukao i bjesomučno psovao, priskoči mu

sav oduševljen, zagrli ga jednom rukom, a drugom ga stade tapšati po vratu, tepajući mu razdragano:

— 'Oče moj Lisko, 'oče! — Pa se ogleda oko sebe i, kao da traži podršku drugih kočijaša, reče: — Je l' deee?

— 'Oče, Lisko, 'oče! — povladivahu veselo ljudi, oni isti koji su ga malo prije onako kandžijali.

A i konja kao da je zahvatilo slično raspoloženje. Umirio se, podigao nekako ponosno glavu i stao zadovoljno frktati u zrak.

Gledali smo časak, bez riječi, ovu sliku iz života šumskih radnika i njihovih životinja, ne znajući više ni sami što da kažemo. Ni kočijašima, ni sebi. Onda se trgosmo i, isto tako, bez riječi nastavismo put.

Tako smo, šuteći, i ušli u najatraktivniji dio Klepine dulibe, u takozvanu Prašumu. Prašuma — baš tako se zove ovo zaštićeno područje, koje će, nadamo se — zahvaljujući svome statusu — biti poštedeno od one razularene sjeće što upravo orgija Klepnicom.* To je, valjda, jedini nedirnuti kutak Srednjeg Velebita, gdje šuma nesmetano živi svojim vlastitim životom, usmjerivanim jedino iskonskim zakonima prirode. Tu se ona sama rađa, živi i umire u dugim, stoljetnim procesima svoga bivstvovanja. Svjesni te činjenice, vozimo se polako cestom uza sam rub Prašume, impresionirani divovskim stablinama što su se, prirodnom selekcijom, održala u

*HARAČENJE VELEBITSKIH ŠUMA

drvnom sjećom upravo je tragicno. Zahvaljujući suvremenoj tehniči — motornim pilama, kamionima i cestama — srednjevjekovna šumska eksploatacija u usporedbi s današnjom dječja je šala. Prema procjeni šumarskih stručnjaka godišnji etat (planiran sjeća) premašuje za 13 posto prirodnih pripast i prijeti uništenjem šumskog pliesta na tako osjetljivom terenu kao što je kras (podatak iz Šumarskog glasnika, 103: 54, 1979). Dok s jedne strane Unesco proglašava Velebit svjetskim rezervatom biosfere, s druge strane naša šumska gospodarstva u sebičnoj gramzljivosti čine od Velebita pustos. Dok se za vrijeme Austro-Ugarske Velebit sistematski pošumljavalo (npr. rasadnik na Vratniku), godine 1977. nije pošumljen ni jedan jedini

hektar površine, a melioracije šuma posve su ukinute (isti izvor, str. 59). I to sve u doba kad bi nakon zimske štete od nevremena, prije nekoliko godina, trebalo velebitske šume poštedjeti od sjeće desetak godina da bi se oporavile. Sumarski inspektor svi to dobro znaju, ali je područnim općinama stalo da oni u interesu dohotka zažmire na oba oka. Osim njih i nas planinara ionako nitko drugi ne zna za pravo stanje stvari. I tako smo mi planinari jedini svjedoci koji dižemo glas protiv ove besprimjerne štetocičinske djelatnosti, upravo nešvatljive koncem 20. stoljeća, kojom se naša najljepša planina stepeno pretvara u krašku pustos.

Prof. dr Zeljko Poljak

međusobnoj borbi za mjesto pod suncem i digla se visoko prema nebu, dok druga, iznurena starošću ili oborenim gromom, leže ispriječena na zemlji i gnijiju dajući plodni humus tek iskljalim mladicama. Kako sav ovaj kraj obiluje vodom, raslinje je tu sočno i bujno, pa od silnih krošanja i gustog stabala u Prašumi uvijek, pa evo i sada, u pol bijela dana, vlada sumrak, što joj daje neki poseban, pomalo tajanstven pečat...

Uskoro naidosmo na novo raskrije, gdje se od naše ceste odvaja jedna, manja, ulijevo. No, mi nećemo njom, jer je to slijepa cesta što vodi do obližnjih Paklenih dolaca ili do Pakla, kako ih narod, jednostavno, zove. A nazvao ih je tako stoga, što tu vode propadaju u bezdane ponore, koje je narodna mašta poistovjetila s paklom. Zanimljivo je da se sav taj predio zove Sunder — toponim ostao, vjerojatno, još iz turskih vremena, kad je, zacijelo, i nastao od turske riječi sunger (što na hrvatskom znači spužva), jer tu zemlja upija u se vodu kao spužva.

U nekoliko zavoja ostavljamo Klepinu duljiblju i stižemo na lijep zaravanak Barice, čije ime također svjedoči o podzemnim vodama. Odmah produžujemo dalje, u Težakovac, šumovito područje s prostranim, oblim kraškim dolcem, što se zario duboko među strme strane okolnih brda. Na dnu dolca su bogate sjenokoše, koje su donedavna kosili Cesarčani. Zastali smo na jednom zavijutku, gdje nam se otvorio novi pogled na Šatorinu. Gledani odovuda, s jugoistoka, njezini se vrhovi pojavljuju u sasvim drugom obliku i međusobnom odnosu nego kad ih se gleda s Crnog padeža. Vjerojatno zbog dubine dolca što zavaljen leži između nas i njih. Dobro se vidi i susjedni im Matijević brig s njegovim karakterističnim kamenitim grbinama (samo što je na našim specijalkama krivo označen kao Maljević breg).

Još malo pa nas evo kod Kugine kuće. Zapravo je tu više kuća, nekadašnjih nastambi šumskih radnika, koje su sada sve napuštenе, baš kao da ih e kuga poharala. No, nema ovaj izumrla zaselak nikakve veze ni s kugom, ni sa Šenoinom pjesmom. Ovdje je — kako kaže Željko Poljak u svom »Velebitu« — prije rata podignuto sklonište za lugare i putnike, koje je nazvano Kuginom kućom po obližnjem Kuginom vrhu.

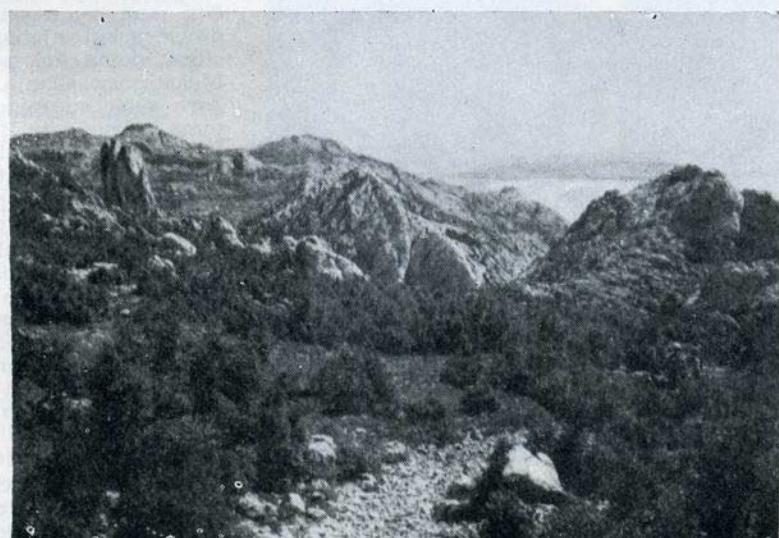
Od Kugine kuće vodi sjeverozapadno odvojak podno šumovitog Lisca prema vreli Težakovcu i dalje preko Korita zapadno, odnosno jugozapadno, na Smojverske duljibe i veliku krašku kotlinu Radlovac. Uputismo se tim odvojkom, dok ne dodosmo do izvora, koji smo, na žalost, našli u jadnu stanju. Stup pokraj njega je teško oštećen, pojedino kamenje izvadeni i razbacano naokolo, a mramorna ploča na njemu razbijena, tako da smo je teškom mukom mogli sastaviti i odgonetati nekadašnji natpis:

TEŽAKOVAC
VRELO — 1940.

No, samo vrelo više nije tu, jer je nakapnica potpuno uništena, nego pod jednom stijenom desetak metara od stupa. Tu je netko dovitljiv ugurao tanki drveni žljeb u žilu pod stijenom i omogućio prolaznicima da se napiju svježe gorske vode. Napili smo je se i mi.

— Dobra je — slažemo se. — Al' ipak nije kao štirovačka.

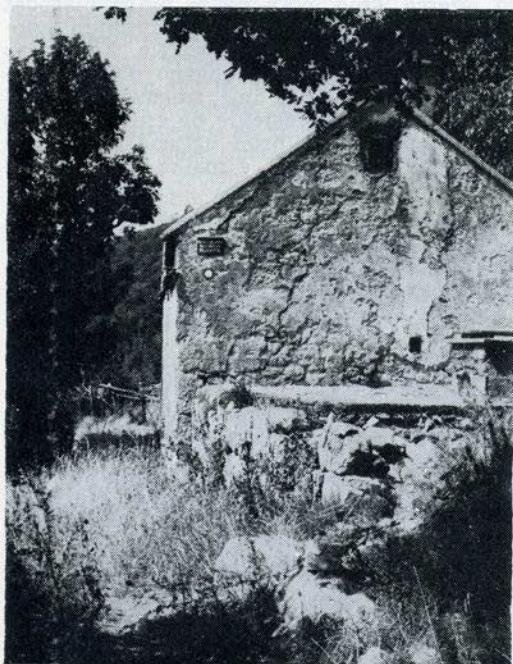
Desetak metara ispod stupa voda tvori malo jezerce, koje mora da je prava blagodat za divljač. To se vidi i po bezbrojnim svježim tragovima na izgađenom tlu, koji jasno govore da ovamo svakodnevno dolaze mnoge životinje. Najviše ima tragova srna. Ali nas je još nešto podsjetilo na srne. Nedaleko izvora smo našli i hrpu ugljena s rašljama zabodenima u zemlju, a malko dalje impro-

Krš oko Strogirske vrata
Foto: Miljenko Rendulić
(1930)

viziran stol s desetak sjedala oko njega. Znači da je nedavno ovdje bila neka veća družina i nešto pekla. Samo što: janje? jare? srnu? — ne znamo, akoprem smo na obližnjem drvetu pronašli i granu na kojoj su derali žrtvu...

Vratili smo se Kuginoj kući i uzdužno cesti kroz Srednji Velebit, te krenuli njome ravno na jug podno šumovitog Lisca. S lijeve nas strane prati duga, neravna duliba i visoki Laktin vrh s nizom manjih, šumovitih vrhova. I tako idemo tim smjerom do Opatljenog vrha, gdje cesta okreće na istok, spuštajući se sve niže i niže. Sada obilazimo Laktin vrh s juga, a duliba nas prati zdesna, sve dok cesta ponovno ne skrene na jug. Onda nam se kod Bijelih stijena naglo rasiriše horizonti i pred očima nam se ukaza zapanjujuća panorama: duboko dolje pod našim nogama, izrovana poput uzburkana mora, polegla golema, izlomljena udolina, pruživši se sve od Kozjaka, Položine, Bristovače i Kokira na sjeveru i istoku, do Tisova i Ravnog vrha, i Budakova brda i Bačić-kuka na zapadu i jugu. Baš poput uzburkana mora, jer je sva rastočena dubinama i uzvisinama, puna i prepuna jama i ponikava, vrtaca i duliba, dolaca i prodolaka i isto toliko vrhova i vršića, glavica i glavičuraka, kukova i kučeljaka — što se sve međusobno izmiješalo i, izmjenjujući se nekim zbrkanim redoslijedom, stvorilo ovaj neobični krajolik. Sav je taj prostor pošumljen pa se doima kao da je netko nekim divovskim kistom

Sklonište Planinarskog saveza Hrvatske u Pejakuši uredeno nakon napuštanja 'Skorpovca'

Foto: Dr. Z. Poljak

prešao preko njega i sa svoje bogate palete razigrano nabacao na nj sve moguće nijanse zelene boje, što cijelom tom kaosu daje neki poseban sklad i smisao...

Stali smo da se iz ove naše ptičje perspektive nagledamo tih čudesnih ljepota i, usput, uhvatimo koji snimak, a neki i da naberu jagoda i malina što se crvene s obje strane ceste. Stojeci tu, nad tom fascinantnom krajinom, djetinjski se radujemo što je tako lomna i nedostupna.

— E, ovuda ne mogu onako haraćiti — reče netko.

— Mogu — dopuni ga drugi, dodavši zlobno: — Ali samo s helikopterom.

— S helikopterom — smijemo se.

Na južnom rubu ove intenzivno zelene udoline cakle se, suncem usijane, bijele stijene fantastičnog Bačić-kuka, sastavljene od niza visokih, ižljebanih klisura svih oblika: tornjeva, čunjeva, piramide, glavica, kula, obelisaka, trapeza i čega još sve ne. I one se dižu iz same šume, pa ovako, iz daljine, sliče kakvoj prethistorijskoj, ciklopskoj gradini, prastaroj i napuštenoj, kojoj je šuma pokrila temelje, a vrijeme i nevrijeme izgrizlo zidine, pa, stršeći onako visoke, strme, nagrižene, djeleju nekako zastrašujuće, kao začarane, uklete.

Teško smo se rastali s ovim nezaboravnim vidicima. Ali, moralio se dalje. Sada cesta vodi opet prema istoku, spuštajući se polako sve niže. Kod Položine novo raskrije. Jedan krak nastavlja ravno dalje prema istoku, preko Snježnice i Kalanjeve ruje sve do Jadovna i Gospića. Drugi ide na jug prema Dabrima, Šušnju i Karlobagu. Mi ćemo njime. Spuštamo se laganim serpentinama uz Bristovaču i Tvrdu dulibu prema Bačić-kuku, koji nam je sada stalno pred očima. Što se cesta više spušta, Bačić-kuk izrasta sve veći, sve strmiji, sve vrletniji, sve impozantniji, sve ljepši, čak i sve bjelji. Pa akoprem smo mu već na samom podnožju, čini nam se, u svojoj divnoj, ali i divljoj, djevičanskoj bjelini, nepristupačan i nedostajan poput kakva nedokučiva imaginarnog bjelokosnog zdanja. A uza nj se, kao njegova sušta suprotnost, podatno smjestila pitoma, zelena oaza Bačić dulibe s nekoliko napuštenih i narušenih koliba kao dokaza nekadašnjeg života što se odvijao ovdje.

Nigdje nismo vidjeli toliko malina i metvice kao tu, pod Bačić-kukom, pa stadosmo da ih beremo i malo se osvježimo. Baš tada protutnji pokraj nas kamion pokriven ceradom, izgubivši se začas u zavoju pred nama. Došao je odozgo, od Položine, i projurio uz nas kao da ga vragovi gone, hitajući k moru. Pogledao sam za njim i kroz oblak mi se prašine učini da je to onaj poluprazni kamion što je onako misteriozno bio iščezao u Klepinoj dulibi. Sada je, naravno, bio pun, što se lako osjetilo po teškoj tutnjavi...

Osvježivši se sočnim malinama uputisemo se dalje cestom kroz Dabarske kukove, kako je Željko Poljak — sasvim opravdano —

Pogled na Kizu s Badnja
Foto: Dr Josip Poljak (1926)

nazvao jedinstvenim imenom onaj dugački niz litičastog grebenja, što se, izderan i nažezen, pružio od Bačić-kuka sve do Kize i Alaginca, gotovo na samoj granici Srednjeg Velebita. Već samo putovanje ovom cestom, posebno njezinim prvim dijelom, kroz tzv. Kukaline, predstavlja turističku atrakciju svoje vrsti, jer ide baš samim kukovima: negdje se provlači kroz kamene kule njihovih klisura, ponegdje im je usječena u same bokove, a na jednom se mjestu čak mora probijati kroz tunel. Vele da ju je njezin projektant inž. Premužić proveo tuda zato da s jedne strane, omogući putniku nesmetan pogled na Dabre, a s druge da sačuva prirodne karakteristike Kukova — što mu je u cijelosti i uspjelo.

Prošli smo cestom iznad Došen Dabre i Ravnog Dabre kao avionom. Vide se kao na dlanu, duboko pod nama, urođeni u okolne kukove. (Crni je daleko, tamo iza Biljevine, pa se ne vidi dobro.) Oba su lijepi, plodne kraške doline s prilično ziratne zemlje, nedavno naseljeni i obrađeni. Sada leže pusti, neobrađeni, bez ljudi i blaga. Promatramo pozorno jedan pa drugi Dabar ne bismo li i gdje otkrili ikakav tračak života. Ali — nigdje ništa. Samo još šahovska ploča vrtova i njiva i crveni krov škole u Ravnom Dabru svjedoče o životu što se nedavno ugasio i ovdje...

Stegnutih usana i srdaca idemo dalje, do Dabarske kose, gdje se ponovno sastajemo s Premužićevom stazom, koju smo ostavili na početku današnjeg putovanja, na Kosici. Radujemo se susretu s njom, kao sa starim, svakodnevnim prijateljem, ali se, na žalost, rastajemo s Jalžićima, jer se mi odavde vraćamo, a oni produžuju do Šušnja i Oštarija, a onda dalje u Zagreb.

Dugo smo pratili njihovu „bubu“ kako mili obroncima Butinovače zaobilazeći Dumboku, da se onda na zavoju povrh Kučišta naglo izgubi iz vida. Pogled na Dumboku na je razveselio, jer vidimo da se koliko-toliko još drži. Zaključujemo to po obrađenim

krumpirištima i zeljištima, koja se i odavde vide. A onda, u potvrdu naših zaključaka, iz jednoga gaja izide stado ovaca. Kako smo mu se obradovali! Kao da je naše, a tko zna čije je. Ali to nije važno, važno je da je stado tu, jer ono na Velebitu znači život. Nagadamo koliko je:

— Pa, bit će tridesetak glava — rekoh.

— Više — procjenjuje Dane stručnjački. — Najmanje pedesetak.

— Sto više to bolje — odgovaramo, vjerujući Dani da i iz ove daljine može procijeniti veličinu stada, jer je u djetinjstvu i mladosti i sam čobanio.

On i Boris odoše Premužićevom stazom uz Visibudu da se razgledaju ovaj dio Hrvatskog primorja, jer **i tu se Velebit nadvio nad more**. Bio sam i ja pošao s njima sa željom da vidi dim i Velinac — opjevano ročišće vila — ali nisam mogao. Uhvatio me onaj moj prokleti grč u nozi, pa sam se jedva nekako dovukao natrag na Dabarsku kosu. Sjeo sam tu na Premužićevu stazu, baš ondje gdje ona prelazi uzdužnu velebitsku cestu, i promatrao ovu čudesnu dabarsku krajinu.

Svaki predio Velebita ima svoje ljepote, ali ovaj ovdje, oko Dabarskih kukova i Dabara, kao da je skupio sve njegove ljepote na jednom mjestu — kao u kakvu rezervatu — da ih možeš sve odjednom gledati i uživati u njima. I gledaš ih tako, gledaš, i opijaš se time što gledaš, ali ne znaš kazati ni samome sebi a kamoli ispravljati drugome što je tu ljepše: da li litice Kukova, isklesane vremenom, u kojima ćeš naći elemente i Rožanskih i Hajduških kukova iz Sjevernog Velebita, i Tulovih greda i Simonovića stapine iz Južnog, ili divne udoline Dabara, što čas podsjećaju na Lubenovac i Radlovac, čas na Struge ili neki od Ravnih padeža? U tom muzeju ljepota posebno se ističe Ravni Dabar s Čelincem i Rujičinim kukom, koje kao da je netko namjerno postavio ondje, nad tu pitomu uvalu, da je odijeli i zaštiti od ostalog svijeta. Pogled na taj kompleks upravo fascinira čovjeka, te mu se na časove čini da sve to nije i ne može biti stvarno. nego da je

Kameni tornjevi oko Čabera
Foto: Dr Josip Poljak (1928)

to neki genijalni ali mušičavi pejzažist razastro pred njim svoje golemo platno, po čijem se dnu neštedimice razmahao zelenom bojom, a nad njom nemarno nabacao usijano bijele obeliske Celine i Kuka s uzbibanim valovljem plavkastih vrhunaca iza njih.

Gledam ove božje ljepote oko sebe i ne mogu se dosta načuditi našim turističkim radnicima — osobito onima s Paga, Novalje i Karlobaga — što nisu pokušali ništa da ih iskoriste u svom poslu, baš onako kao što ni rapski i senjski ne pokušavaju ništa da iskoriste ljepote Alana, Mireva, Štirovače i Pađeža. Kad je već ovđe život — iz raznorađnih razloga — presahnuo (premda to nije morao, da je bilo imalo razumijevanja i osjećaja odgovornosti odgovornih faktora!) — zašto se ove jedinstvene prirodne ljepote ne koriste u turističke svrhe? Kakav bi to bio dogadjaj, kakvo osvježenje za svakog našeg kupališnoga gosta, kad bi mu se od vremena do vremena pružila mogućnost da proveđe dan u ovakovom gorskom ambijentu! To prije što je gotovo polovica puta asfaltirana — sve do Šušnja. A mogla bi se organizirati i cijela kružna putovanja od Karlobaga tom srednjovelebitskom uzdužnom cestom, pa se preko Štirovače i Alana spustiti na Jadransku ma-

gistralu i natrag u Karlobag. I obratnim smjerom: od Senja i Raba preko Jablanca do Alana, Štirovače, Dabara, Šušnja i Karlobaga. Viđao sam često u Sjevernom Velebitu autobuse zagrebačke, riječke i Ibjubljanske registracije, koji su dovozili izletnike na Zavižan, pa i na Alan. Zar i oni ne bi mogli produžiti svoje ture do Dabara i Oštarija, jer ljepote Srednjeg Velebita nimalo ne zaostaju za onima Sjevernog. Dapaće ih nekim svojim osobitostima i nadmašuju...

Iz tih me misli trgoše Dane i Boris, koji se upravo vratise s Visibabe.

— Idemo! — rekoše neopozivo. — Vrijeme je.

Bilo je, zaista, već kasno poslije podne, pa smo morali natrag Za Kosicu, da nas noć ne zateče na putu.

***

Vraćajući se kući ponovno proživljavamo sav onaj neopisivi kaleidoskop ljepota, kojima smo prošli jutros, kad smo išli ovamo. No, sad ih doživljavamo obrnutim redoslijedom: Dabri i Bačić-kuk, Položine i Bijele stijene, pa Težakovac, Prašuma i Klepina dublja, Crni padeži, Štirovača i Ravni padeži i, napokon, Prosik i Mirevo. A cijelim nam se putevinu čini, kao da ponovno gledamo već gledani, poznati, ali uvijek uzbudljivi film. Samo što se sada odvija unatrag...

Konac

Pogled s Bačić kuka u dubinu
Foto: B. Bosnar (1939)

Podne u Škrčkoj dolini

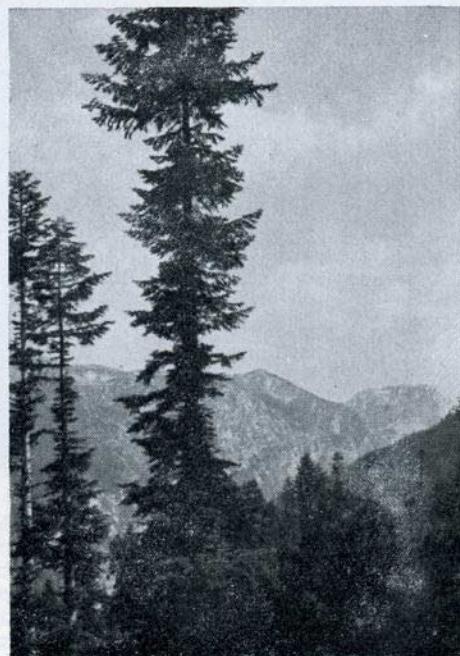
UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Podne. Ljetni dan. Sunce često zaklanjavaju bijeli oblaci što bescijno lutaju na sve strane. Snažan i hladan vjetar primorava nas da žurno silazimo s Prutaša prema Škrčkom jezeru. Kliže se i ispod nogu izmiče visoka planinska trava, pa nam nesigurne i umorne noge često posrću. Nerijetko padamo niz zatravnjenu stranu Prutaša. Dolje niže mukotrpno se probijamo kroz gustu klekovinu, zatim kroz nisko raslinje i zakržljalu šumu, pa sve tako naizmjenično do obala Škrčkog jezera.

Veliko Škrčko jezero, to divno gorsko oko Durmitora, dočeka nas razdragano i veselo. Naime, pod naletima podnevncog povjetara i sunčevih zraka, jezerska voda se skupljala i borala, kao lice starog durmitorskog pastira što smo ga dan prije sreli u dolu Surutki. Tu pojavu smo shvatili kao izraz dobrodošlice i pozdrava u našu čast. Ovu igru vode ukrašavale su nemirne pliske, kćje su veselo cvrkutale i još veselije lijetale u svim pravcima. Raspjevane ševe visoko su i dugo pjevale i treperile iznad jezerske vode. Sve je veselo i raspjevano oko nas. Ovdje je puno života i nemira, ali onog milog i simpatičnog, što čovjeka čini sretnim i zadovoljnijim u prirodi. Mnoštvo sitnih ribica iskače iz vode loveći mušice, svoje omiljeno jelo. Jedna velika zmija bjelouška uvuče se ispod kamenja ispred našeg nogostupa. Mi smo je, valjda, i nenamjerno preplašili.

Gore iznad nas kameni div, Bobotov kuk, vječno je zagledan u nebesko plavetnilo. Na njemu se odmara razbarušeni bijeli oblak. Bezimeni vrh doseže dolje do jezerske vode i u njemu ogleda svoje hrapavo lice. Visoki, stari Prutaš zagledao se u plavu školjku ne-

Nad kanjonom Sušice Foto: Gazdik (1936)

ba i, reklo bi se, netremice gleda u kamene tornjeve Durmitora.

Kudravo bilje oko jezera i šaša vječno se njiše i povija pod naletima vjetra. Bukova priobalna stabla plešu i njišu se po taktu vjetra. Jezerska dolina diše i živi snagom vjetra.

Pogled u dolinu Skrke
Foto: Dr I. Rubić (1938)

**Veliko Škrčko jezero
Lijevo Bobotov kuk**

Foto: U. Beširović

Današnji ljetni ugodaj i ljepota u Škrčkoj dolini premašili su sva naša očekivanja, sve zamišljeno. Nikada do sada nisu nam bili tako lijepi ni privlačni. Zanos i ljepota ispunje nam srce i dušu velikim zadovoljstvom.

Dolje, gdje jezerska voda otjeće, slap kao vilinski veo pada suludo u sunovrat niz kamenje Skakala. U dnu Skakala voda nestaje, ponire, zatim se ponovno javlja i izvire. Tu nastaje Sušičko jezero.

Mali bijeli oblaci, ukrasi plavog neba, zasjenili su vodu Malog Škrčkog jezera, što se šćućurilo i pribilo uz stijenu, kao isprepadan zec. Od te sjene jezerska je voda dobila boju zrelih trnina. U njoj nema nikakva života. Voda je tiha, kao ulje u posudi. Ništa živo

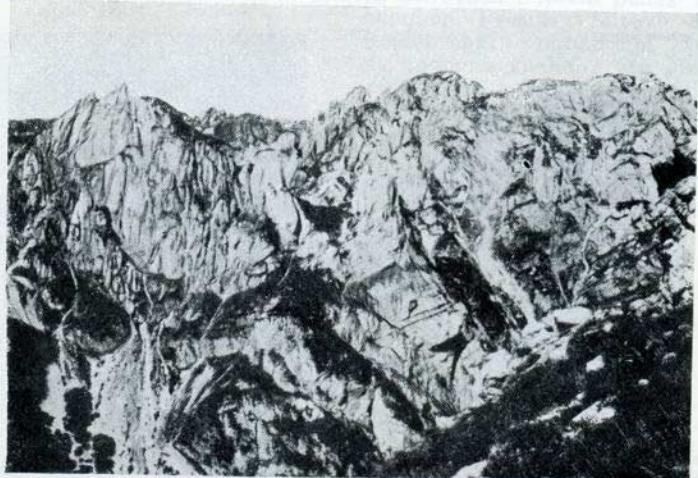
se ne javlja niti kreće. Čak ni vjetra nema ovđe, u ovoj zavjetrini. Užasno je tiho. Ćuje se samo — tišina.

Pri usponu prema Škrčkom ždrijelu drugovali smo s divokozama, koje su dugo i nesmetano pasle podno Šarenih pasova.

Vraćamo se put Todorova dola.

Sunce zalazi, odlazi kao djevojka kada osjeti da je momci žeče i očekuju.

Nacionalni park »Durmitor« adaptirao je nekadašnju lovačku kuću u Skrkama i ona je opet osposobljena za korištenje. Snadbjevena je namještajem za ugodan boravak desetak posjetilaca. Opskrbljena je suhom hranom i pićem. Otvorena je u toku ljetnih mjeseci. U to vrijeme se nalazi i domaćin u kući, stanovnik iz susjednog sela Nedajna.

Stijene nad Sušicom

Foto: Gazdik (1936)

Planinarske šetnje po otoku Ižu i Rutnjaku

Dr. IGNAC MUNJKO

ZAGREB

Od 1977. godine uspješno je organizirano nekoliko većih planinarskih izleta na Kornate preko JTP OOUR, »Turisthoteli«, Zadar, s bazom u hotelu »Korinjak« u Velenom Ižu. Svi ti izleti planinarama su ostali u nezaboravnoj uspomeni. Danas, kada sve više ljudi bježi od velikih betonskih zdanja, hotel »Korinjak« je poput »kućice u cvijeću« oleandera, ružmarina, mimoza, begonija, borova, tamarisa, agave i drugog mediteranskog bilja, koje vrijeđni šjor Šanto od rana jutra ureduje. Otok Iž (u X st. zvan Ez) ima bogatu kulturnu i povijesnu baštinu. Površina Iža iznosi 17,6 km², a okružen je s 10 otočića. Tu se nalaze ostaci Ilira i Kelta, dok se slavenska naselja spominju u XI st., a brojna su i spomen-objekti iz NOB-a.

Označavanje planinarskih staza po Ižu datira od 1977. god., kada su označeni putevi Veli Iž — vrh Korinjak (168 m), Veli Iž — Mali Iž — jama Jezero i otočić Rutnjak. Danas su to dobro uhdane staze. Put na vrh Korinjaka ide od mjesta Slanca, gdje je svećano otvoren Planinarski put Kornati (8. 6. 1980) ispred spomenika palim borcima i po-prsja narodnog heroja Ante Banina. Od Slanca staza ide uz groblje prema crkvici sv. Roka iz 1729. god., kada je u Ižu vladala kuga, te od nje prema brdu Korinjaku. Postoji uzlazni smjer. On ide stazom prema rtu Osiljincu; vrlo je atraktivna, prilično strm, ali dobro

ugražen i označen. Staza se penje između makija i oštrog krša i s nje se pružaju lijepi vidici na Veli Iž, sjeverno na brežuljak Košljun, uvalu Dumboku, otočić Rutnjak, na Ugilan s tvrdavom sv. Mihovila, zatim na Pašman, a lijevo na Rivanj, Sestrunj, Tun, Zverinac (koji smo masovno posjetili 21. 6. 1982) i Molat (30. 6. 1981). S vrha Korinjaka se upotpunjaju vidici na veći dio Dugog otoka, preko čije se sredine probija cesta Sali — Savar. Lijepo se vidi vrh Vela Straža (237 m), najviši vrh zadarskog arhipelaga, planinarski označen 1978. god., a zatim brdo Zlata (236 m), koje je planinarski označeno u siječnju 1982. godine, i u cijelosti otok Rava, s najvišim vrhom Babićovcem (98 m), koji smo planinarski označili 1982. od uvale Marinice, kroz mjesto Rava do grmljem i crnikom obraštenog vrha, te na školjeve između Ravči i Iža. Na Korinjaku (168 m) se nalazi hrpa kamenja lijepo složenog u kulu, s drvenim trigonometrom i planinarskim oznakama za silaznu stazu. Ona u jednom dijelu ide po siparu, ali se nemojte plašiti ako uz stazu naiđete na oštroglove gušterice i, vrlo rijetko, na neotrovnu zmiju poljaricu.

Druga planinarska staza ide istočno od Velog Iža preko »Najmanje rijeke na svitu« (to je mali kanal slatke vode što dolazi iz brda, a na kome povremeno žene peru rublje), uz školu, ispod brda Veli Opačac (gdje su nađeni

Korinjak (168 m) na Velikom Ižu

Foto: Dr. I. Munjko

Istočna strana otočića Rutnjaka Foto: Dr I. Munjko

ilirski ostaci) premda mjesto Porovcu, koje pripada Malom Ižu, a čine ga još zaseoci Mučel i Makovac, te luke Komaševa i Knež. Planinarski put Veli Iž — Mali Iž dobro je označen i traje 45 minuta, vrlo je ugodan, s vidicima na otoka Ugljan, Rutnjak, Knežak i na brdo Korinjak. U zaseoku Porovcu treba paziti na markaciju, koja vodi desno prema jami Jezero ispod brda Podbel. Sama špiljica je s lijeve strane puta Porovac — Mučel i ima vrlo dobar ulaz. Kao kroz »kamena usta« ulazi se u malu dvoranu siromašnu špiljskim ukrasom. Kamene stijene su obraštene lišajevima imperfekti, gljivama sluznjačama i mahovinama. Trebate pripaziti, jer je sklisko,

da ne padnete i otkličete se po smeću (nazalost, bacaju ga mještani) u jedan od hodnika; desni nije dubok, a dugačak je oko 20 m, dok je lijevi dubok oko 70 m. Nakon izlaska iz jame dobro je otići do mjesne crkve sv. Marije (sakristiju čine ostaci crkvice iz XI st.), kroz Mučel u luku Komaševa, a od tuda po asfaltnoj cesti do Kneža. Mještani Malog Iža nadaju se da će se završiti cesta Mali Iž — Veli Iž, koja će ići uz samu morsku obalu. U Knežu svakako posjetite Spomenik palim za slobodu i socijalizam 1941—5. (rad Velibora Vačukatina), koji je 1958. otkrio Josip Broz. Treba reći da je od 1287 stanovnika Malog Iža bilo 415 sudionika NOB-a, od toga 146 žena. U zatvorima i logorima poginulo je 483 ljudi, a 65 ih je poginulo u Sutjesci. Također treba posjetiti muzejske zbirke u Malom i Velom Ižu.

Iz Velog Iža svakako se prebacite čamcem na obližnji otočić Rutnjak (ime je vjerojatno dobio po biljci ruti), koji je sav pokriven borovom šumom. Sjeverna strana Rutnjaka ima vrlo lijepo kamene ploče za sunčanje, a more je tu kristalno čisto. Sa zapadne strane obala je vrlo krševita a more malo eutrofizirano (indiktatori alge) od kanalizacije iz Velog Iža. Sa sjeverne na istočnu stranu proteže se mali splet stijena i tuda vode planinarske oznake, postavljene 1978. god. do vrha otočića (29 m). Vidici su vrlo lijepi, a šetnja, uz oprez, ugodna, tako da vam vrijeme vrlo brzo prode u odmoru, razgledavanju i traženju detalja, koje su ostavili mnogi i davnii gosti, npr. sunčani sat i razni crteži urezani u kamen.

Teško je reći kada su ljepše šetnje po Ižu, u rano u jutro puno mirisa u proljeće i ljeti, poslije kiše i bure, kada se lijepo vidi Velebit u cijeloj dužini, Kornati i Zadarški arhipelag, na večer uz doček zalaza sunca nad Dugim otokom i zvijezda na glavom, ili u jesen kada vas ljubazni mještani idući iz polja nude grožđem i smokvama, te vas vode u predvečer na lov liganja ili da bacate parangal za mačke bjelice.

Eto, to je dio onog što pružaju naši prekrasni otoci, danas sve više nervoznom čovjeku, željnom prirodnih ljepota, tišine i aktivnog odmora.

U Sugarskoj dulibi na Velebitu

SMILJA PETRIČEVIC
ZADAR

Bio je to takav dio Velebita koji nas je svojim običnim, baš onim najobičnijim izgledom privlačio k sebi da ni sami nismo bili svjesni koliko bismo ostajali gore. Nikada, nikada, otkada ova naša skupina planinar po Velebitu, s Tomom na čelu, kao neslužbenim vodom, ne bi se zadržavala dugo na jed-

nom mjestu u jednom danu. Uvijek bi nekamo, negdje, nekuda ostali najdulje jedan sat, a onda nastavili šalabazanje okolo, gore, dolje, amo, tamo po ovom našem Velebitu. Zato nas je Tom i nazvao brdskom mornaricom, jer nikada nismo imali mira, baš kao ni mornari po lukama. Međutim, ovdje, čim bi-

smo došli, odmah smo kao po dogovoru ras-pakovali naprtnjače, razbacali stvari okolo, smještali se kako kome odgovara, svak po svome, kako se kome što svidje to bi i radio. Tom se smjestio ispod jednog stabla, najprije je dobro propuhao okolo, prolamatao po okolnom granju pa počekao da mu se slučajno koji zmijuljak ne bi našao u susjedstvu. Na ovaj način ga je htio obavijestiti da se skloni pa će biti bolje obojici. Zatim je raspakovao svoje stvari, napunio motor, pa se meškoljio, prevrtao, okretao, namještao kao kvočka na jajima tražeći pogodan položaj, pa se konično ugnjezdio i rekavši Mukiju da mu se makne ispred nosa, jer se ovaj bio nasadio točno pred njegov brk, zasvrđao kao brodsko vitlo i odjedrio u carstvo snova. Prije toga se ipak zamotao u najlon da se ne bi koji zmijuljak predomislio pa mu skočio u krilo.

Obitelj Debeve je odlepršala na jednu partiju penjanja po stijenama, na čelu s malom Mojcom, a priključio im se i Tatek. Mario, Nino i Jasmina otišli su svojim putem, izgubivši se u gostištu šume. Anita se izgubila negdje lijevo. A ja? Hm! Uhvatila me ona poznata splitska fjaka, to jest psihička i fizička obamrllost, s potenciranom voljom ni za šta, pa sam se smjestila ispod stijene, po-krilja kuhinjskom krpom po glavi... i ti trenuci u toj kraškoj uvali, u toj usjeklini gdje ništa drugo ne vidiš nego vrhove, gudure, stijene, krošnje drveća i daleko hladno-modro nebo, činili su mi se trenuci zaustavljenog vremena, bezgranične tišine kada je sve uto-nulo u nepomičnost tog ljetnog dana. Bili su to trenuci vječne osamljenosti kada stičeš dojam da nigdje nikoga nema miljama naokolo, da si sam, sam samcat pod ovom kapom nebeskom, pa se osjećaš kao da su te napustile i vlastita duša i vlastite misli, a tu je ostalo samo tvoje tijelo koje se stopilo s okolinom.

Gore na nebnu smjestilo se sunce, pretvorilo se u velik narančasti balon pun vragova i demona koji su isijavalni svu svoju jarost i bijes na ovu planinu. Ponekad bi se na nebnu pojario orao, zaklikavši, i nestao u plavetnju neba. U toj podnevnoj tišini čulo bi se s vremenom na vrijeme jednolično, pospano, dosadno zujanje kakve muhe, pa brujanje pčela. Ponekad bi se u taj koncert umiješao i kakav bumbar i onda bi opet nastala tišina. To bi trajalo neko vrijeme, onda bi tu tišinu pro-parao zvuk cvrčka, jedan dva, tri, pa bi zatim čitav orkestar cvrčaka počeo svoju cvrčijadu tako da je izgledalo kao da je neki nepozvani gost upao u njihov dom i oni ga žele svojom drekom i vikom izbaciti napolje.

Sunce je već odavno počelo tonuti prema zapadu kada su se naše skitnice počele vraćati, jedna po jedna. Najprije je doskakutala mala Mojca, vesela i nasmijana, držeći u rukama nekakvu crnu bubenec. Za njom, pre-skakajući sa stijene na stijenu, doskakala je njen vitonoga majka, a za njima je doskakao i Jože. Malo zatim pojavili su se iz sasvim drugog pravca nego što su bili krenuli, Mario, Nino i Jasmina, da bi se nakon nekog vremena pojavila i Anita. Posljednji se po običaju

pojavio Tatek, razvukavši usta od uha do uha, pa puhne iz svec glasa:

— Jao, dečki, zamislite kakva divna okolina, tako lijepih mjeseta ima. Pa zamislite ovdje jednu kućicu sagraditi, malenu, planinarsku. Voda je tu, kao najvažnija stvar, pa temelji su tu, zidine bivše lugarnice stare naše Austro-Ugarske, samo bi trebalo materijal dovući... govorio je Tatek trljajući ruke, kao da ga dlanovi svrbe za rad.

— Hm! Nije ni loše — reče Tom. I ja bih se složio da bude ovdje jedan dom. Ne bi morao biti ovoliko velik koliki su temelji stare lugarnice, nego onako, mislim, za smještaj dvadesetak osoba, komodno, da ne gurkaju i turkaju jedan drugoga; viču «makni se da prodem». Materijal bi se mogao kamionima dovući do Jelove Ruje ili čak do Panasa, a onda bi se konjima ili mazgama mogao VPP-ovskim putem dovući ovamo. Svakako da bi materijal trebao biti solidan, a na one glupe bukove grede, kao tamo na Stapini pa čim netko puhne, već se iskrive.

— Vidi, molim te, on bi sada hrastovu građu. Zahvali Tateku i njegovoju upornosti za ono što imamo tamo na Stapu. Da nije bilo njega ne bi bilo ni one kolibe, a ona kolibica je za nas planinare pravi raj. Zapravo, mi planinari, ako želimo rano ustati i stići na vrhove u svitanje, trebali bismo ranije leći, a to je nemoguće, jer zapravo nemamo gdje prespavati na Velebitu. Borisov dom je davno prestao biti pravi planinarski dom, postao je svratište, jedna malo bolja krčma — rekoh bjesno.

— Ti udari cijenu pijači kao po ugostiteljskim objektima pa će biti manje pijanih.

— O, alaj si pametno rekao, pa ostao živ. Dovući će oni pijaču u ruksaku. Zar se ne sjećate onih Ličana što su dovukli 40 litara vina i nešto rakije pa se izopijali kao svinje, a k njima su se pridružili i neki naši, pa ih je sve skupa bilo žalosno gledati i, što je bilo, najžalosnije, nismo mogli zaspasti od njihove dreke i ujutro smo krepani krenuli na turu.

— Koji te je vrag tjerao da ideš tamo. Ja sam odavno prekrstio s tim domom. Idem tamo prespavati kada baš nemam drugog izlaza. Inače radije spavam po pećinama. I baš zato bi nam trebalo ovdje sagraditi jedan idom.

— A koga da zagolicamo po tabanima? Kome da ubacimo bubu u uho?

— Pa... mislim da bi bilo najbolje nabići ideju Planinarskom savezu Hrvatske, pa onda zagolicati i braću Ličane. Ovo bi trebalo biti dom otvorenog tipa.

— Oho, pa da doživi sudbinu onog doma na Visočici, kada su provalili unutra i svega ga zagadili.

— Svakako da bih i ja provalio kada dođem navečer kasno, umoran, crknut, a nađem zatvorena vrata. I zato bi ovaj dom trebalo biti dom otvorenog tipa, održavan na našoj savjesti i savjesti pravih planirana, onakvih kakve susrećemo diljem naših visokih planina.

— Razumljivo je da i ovdje postoji faktor rizika, ali što je dom udaljeniji od prometnika i što je na većoj visini, to je rušilački faktor manji. I zaista bi bilo divno sagraditi onaj dom tamо na Baćić-kosi, pa jedan doći na našem Alanu i na Dušicama, samo da je sredstava.

Slušala sam taj dijalog između Toma i Tute i kada više nisam mogla izdržati rekoh:

— E, pa sada ste ga stvarno pretjerali. Ni smo mi Slovenci, zapamtite to! Nemamo ni tradicije ni ljubavi prema planinama kao oni. Ako pogledaš u postocima, 90% Slovenaca se bavi planinarstvom, a mi? Nas ima nekoliko i što mi možemo. Ništa. Imamo samo golu

planinu i amen. I zato prekidajte diskusiju i idemo.

Vraćali smo se polako i znam da je svatko od nas imao već konstruiranu kućicu i video sebe kako sjedi ispred nje.

— Zaista vam kažem, kako bi bilo divno imati kućice, skloništa, bivake svakih tri sata hoda po ovom našem divnom, jedinstvenom Velebitu — reče Tatek.

— Ajde, umukni, postaješ dosadan — rekoh.

— Što mi možeš? Moje ideje, misli i snove nitko mi ne može zabraniti — reče mirno Tatek i nastavi marširati nizbrdo.

Omiška Dinara

IVAN MILAS

ZAGREB

»...nenadana je tišina naglasila sićušnost svakog ljudskog čina podno tih moćnih planina, prema kojima i razvaline vjekovima posvećenih tvrđava djeluju kao rezultat sasvim privremene igre, jednako privremene kao što je i ovaj gradić koji je (čini se) davno već prihvatio svoju smrtnu osudu pa se, sakriven jablanima i platanama, na ovom mirnom rtu oglašava samo beznadnom zvonjavom sa crkvenih zvonika ili pak škrtim, odsječenim udarcima zvona s gradskog sata — otkucajima koji su sasvim beznačajni prema nijemoj, ozbiljnoj igri neuvhvatljivih sjena što od zore do mraka klize po gromadama tog surog stijena«.

(citat o Omiškoj Dinari iz romana Ivana Katušića »Dalmacijo, stara Dalmacijo«, str. 108)

Još jučer bijah na Velebitu, u Maloj Paklenici. Danas sam u Omišu, spremam da podem na Omišku Dinaru. Poželjeh na sam vrh (Borak, 864 m), ali prijatelji odabraše srednjevjekovnu Forticu, ruševine o kojima se malo zna. Fortica se nalazi na samom rubu stijena koje su se okomito nadvile nad Omišem, na krajnjem zapadnom dijelu Omiške Dinare. Ruševine se ne vide iz grada, ali s plaže djeluju impozantno. Nećemo na »vrh vrha«, ali bude li vremena otići ćemo i na Adrianove Pole.

Krećemo uzbordo ulicom Rina Baučića, ne prateći markaciju planinarskog puta »Dalmacija« (PPD). Prvih dvadesetak minuta uspon je blag, a staza vodi kroz grmlje i kraj ponekog stabla. Uskoro dolazimo do krajnih kuća zaseoka Baučića, gdje se staza račva. Nastavljamo prilično strmo uzbrdo. Desno je malo bolja staza do zaseoka, a lijevo preko kamenjara se uskom stazom nakon dvadesetak metara stiže do talijanskog bunkera. Tuda ćemo po povratku sa Fortice ići na Adrianove Pole.

Uspon je sve teži, staza strmija. Idemo kamenitom terenom. Naglo dobivamo na vi-

sini i uskoro imamo širok i otvoren vidik na Omiš i na ušće rijeke Cetine. Nakon petnaestak minuta uspona naša se staza spaja s markiranom i malo boljom koja joj prilazi s desna, od Borka. Nastavljamo markiranom stazom po trasi PPD. Stižemo na prijevoj. Masiv Borka počinje s naše desne strane prilično strmo, a mi nastavljamo lijevo stazom još stotinjak metara do zidina Fortice. Pred zidinama, s lijeve strane prije ulaza, kontrolna je točka PPD. Tu je potrebno fotografirati se. U razgovoru o potrebitosti žigova na kontrolnim točkama, evo nas unutar ruševnih zidina Fortice. Fortica je krasan vidikovac. Lijepo se vidi Poljička planina. Prijatelj, jer je Omišanin, zna joj ime vrha: »Stomorica«. Mosor gledamo u svoj njegovoj dužini. Sivilom svoga kamenjara kontrast je plavetnul mora na suprotnoj strani. Strmo ispod nas protegla se Cetina i Omiš na njenom ušću za koje od mojih suputnika saznam da je bilo nekad deltasto. Cetina se ulijeva u more u tri rukava, srednji je bio najveći, poslije je proširen. Druga dva rukava su zatrpana materijalom izvadenim prilikom regulacije i produbljivanja srednjeg korita rijeke.

Prijatelj me upoznaje s detaljima i zanimljivostima ovog kraja koji izvanredno poznaće. Priča kako se pokušalo na Fortici, unutar zidina s lijeve strane, urediti cisternu. Akciju je pedesetih godina pokrenulo turističko društvo iz Omiša i uprava tada jedinog hotela. Zamislile napraviti malu cisternu u koju će se skupljati voda s betonske ploče iznad nje. Akcija je lijepo zamisljena ali loše provedena. Fortica je i dalje ostala bez vode toliko potrebne žednom putniku, a kao spomenik dobre zamisli i loše izvedbe ostala je propusna cisterna i komad željezne cijevi na čijem kraju je nekad bila slavina. S Fortice krenusno dolje istim putem, da bi kod zadnjih kuća Baučića skrenuli prema starom talijanskom bunkeru. Nastavili smo zatim slabijom stazom pored tog bunkera, pa kraj ruševina nastambi za stoku. Desno iznad nas su okomite stijene na čijem vrhu je Fortica, ali je više ne vidimo. Idemo policom širokom desetak metara. Staza je slabo uhodana i sve se češće služimo rukama pri prolazu između kamenja. Dolazimo uskoro na omanji prijevoj. Ispod nas je Smokvica, stariji dio Omiša, stisnut između Cetine i stijena planine. Lijevu omanju skupinu stijena, ispod kojih se nalaze Adrianove Pole, zaobilazimo sputanjem nekoliko desetina metara niz prijevoj. Zatim smo skrenuli lijevo preko kamenih blokova i stigli na Adrianove Pole. Pole su stijene a ne police, objašnjavaju mi. Tu se na 5—6 metara širine nalazi mali borovi

šumarak. Okomite stijene su iznad nas a isto takve i ispod nas te se ne usuđujemo prići samom rubu stijena. Šumica je sasvim prikladna za odmor, samo nam vode nedostaje. Nije važno je li ove borove zaista zasadio neki Adriano kao što priča kazuje ili su samonikli, ali svaki posjetilac sigurno uživa u hladu borova i krasnom vidiku na Jadranske more i Vidovu goru na Braču, osvježen mirisima mediteranskog bilja što ga raznosi povjetarac. Zabavljeni vidicima, zaboravljamо na vrijeme. Ipak, žed nas tjeran da potražimo put prema Omišu.

Povratak s Pola moguć je za nas koji nismo alpinisti samo onim istim putem kojim smo i došli ovamo. Opet skakućemo s kamena na kamen, ali ispod posljednjeg prijevoja ne vraćamo se više prema bunkeru, nego lijevo skrećemo prema Smokvici strmim siparom da bi se pored tvrdave Mirabele spustili u Omiš.

Plaža, popodnevna pričeka. Gledam gore prema Omiškoj Dinari. Iznad Mirabele na stijenama vidim borove. Adrianove Pole. Danas sam ih posjetio. Na vrhu je stijena Fortica. I nju. A desno, na onim padinama koje su prije nekoliko godina zahvaćene požarom, čiji su tragovi još i sada vidljivi, nalazi se selo Borak. Tuda, pa kroz onu zelenu šumu vodi staza na vrh Borka. Omišani mu kažu i Gorak jer je uspon prilično naporan. Dok očima pronalazim stazu za vrh, mislima planiram novu posjetu.

Fortica nad Omišem

Prvi put na Rumiji

DANICA ĐUROVIĆ

BAR

U Baru živim sa svojom obitelji od 1964. godine, ali nažalost do ove godine, kad je planinarsko društvo »Rumija« iz Bara organiziralo uspon na Rumiju, nisam se popela ni na jednu od predivnih planina što ovaj lijepi grad pitomo i nježno drže u svom zagrlijaju. Mame one svojim visinama i prostorijama svakoga tko priznaje i voli nešto više od ovog učemalog, jednoličnog života u nekoj vječnoj trci s vremenom i obavezama. Već evo gotovo dva desetljeća gledam s dubokom čežnjom u te vrhove Lisinju, Rumije, Sutormana, Vrsute i Sozine. Gušim i potiskujem u sebi tu žarku želju, jer smatram, prilike, tempo života i obaveze ne dopuštaju da se otmem iz ovog svakodnevnog mrtvila i odem tamu gore gdje priroda objeručke prima svakoga tko joj dode u pohode i nesebično nudi osebujna bogatstva koja se ničim ne mogu platiti — čistinu zraka, miris šuma i livada, pitku vodu bistrih hladnih gorskih izvora što okrijepljuju i liječe tijelo i dušu.

Koliko sam upoznata do sada nije ni bilo organiziranog planinarskog uspona na Rumiju, pa je i to razlog i opravdanje da do sada nisam krenula u pohod toj predivnoj planini što kao div stoji na vječnoj straži na istočnoj strani otkud sunce svako jutro izlazi i donosi nov život novom danu. Ma koliko me vukla želja, znala sam da ne bih mogla ni smjela poći sama.

Već spomenuto planinarsko društvo, u koje je učlanjen i moj stariji sin, uputilo je

poziv građanima preko Radio Bara, Barskih novina i drugih oglasa da im se pridruže.

S obzirom da je to planinarsko društvo mlađe, osnovano tek prije nepune četiri godine, neki propusti koji su učinjeni oprostivi su. Može se samo reći jedno veliko: Bravo! i još veće Hvala! — što su organizirali izlet i pružili priliku svim građanima da podu s njima u posjet ovoj planini. (Uspon nema markacije, a nije ponijeta boja, da se to učini. Pošlo se bez karte i bez sigurnog vodiča. Koliko sam ja saznala svi su išli prvi put osim jednog što se prijavio kao vodič, a ni sam nije kročio u tu planinu već 12 godina).

Rečeno je u oglasima, da se kreće 18. rujna u 5 sati iz Starog Bara s autobusne stanice. Tako je i bilo. Nas pedesetak, šarolikо društvo, dobne strukture od 7 do 60 godina, u svježe prekrasno jutro krenuli smo u planinu. Bili su tu i moji sinovi Pero od 17 i pol i Goran od 9 godina. Na samom početku puta već kad smo prošli pored zidina kula Starog grada, čekalo nas je ugodno iznenadjenje, kanjon rijeke Vruće. Predivno, impresivno, prelijepo da bi bile dovoljne riječi mogu skromnog rječnika da to opišu. Bojim se, da bi opisom pokvarila onu pravu čistu sliku koju sam upila u oči i koju nosim u duši uz obećanje samoj sebi da će opet doći. Reći će samo ukratko: s lijeve strane staze kojom idemo — stijene, na desnu stranu u dubini ispod nas, na samom dnu dubokog korita, teče bistra rijeka, a preko puta na drugoj

Ruševine starog Bara pod Rumijom

Foto: Dr Z. Poljak

Vrh Rumije (1594 m)
Foto: Dr Z. Poljak

strani ustobočile se crvene okomite stijene. Pitam se samo, zašto su joj dali ime Vruća? Odatle, s mjesta gdje se staza spušta prema rječici, skrećemo preko mostića u smjeru jugoistoka. Tu smo pogriješili (kako kasnije pri povratku saznamjeno od jednog čovjeka), te smo umjesto kraćom sjevernom stazom uz rijeku i u pravcu istoka, krenuli strmim usponom jugoistočno prema naselju Menke (Menge). Ono se smjestilo ispod piramidalne kamene kupole koja ovom minijaturnom naselju daje poseban mističan izgled, pa mi se ono učinilo kao neko naselje iz bajke.

Poslije kraćeg odmora krećemo dalje. Odatle savladavamo teren s naizmjeničnim usponima i silascima, te kroz sat hoda stizemo do jednog izvora što su ga mještani zaseoka Ljumetići vrlo lijepo uredili. Napravili su slavinu za piće i oveće betonsko napajalište za stoku. Tu, podno samog naselja, uz svježinu i ljepotu izvora malo smo se odmorili i napunili boce tom spasonosnom i najzdrađivjom tečnošću. Ja sam na tom dijelu uspona, nadomak samog izvora, osjetila malakslost, noge me izdadoše, obuze me neka nemoć i pomislili — propade sve, neću moći dalje. Ali, kad popih one vode, skvash malo ruke, čelo i vrat, povrati mi se snaga i kao preporođena produžila sam s ostalima dalje. Prošli smo kroz naselje gdje su nas mještani ispratili dobrim željama za uspon na vrh Rumije, ali uz očiglednu sumnju da će to bilo kome od nas uspjeti, vidjevši nas onako neprikladno odjevene i obuvene.

Slijedi strma dionica puta kroz lijepu hrastovu šumu po kamenitoj stepenastoј stazi, punoj zamki za iole neopreznog putnika. Ugaziš li malo krivo — kamen se izmakne, i onda, zna se što slijedi, pad, jauk i, dakako, kad nema većeg zla, dobronamjeran smijeh uz pokoju duhovitu primjedbu. Bilo je tu mesta gdje su mnogi sustajali, pravili su se na brzinu štapovi za pomoć pri hodu.

I ja dobih jedan. Zaista mi je mnogo pomogao pri tom penjanju, pa i poslije na povratak. Pljuštale su duhovite primjedbe, po neke u šoferskom žargonu: Izdušile gume, rezervne nema. Kuda čemo sada, nema semafora? — i tome slično. Oko 8 sati izasli smo iz šume, sjeli smo da se malo odmorimo, poneko je na brzinu nešto založio, a svi smo se okrijepili vodom, što smo činili i usput. Konačno, oko 9 sati stigli smo u podnože najviših i najistočnijih vrhova Rumije, na jednu prekrasnu planinsku udolinu. Tu se smjestilo i nekoliko kućica naselja Dobri Do. Najviši vrh stršio je gordo iznad svih na istočnoj strani, nastavljajući se preko dva sedla u dva nešto niža vrha. Onako velik i kamenit zvao nas je iscrpljene i umorne, da završimo započeto, da ga osvojimo.

Ali, sada je bilo vrijeme za zasljeni pre-dah. Tu smo, na oko 1100 metara nadmorske visine, u slikovitoj planinskoj udolini posjedali u grupicama u sjene krošnji hrastova da prezalogajimo, odmorimo se i okrijepimo svježom izvorskom vodom koju nam podariše dva mala gorska izvora što se nađoše tu na tridesetak metara udaljenosti jedan od drugog, da putniku, namjerniku, planinaru dođu kao pravi melem za umorne udove.

Trebalo se odlučiti tko će poći na sam vrh, a tko ne. Većina se odlučila za uspon, iako nisu znali kuda će krenuti, jer, kao što sam već spomenula, sigurnog vodiča nije bilo, a markacija ne postoji.

Nekoliko nas odraslih, s petero najmlađe djece, među kojima i moj Goran, ostadosmo tužna srca tu da čekamo, dok se oni odvazniji i jači, među kojima i moj stariji sin Pero, uputiše prema vrhu. Kako je bilo ostati tu, nadomak samog najvišeg vrha, to zna samo onaj tko se bar jednom u životu dočepao nekog sličnog vidikovca odakle se pružaju nezaboravni vidici na sve strane.

Ali, što se tu može, moralo je tako biti. S djecom se nismo sinjeli usuditi na tako težak uspon koji je ustvari predstavljao nepoznaciju i put nasumce. Pratili smo znatižljivo i brižno motrili dalekozorom napredovanje naših planinara. Vrlo su sporo napreduvali, uz to su se i rasuli po grupicama, pa nisu ni išli svi istim putem.

Za vrijeme njihova uspona, da ne budemo potpuno lišeni svih vidika, uputimo se na šumovito manje brdo na rubu udoline. Provlačeći se kroz grane hrastovih stabala dođosmo do vrha koji nam posluži kao izvrstan vidikovac. Premda u izmaglici, pred nama puće veličanstven pogled na valovito more planinskog masiva. Gledala sam dalekozorom i požudno upijala sliku ispod sebe u daljini. Vidjela sam ponosne zidine i kule Starog grada što su prkosile svim nedaćama kroz svoju burnu povijest, pa se upješe chtrvati i posljednjoj okrutnoj stihiji potresa od 15. travnja 1979. godine, kao i ostala naselja razasuta po podnožju i padinama, te dio Bara i Barsku luku. Na sjevernu stranu isprisio se Sutorman, a još sjevernije Vrsuta, pa Sozina. Južno od nas ustobočio se kameniti Lisinj, a u nastavku prema zapadu opružila se svojim krajnjim dijelom šumovita Volujica, što tunelom spaja Bar sa Ulcinjom. Pogled na istok za nas je bio predivan: vjenjac najviših i najistočnijih vrhova Rumije. Što su tek vidjeli oni što dosegose najviši vrh cd 1594 metara nadmorske visine, pred kojima se otvorio pogled na Skadarsko jezero i bogatu panoramu do Albanije?

Kad su se svi vratili s vrha u naše logorište, posjedali su da odmore i da se okrijepe vodom i hranom.

Slijedio je povratak. Vraćamo se istim putem kojim smo i došli, ponosni i sretni što smo jedan dan proveli u prirodi, osvježivši tijelo i dušu, bogatiji za mnoge dojmova i sjećanja što ćemo ih nositi u svojim dušama i srcima. Ostavliali smo za sobom te pre-

Na povratku s Rumije

Foto: Dr Z. Poljak

divne predjele što su nam pružili svoju osebujnu ljepotu i gostoprinstvo. Ostavili smo u toj predivnoj planini dio sebe, kao što smo i dio nje ponjeli sa sobom, uz obećanje da ćemo opet doći čim nam se za to pruži prilika.

Žedni na Biokovu

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

U lipnju ove godine, na proslavi pedesete godišnjice aktivnog i uspješnog rada PK »Split«, sakupilo se mnogo članova društva, kao i nas gostiju. Sve sami dugogodišnji dragi prijatelji. Među njima bio je i Ivo Puharić iz Makarske, zaljubljenik Biokova. Na zakuski poslije svečanog dijela proslave nas smo dvojica sjedili zajedno i, dakako, pričali o planinama, a najviše o Biokovu. Tada pomislili: napisao sam više članaka za »Naše planine«, ali o Biokovu ni jednog. A Ivi pričam kako mi je Biokovo više nego draga.

— Olovku u ruke pa dokaži!
— Pokušat’ ču.

Primao se 1. svibanj 1977. godine. Bila je već tradicija da planinarska sekcija u Domu JNA u Splitu organizira izlet u planine povodom Praznika rada. U planinu je bio izlet na Zavižan, ali ništa od toga. Planinarski dom je već odavno zauzet. Što sada? Zna se — bez planina ne ide! »Porodični savjet« u sastavu supruga, kćerka, sin i ja, nakon kraćeg razmišljanja odlučimo: za Prvi maj idemo na Biokovo do planinarskog doma na Vošcu.

Prvi dan svibnja osvanuo je suncem obasjan, iako su meteorolozi najavili kišu. Stigli smo u Makarsku. Reklo bi se: dan je dug, vremena ima, problema nema... E, kad bi to

bilo tako! Pogled prema vrletima Biokova, koje se kao golema i jednolična slikovita stijena diže nebu pod oblake povije prekrasne Makarske rivijere, upozorava na oprez i poštovanje zakona prirode.

Prolazimo kroz zaselak Makar. Staro je to naselje, s tipičnom dalmatinskom arhitekturom. Sve je izgrađeno od kamena i na kamenu. I pored toga iz svake kamene kuće zrači toplina, pa čak i iz onih koje su odavno napuštene. Tu je i spomenik borcima NOB, svim onima koju su u srcu nosili ljubav za ova kamena ognjišta. Postavila ga je generacija koja sada napušta ta ognjišta i seli bliže obali, gdje je čeka bolja budućnost i lakši život.

Iznad sela kao da smo zagazili u botanički vrt. Tisuće raznobojnih cvjetova opajaju nas mirisom Mediterana. Predivno je za oči, srce i dušu. Tu počinje planinarska staza, koja vijuga čas lijevo čas desno kroz biokovski krš, sve do grebena iznad Kapetanovog dolca. Sunce grijе sve jače i djeca počinju zapitkivati gdje je zdenac. Tješim ih:

— Još malo i bit ćeemo kod njega.

Na Biokovu sam bio purvi put u lipnju 1952. godine. Kao mornarički oficir vodio sam vod pitomaca Vojnopolomorske akademije na marš. Silazeći od planinarskog doma prema Makarskoj, prošli smo pored hladnog izvora. Sjećam se da je voda tekla kroz tanku cijev. Bila je hladna. Taj sam izvor tog dana tražio. Mislio sam da je odmah iznad Makra. Vjerovao sam da nije presahnuo. Zbog toga smo u biokovske vrleti krenuli bez vode, s praznim čuturicama. Jesam li mogao toliko pogriješiti?

— Evo ga! Eno nas kod izvora! Vrba se zove.

Ožednjela djeca prosto su poletjela prema njemu. Ali ubrzo se začuo plač. Što je? Izvor je presahnuo. Ništa od onog mog obećanja kako ćemo se napiti hladne izvorske vode. Iz rezervoara viri samo zardala cijev bez ijedne kapi vode. Duboko sam osjetio svu moralnu težinu nepromišljenosti. Pred nama su najmanje još tri i po sata napornog uspona po kršu, pod vedrim nebom i vrućim dalmatinskim suncem, a mi bez vode. U tom trenutku naviru mi stihovi Vladimira Nazora:

— Otoče, bez vode, hvala ti, što me nauči žedati i čeznut za nečim čitav život! Nisam rođen na otoku, niti sam živio u krajevima gdje nema vode. Za žed, onu pravu žed nisam znao. Ipak... Spomenute Nazorove riječi zahvale otoku našao sam na pozivnici stavnika otoka Brača kojom su me pozvali na svečano otvaranje vodovoda. Zapisaо sam ih tada jer su me dirnule i zapamtio ih, a danas su oživjele i vinule se prema biokovskim vrletima.

Iako bi i meni prijala hladna izvorska voda, na to ne mislim. Valja spasiti izlet, stići na cilj. Povratak ne dolazi u obzir. Kažem pun optimizma:

— Nećemo biti žedni. Evo svakome po gutljaj čaja i jedna jabuka! Meni ne treba, ja nisam žedan.

Još im objašnjavam kako ćemo se uspijati: nakon svakih dvadeset minuta hodanja, pet minuta odmora i gutljaj čaja. Dobro odmoreni i, za čudo, zadovoljni krenuli smo u visine Biokova. Raznim pričama iz svog

Pećina Pozjata na Biokovu u kojoj se nalazi stalni izvor pitke vode

Foto: D. Perić

djetinjstva, odvraćao sam im pomisao na vodu.

Što smo se više uspinjali u vrleti Biokova, vidik je bivao sve ljepši. Ispod nas u plavetnilu mora kupala se Makarska, a u portu prvi kupači. Dalje prema moru protežu se otoci Brač, Hvar, Vis, Korčula, Lastovo. I tako pomalo pričanje se pretvara u sat geografije i sat povijesti NOB na moru. Mnoga pitanja mi postavljaju. Osjećam se kao na ispit. Na sve sam spremjan da odgovorim, samo da me ne pitaju gdje je tu na Biokovu najbliži izvor.

Dalje od Vrbe staza prolazi kroz mlađu borovu šumu ili šumu mlade bukve koja je dobro prolistala. Miriše šuma mirisom proljeća. U takvom ambijentu nije teško pronaći ugodnu hladovinu za zastanak i predah. Uspinjemo se siperom, točilom, ispod okomite stijene. Staza je sve strmija. Učim moje žedne planinare da se na uzbrdnicama ne priča i da mora biti ritam srca i koraka uskladen, a disati treba kroz nos. Kada se to nauči i postigne, ni jedan uspon nije suviše težak. Blizu smo grebena. Odmor dajem svakih desetak minuta. Čaj su već odavno popili. Ostala je samo još jedna jabuka, koju dijelim na tri dijela. Ovog puta djeca su odlučna:

— Tata, ili čemo podijeliti na četiri dijela, ili mi ne jedemo!

Drugarski smo podijelili tu posljednju jabuku. Prijala je iz više razloga.

Skoro će podne. Sunce neusmiljeno grieje i peče. Blizu smo grebena. U susret nam dolazi skupina planinara iz Zagreba. Konačno smo na grebenu povije Kapetanovog doca i planinarskog doma. Vidimo mnogo planinara oko doma. Veselje i pjesma dopiru do nas. Namađerno polako silazim. Svi smo kao ugrijane peći. Znao sam: kada dodemo do planinarskog doma, tko će žednima zabraniti da se

napiju hladne vode. Tako je bilo. Zadnjih sto metara su poletjeli kao mladi sokoli, pravo u dom. I šta da objašnjavam! Nisu se dugo, dugo odvajali od slavine.

Našli smo ugodan proplanak, žar i gradele na kojima je neki planinar baš završio pečenje. U životu većih gradela nisam vido. Da nisu užarene mogao bih leći na njih. Koliko god došlo planinara, svi su mogli odjednom isprobavati svoje kulinarske vještine na njima. To smo i mi uradili.

Nekoliko dana prije toga bila je na televiziji reportaža o radu PD »Zagreb — Matica«. Mnogi planinari iz te reportaže bili su danas na Biokovu. Odmah smo među njima neke prepoznali. Tako smo upoznali i bračni par Editu i Rajka Simića. Zajedno smo se sladili kolačima i sve skupa ovjekovječili snimkama.

U Split, obasjan majskom mjesecinom, vratili smo se oko 22 sata.

Poslije toga uspona bio sam na Biokovu još mnogo puta. Svaki uspon ostavio je novu nezaboravnu uspomenu. Sjećam se vrelog asfalta kada smo na dan otvaranja BFP-a marširali prema Vošcu, nevere s tučom u mrkloj noći u gradačkim stijenama. Sjećam se kada sam s vjernim prijateljem zalutao kod napuštenog zaseoka Jozine u dolac »bez izlaza«, a kišica je rumorila u kasnu jesensku noć. Spuštajući se nekakvom stazom u taj dolac, mislio sam da je na »dnu svijeta«. Prijatelja sam zapitkivao je li čitao Dantea. Kažem mu da je to sigurno onaj njegov »Pakao«. Ambijent slijedećeg uspona bio pun zimskog ugodaja. Opet noć, oblaci iz kojih se polako spuštao snijeg. Ali, koliko god ču se puta još uspeti na Biokovo, uvijek ču se sjećati onog majskog »žednog izleta«.

Bez obzira na sve napore i odricanja koja traži, Biokovu se uvijek rado vraćam. To je planina koja mnogo traži, ali još više daje.

Priča o stazi

SAKIB KLIKO

JAJCE

Ispred svih staza i puteva, stoji jedna staza oštro i neizbrisivo urezana u meni. Ne razlikuje se u mnogome od ostalih staza. I nju metu olujni vjetrovi i peru ledene kiše, i na njoj sam susretao mršavu stoku i šutljive ljudi opaljenih i tvrdih lica. Ono po čemu ovu stazu razlikujem od ostalih staza i puteva jest to što sam je prvi put sam pohodio i što sam na toj stazi prvi put osjetio strah i zadovoljstvo u isti mah, tu na toj stazi se zasnovala i moja misao o ljepoti i bogatstvu gorštačkog svijeta.

Već je deset mjeseci kako nisam stajao na uzvišenju Zanjiva u Podhumu i gledao kako

ta staza tajanstveno ulazi u guste šume. Prije nego što sam je prvi put pohodio, satima sam mogao stajati na tom uzvišenju, često mi se činilo kao da čitam neku veliku knjigu čije se stranice same otvaraju. I čitao sam je, nije ni važno što i kako; svakog dana drugo, svakog godišnjeg doba drugačije, čitao sam o ljudima koje ta staza vodi u život i iz njega.

I sve što sam ponio sa sobom kad sam ovam pošao, neizbrisivo je sjećanje na ovu stazu, nekoliko fotografija s detaljima na njoj; kamen pored puta na kome sam sjedio i načinio prve zabilješke o njoj, kamen na kojem su se odmarali bezbrojni prolaznici i gorštaci

koji su na svojim ledima nosili teret ljetine i teret gorštačkog života, sjenovita stabla, stada ovaca, skromne kućice iz kojih izlazi nevidljiva ljepota, bogatstvo, smisao života, i topografska karta na kojoj sam mogao satima da gledam i razmišljam o toj stazi i drugim bezbrojnim stazama, koje kao kakvi svileni konci šaraju uzvišenja, poljanice i uvale Ranča-planine i njenih susjeda. Na karti sam ih gledao kako uviru u bijeli drum, gube se uz gorske potoke i u dubokim hladovinama gdje planduje stoka, a ponekad odmaraju i ljudi. Nagon ljudi i životinja je i nacrtao te staze i puteve, a ljudska nužda ih je ugazila. Tu se teško prolazi i vraća. Zato i jeste život uz tu stazu tako i lijep i bogat.

Bogatstvo i ljepotu gorštačkog življenja upoznao sam i shvatio gledajući ta ozbiljna i zarinutna, suncem opaljena gorštačka lica, lica koja puno ne misle na sebe, na utisak koji će ostaviti na slučajnog prolaznika, nego samo na jedno, i to im je krajnji cilj: plod koji treba da se rodi iz mukotrpog i upornog rada i njihove maštne.

No, njegova misao ga ne zavodi i on ne trči ispred, i zato su me ti susreti iznenadivali, izgledali su mi kao da je sve namješteno i odglumljeno. Tek kad čovjek shvati smisao života i življjenja ovih ljudi, shvatit će da je imao pogrešno mišljenje.

Ne bih ovom prilikom, govoreći o najdražoj stazi, govorio o ljudima koje sam susretao prolazeći njom. Namjera mi je da pišem o predjelima u kojima se oni kreću i gdje su nastajala njihova duhovna i fizička djela, koja i čine tu stazu najtajanstvenijom.

Prvim ili posljednjim djelićem svijesti imalo svjesnog putopisca, kao suvremeni filozof ili naučnik, krećući se ovom stazom, neminovno i konkretno će uvidjeti da nije sarn na svijetu i na toj stazi, i sve dok se nalazi, dok kreće tom stazom, neumitno je uključen u život predjela kroz koje prolazi i u život ljudi koje susreće.

Dugo sam se dvoumio dok sam odlučio što da uzmem za početak ove staze. I na kraju sam se odlučio, a vjerujem da nisam ni pogrešio, uostalom neka mi sude slučajni prolaznici ove staze, ilirsku nekropolu stećaka u selu Kuprešani. Pri susretu s ovim skamenjenim porukama naših pradjedova naslućujemo nešto tajanstveno i nesvakidašnje na ovoj stazi.

Strmo se staza penje uz obronke Ranča-planine i vodi nas u njeno carstvo. Ovo je staza kojom su se godinama gorštaci peli i silazili s planine, staza koju su znojem svojih tijela oprali. Zaneseni idilom i romantikom koju čini priroda i gorštačke kućice, drveno korito za stoku, strašila u krompirištu i sadjeneveni plastovi sijena i ne slutimo kako su ti ljudi radili i mučili svoja tijela dok su sve to načinili. Nama je to romantično, a njima je to svetinja.

Noći i zima na Ranči, to je romantička, svaki detalj odaje sliku idiličnog. Samo ih je malo onih koji znaju koliko su ugodne noći na Ranči. Rijetko tko se pridruži gorštacima,

Na Ranča-planini

Foto: Dr Ž. Poljak

samo se poneki planinar i skijaš i u noćnoj tami prošeta po planini i zaviri u njena njeđra. Malo ih je, a velika šteta! Nema ljepših noći nego što su zvjezdane planinske noći. Ali zimi, čini mi se, Ranča je najljepša. Njene valovite površine, pokrivene kristalnim pokrivačem, pretvaraju se u vilinska carstva fantastičnog svijeta, susretanog samo u bajkama. Tad sve mijenja svoj izgled, i priroda i čovjek.

Pisati o Ranči, a ne spomenuti njenu floru, bio bi promašaj, a i grijeh.

U vlažnim proljetnim danima, u sunčanom junu, pa sve do u poznu jesen Ranča je cvjetnjak livadsko-planinskog cvijeća.

Nemoguće bi bilo govoriti o Ranči i rijeci Ugru odvojeno. Njihove slike nadopunjuju jedna drugu. I ljudi s Ranče su vezani neraskidivim nitima života za rijeku.

Najljepše je da putnik-skitnica, željan mira i tišine, krene ka rijeci predveče, kao što i ja učinih. Osjećao sam se ošamućen od ovih strmina i nježnosti ovog spokoja i mira. Zablijesnule su mi oči od vječnih motiva u klijurama. Taj mir, taj nijemi govor rijeke i stijena što su se nadnijele nad nama, impresioniraju čovjeka iako zna da je to samo obična tišina.

Drhte usamljeni borovi na liticama i mašu nam orijaškim rukama, žubore planinski potoci što se negdje strmo, a negdje silovito slivaju u Ugar i stupaju sa hukom njegove vode. Tu nastaje nova himna prirode — grobni mir i tišina.

I kućice dvaju sela kroz koja smo prošli spuštajući se prema rijeci, Gornji Orašac i

Prisika, što me podsjećaše na dva stada ovaca koja pasu po strmim padinama, izgledale su mirno, kao da prisluškuju noćnu simfoniju rijeke Ugra.

Noć u kanjonu! Za razliku od Ranče, gdje je noć pogleda neograničena, ovdje u kanjoni samo moć razmišljanja dolazi do izražaja. Pogled se svodi na strme obale, komad zvezdanog neba nad rijekom i drveni mostić što veže dva svijeta.

Cini mi se da na tako ograničenom prostoru nisam odviše razmišljao i tražio objašnjenja za neobjašnjivost: koje su nužde natjerale čovjeka da se tu nastani, koliko puta je nabujala rijeka rušila drveni mostić što ove ljude izvodi svijetu i u svijet, koliko žita su samljele dvije dotrajale vodenice, koliko je gladnih usta dočekalo i kraj svog života čekajući šaku crnog brašna s njihovog hladnog žrvnja... Da sam ostao koji dan u kanjonu, možda bih i knjigu napisao, a moguće da ne bih ni riječ progovorio.

Te noći zaspao sam kao pijan na travi ispod jele s koje se slijevala smola rastopljena od dnevne topline. Zaspao sam dubokim snom osjećajući grane što vise iznad mene. Sad sam pustio noć da priča i da svima kazuje svoju priču. Ponekad mi se učini da smo svi zdrženi u jedno i vezani istim, slušamo panskik prirode i promatramo krug vječnih zakona.

Iza mene ostaje most i vodenice, i neka ne-riješena pitanja vezana za njih. Neko vrijeme staza me vodi u samu obalu, a potom se postepeno počinje penjati i kod Barušića se pričati uz Ugorić-potok.

Barušići, nekoliko bosanskih koliba na obali Ugrić-potoka, sa stuštenim krovovima od šindre, potiskivani vremenom i bijedom. Izlaz u svijet vodio je uzanom stazicom niz potočić koji žuri da se što prije susretne s Ugrom i da mu priča o bijednom i mučnom životu ljudi skendervakufske visoravni. Priča putuje i malo tko je razumije, odlazi s rijekom bez povratka. A ja, božji smrtnik, talijigam stazicom koja me na svakom koraku upozorava i priprema za novu spoznaju gorštačkog života.

I zaista, život na ovim vrletima puni dušu nekim tajanstvima: za pogled ne postoje granice, ljepota je visoravni nemjerljiva, duša i misao su u dinamičkom pokretu. Misli se spuštaju u bezdane dubine kojima nema dna, obilaze ognjišta i ostaju uz njih. Pogled zaranja u daljinu kojoj nema kraja. Srce je pri-nudeno da podlegne ako nije u stanju da sve ovo pobijedi.

Moja staza i ja na njoj napuštamo Skender Vakuf kao mladi sokolić gnijezdo na strmolitici kad dobije krila. Moja krila su ispunjena duša blaženim osjećajem i razorno srce hladnom gordošću i veličinom.

Nisu me zanimali nazivi predjela kroz koje sam prolazio prema Poniru, zanimalo sam se za sitnice koje slučajnom prolazniku ne znaće ništa, a nečiji su život.

Pored ponora je zastala moja staza i tu sam ostao dan i noć i slušao poruke vode ko-

ja je stizala iz svih pravaca visoravni i prije uviranja u ponor ostavljala oporuču prirode čovječanstvu, a oporuču čovjeka odnosila sa sobom.

I kad sam pomislio da sam razumio poruke čitane pored ponora, krenuo sam put sela Mokri Lug, koje se rasulo podno Čemernice. Koliko simbolike u ovim imenima! Dok sam svoju stazu pratilo na mapi, pomislio sam da će u Mokrom Lugu naći na obilje vode, a oni ni da pokvastiš umorna usta. Sve je u znaku planine što se uzdiže iznad sela, sve je jadno i čemerno.

Ipak, i pored svih neslućenih iznenadenja prirode, tamo gdje je bila izdašna, kao i u predjelima golog krša — Mokrog Luga i Čemernice — ostavlja dojam nečeg divnog i jadnog. Divno i jadno, po svemu sudeći su jedina dva epiteta koja bi mogla biti prisutna u rječniku putopisca koji prođe ovim krajem. Kako i ne bi, kada su ljudi u ravnicama i uz rijeku ovakvim životom živjeli prije stotinu, pa i više godina.

S ivice, od posljednjih kuća Mokrog Luga staza se vrtoglavlo spušta u kanjon Vrbasa. Prestao sam o svemu da razmišljam, misleći samo o tome kako živu glavu donijeti na obalu Vrbasa.

Rajski mir su remetile samo moćne maštine i povremene eksplozije u kanjonu Ugra, kojima ljudi silom mijenjaju njegovu čud i stavljuju ga u službu za ljudsko dobro. Spuštajući se kozjom stazom, kojoj samo slutim završetak, razmišljam kako je na mapi nacrtana sitnim crnim točkicama, bezazleno djelovala.

Kad sam stajao na žičanom mostiću, počeо sam žaliti što se moja staza ovdje mora završiti. Još jednom cijelu stazu prelazim u mislima i u svoju bilježnicu bilježim ono što sam usput propustio, pisana zabilješka ipak nadjuće živi.

Tek sada sam shvatio zašto je Andrić puno pažnje u svojim djelima posvećivao mostovima. I ja sam poželio, više nego ikad do sada, da pišem o mostovima. Nisam se usudi-vao iz straha da ne bih oskrvnuo svu onu ljepotu kojom je Andrić slikao mostove. I neka se moj putopis završi njegovim riječima o mostovima:

„...Svi su oni u suštini jedno i podjednako vrijedni naše pažnje jer pokazuju mjesto na kome je čovjek našao na zapreku i nije zastao pred njom, nego je savladao kako je mogao, prema svom shvatanju, ukusu, i prilika-ma kojima je bio okružen.

I kada mislim na mostove, u sjećanje mi iskrasavaju ne oni preko kojih sam najviše prelazio, nego oni koji su najviše zadržavalii i zanjeli moju pažnju i moj duh...

... Jer, sve je prelaz, mostovi čiji se krajevi gube u beskonačnost, a prema kome su svi zemni mostovi samo dječja igračka, bli-jedi simboli. Sva je naša nada s one strane...“

U ovim Andrićevim riječima sadržana je priča svih nas o mostovima i moja priča o stazi iz radoznalosti, nužde i potrebe.

Pogled u dolinu

Foto: Vlastja Simončič

Pad

EDIN DURMO

ZENICA

Zašto odlazimo u planine? Zašto smo željni avanture koja nas stapa sa svim onim čemu u stvari i pripadamo? Koji je taj čarobni motiv koji je dovoljan da u nama pobudi iskriču nemira? Taj nemir nas razjeda i tjera naprijed, samo naprijed, a iza svakog zavoja tog trnovitog puta jedno je veliko pitanje, uviјek novo i originalno, uviјek ispunjeno nečim velikim, nedokućivim. Penjući se, ostvarujemo onu davnu težnju za rješavanjem svih nepoznanica, ali istovremeno spoznajemo sebe, svoje veliko JA u nadmetanju nas samih protiv našeg vlastitog JA. Spoznaja dolazi spontano, treba joj vremena. Sa svakim novim usponom i doživljajem biva bogatija i sadržajnija. Ta spontanost traje do onih trenutaka kada se dese stvari koje čine golem skok u toj spoznaji. Desi se jedan prelom i u jednom jedinom trenutku saznajemo o sebi toliko novih detalja, za koje bi nam u onom »običnom« životu trebalo vremena i vremena...

Na neudobnom osiguravalištu čekam svog partnera i ne mogu se oteti dojmu minulog dogadaja. Još prije samo pola sata dešavala se drama, a sada napredujemo uz stijenu, opterećeni svaki na svoj način tim dogadajem. On kao izravni sudionik, a ja kao svjedok. Sve se dogodilo tako brzo da još uviјek pokušavam usporiti svaki moment, analizirati

svaki pokret i svaku misao, Krik, brz let partnera preko mene, bolan stezaj užeta, tup udar tijela o stijenu i — to je sve što se desilo u tom djeliću sekunde, koju etc nastojimo usporiti, u kojoj vidim trzaj svakog mišića i živca.

Ušli smo u stijenu spokojni, bez i najmanje trunke sumnje u svoje mogućnosti. Možda je tako i bolje. Brzo napredovanje, lagano svladavanje i najtežih detalja, učiniše nas potpuno sigurnima. Onda prečnica u prevjesima, osiguravalište u ljestvicama pod stropom i moj partner polazi da riješi posljednji od najtežih problema. Tijelo mu se gubi neposredno iznad moje glave i preko ivice stropa vidim mu još samo noge i ljestvice. Žali se na slabu omiku i klin koji s mukom dobavlja...

Prije no što je krenuo, nešto mi je govorilo da napravim dobro osiguravalište. Sjedeći u dvoje ljestvice, ostvario sam potpunu ravnotežu, tako da su mi ruke maksimalno slobodne. Uže sam ubacio i u karabiner neposredno iznad sebe, s namjerom da ga iskopčam kada on dosegne prvi klin iznad stropa, da bih smanjio trenje.

U jednom trenutku moja koncentracija na njegove pokrete i na titranje užeta u mojim rukama postaje vrlo snažna. Znam da moram čuti njegovo disanje, osjetiti svaki živac, stopeći se s njim... a onda odjednom krik. Tam-

na silueta naglo izranja iza stijene, baca ružnu sjenu na mene, dok se, ni sam ne znajući, grčim i pribijam uza stijenu. Prva moja misao, dok je on propadao u prazninu, bila je usmjerena na prvi klin do osiguravališta. Tada još nisam osjetio njegovu težinu na sebi i kroz glavu mi je prostruiajao snažno uvjerenje da jedini klin izmaku nas dvojice mora izdržati. A šta ako ipak...? Fantastičnom brzinom sve biva nagonjano i razbacano u mislima, kad mi na prvu sretnu okolnost ukaza bolni stezaj užeta preko leđa i nabijena šaka u karabiner iznad glave. Izdržao je! Tada nisam ni osjetio da su mi tri prsta šake utrnula do bola. Čuo sam u tom istom trenutku takav udar njegova tijela o stijenu, da sam pomislio kako će se raspasti. U stvari to sam pomislio tek poslije, kada je već sve bilo gotovo, jer u trenutku samog pada nisam imao vremena, a ni hrabrosti da mislim na krajnji ishod. Možda tada još uvijek nisam bio ni svjestan svega što se dešava. Još jedan lakši trzaj užeta i bolno jaukanje povratiše me iz prvobitnog grča. Sada je već sve gotovo. Koliko je trajalo? Nekoliko desetinki ili sekundu? Tko bi to sada znao. Gledam ga kako se njiše na užetu, bokom okrenut stijeni. Pogled mi se zaustavlja na njemu, nemam hrabrosti da izoštiram u zjenicama onu krajnju točku dolje duboko ispod — praznina. A što da taj jedini klin nije izdržao? Ne, morao je izdržati! Tek sada, iako još s nevjericom, vidim šiblje i razbacano kamenje dvijestotinapadeset metara duboko ispod nas. Sjetih se nečijih riječi da smo samo metar od vrha stijene još uvijek bliži podnožju nego li samom vrhu.

Pokušavam mu reći da se okrene licem stijeni, ali on me još uvijek ne razumije. Oko pola minute čuo je samo u podsvijesti moj

glas, ne razaznajući šta govorim. Tek tada primjećujem krv na potiljku što mu se slijeva niz vrat na leđa. Podide me jeza. To je dakle razlog ove njegove obamrstosti. Jak udarac glavom o stijenu ga je ošamatio. Još upornije tražim neka se okrene stijeni, što on napokon i čini. Postaje prisban. Pomažem mu natezanjem dok se penje uz fiksirani dio užeta do mene. Primjetio je krv i postao zabrinut. Nastojim što hladnije da ga razuvjerim, iako ni ja nisam spokojan. Napokon je tu kraj međe. Pomažem mu da se i on sinjesti u ljestvici i fiksiram njegov kraj.

Kratko šutimo. Zašto? Kako se to desiо? Vidim da mu je krivo. Vjerojatno u njemu još nije nastupio onaj pravi strah. Dojam je još i suviše jak da bi bio mjesa strahu. Ostajemo tako neko vrijeme i razgovaramo. Počinje mi isprekidano pričati što se desiо. Koji apsurd! Sponka karabinera koji je stavio u klin nije se preklopila i u trenutku kada se uhvatio za njega, karabiner se izvukao iz ušice klina. To je ustanovio tek sada, jer je karabiner s omicom ostao na užetu, a klin nema, što znači da se nije iščupao. Jedva mogu povjerovali da tako sitna stvar može izazvati tako krupne posljedice.

Poslije, kada smo ispenjali smjer i gledali iz podnožja stijene gore visoko na mjesto gdje je pao, uhvatio sam sebe kako nesvjesno spuštam pogled niz stijenu, do samog dna. Nije li to suviše? Tako visoko, pod samim nebom, a još uvijek tako blizu dna.

Zašto se penjemo? Ležim na travi, opijen zalaskom sunca i iskonskom mirnoćom tihog sutona. Ostavljam sebe bez odgovora. Možda i namjerno. Ta stijena, što se gubi gore u predvečernjoj plaveti kape nebeske, govori umjesto mene. Sazdala je, izgleda, u sebi odgovore svih nas.

Prvenstveni usponi

PORUKA SURADNICIMA OVE RUBRIKE

Interes za tehnički opis prvenstvenih penjačkih uspona skućen je na vrlo malo broj naših čitalaca, uglavnom samo na malobrojne penjače. Cjelovito objavljuvanje opisa, zajedno sa slikama i crtežima, zauzima previše prostora, pa ćemo ubuduće registrirati samo osnovne podatke o prvenstvenim usponima. Da bi zainteresirani čitaoci mogli saznati i detalje, uz svaki registrirani uspon objavit ćemo adresu penjača koji je dostavio opis. Valjalo bi razmotriti mogućnost da Komisija za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske objavljuje cjelovite opise, a i druge stručne i tehničke priloge, u redovnom biltenu, po uzoru na slovenske »Alpinističke razgledke« koje objavljuje Planinska zveza Slovenije.

SMJER ZA »MALU ZELENU VEKERICU« U MALOM MEĐEDU NA DURMITORU

Prvi su penjali Oleg Antonić i Mario Poljak 7. 7. 1982., članovi PD »Jankovac« u Osijeku. Prvi su smjer ponavljali Varga Nandor, Zoran Navratil i Đorđe Vrsajkov 12. 7. 1982., članovi AO »Novi Sad«. Prilaz je od Crnog jezera sat i pol, od Rastkovog bivaka 1 sat. Smjer je u krajnjem desnom dijelu stijene Malog Mededa, a ulaz je 10 m lijevo od najviše točke sipara. Smjer vodi izrazitim kaminom koji počinje na gornjoj polovini stijene. Ocjena: III—IV, 150 m (5D), sat i pol. Orientacija laka. Poda-

tke je dao Mario Poljak, 54 000 Osijek, Ul. Dž Biđedića 16.

VARIJANTA PO GREBENU SMJERA »ZA MALU VEKERICU«

Prvi su penjali Oleg Antonić i Mario Poljak 12. 7. 1982. Prilaz kao gore. Varijanta teče po grebenu s lijeve strane od kamina kojim vodi gornji smjer. Ocjena: III—IV, 100 m (3D), sat i pol.

IVANIN ŽLJEB U CENTRALNOJ JUŽNOJ STIJENI KABLARA

Prvi penjali Zoran Bogdanović (Kruševac), Jovica Janjić i Ivana Mitić (Niš), 5. 4. 1983. Prilaz i silaz kao za smjer Istočni greben (NP 9—10, 1981, str. 232). Ocjena: dužina 180 m, težina II.IV, trajanje 1 sat. Podatke je dao Velibor Stanišić, Beograd, Gagarinova 251/35.

CENTRALNI SMJER U PRVOM SIPARU U TIJESNU

Prvi penjali Brane Babić i Franc Sošnja 21. 11. 1982., članovi AS PD »Kozara« u Banjoj Luci. Smjer je u kanjonu Vrbasa, 20 km od Banja Luke prema Jajcu, 20 minuta od Karanovićkog mosta pješice. Stijena se ne vidi s ceste. Ocjena: 100 m, težina III, uspon 2 sata, silaz 1 sat. Podatke je dao Franc Sošnja, 78 000 Banja Luka, Miloša Matića 12.

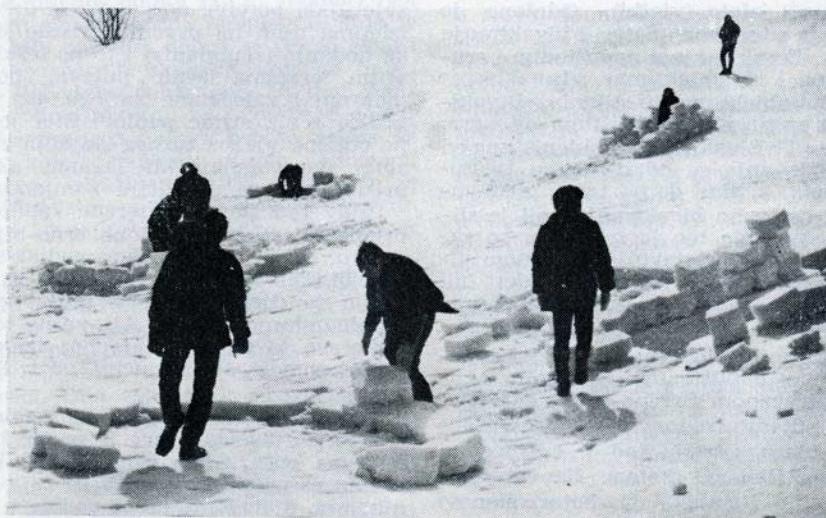
Bivakiranje u prirodi

MARIJAN ČEPELAK
ZAGREB

Bivakiranje u prirodi, tj. način da se prenoći izvan planinarske kuće, skloništa i sličnog građenog objekta nerijetko se prakticira u planinarstvu i to nije ništa novo, staro je koliko i planinarstvo, pa i više. Razlog za to je, možda osnovni, vrlo mali broj planinarskih domova u našim planinama u Hrvatskoj od kojih je većina jednim dijelom godine zatvorena. Drugi razlog je boravak u teže pristupačnim i rijetko posjećivanim mjestima. Osim toga postoji i želja upravo za takvim, neposrednim kontaktom s prirodom. I konačno, na to nas potiču neke od posebnih djelatnosti u planinarstvu — speleološka istraživanja (bivakiranje na ulazima u speleološke objekte i u podzemlju prilikom većih istraživačkih akcija i općenito boravak na terenu izvan uobičajenih planinarskih staza), alpinizam (bivakiranje pod stjenom, u stjeni i prilikom posebnih alpinističkih pohoda — logorovanja i ekspedicija) i turno skijanje (višednevno kretanje po planinama zimi).

Pa ipak, razmjerno mali broj planinara redovito prakticira takav način noćenja u prirodi. Mnogi ljudi bivakiranje smatraju teškim, neudobnim i opasnim i to najčešće oni koji nikada nisu ni pokušali prenoći napolju ili su to učinili jednom na krivi način. U svom dugogodišnjem planinarskom djelovanju koristio sam se najrazličitijim načinima bivakiranja i u svim uvjetima (u 22 godine oko 460 bivakiranja). Zato s pravom mogu tvrditi da bivak, ako se dobro napravi, ni u najgorim prilikama nije neudoban i opasan, a najčešće je to ugodan i poseban doživljaj, osobito ako se nađe na okupu dobro društvo

iskusnih planinara. Takav način nas približava prirodi jer je promatramo i doživljavamo u neposrednom kontaktu i jer djelujemo u njoj služeći se svim sredstvima koja nam pruža. Osim toga povećavaju nam se mogućnosti i sloboda kretanja. Uz pretpostavku da se znamo dobro orijentirati i da imamo kartu i kompas, nismo više vezani za označene planinarske puteve i domove. Mogućnosti kretanja po planini neograničeno se povećavaju. I ne samo to — u eventualnim nepredviđeno teškim situacijama, kada smo primorani proboraviti noć na otvorenom, u oluji, mečavi i sl. okolnostima, čovjek vičan bivakiranju ponasanat će se u toj situaciji smiren, bez panike, bez nepomišljenih postupaka i grešaka. Znat će pomoći sebi i drugima koji se nalaze s njim. Svojim sigurnim držanjem u takvim okolnostima umirit će druge, znat će načiniti zaklon, zapaliti vatu i tako spriječiti nesreću. To su na sreću rijetke prilike, ali zato nije umanjena važnost tog iskustva. Ja osobno ću radije izabrati neko divlje, nepristupačno mjesto, vatu i zaklon od lišća i borovog grana pod stjenom, nego planinarski dom s električnom rasvjетom i zagrijanim spavaonicama. To je, naravno, stvar ukusa i osobnog stava i time ni najmanje ne potcenjujem uobičajeni pristup planinarstvu, odnosno boravljenju u planini. Ali, kako znam da ima mnogo ljudi, a naročito mladih koji žele upravo takvu, naglašenu i kontrastnu promjenu svakodnevnog, želim upozoriti na mogućnost koju pruža bivakiranje. I ne samo upozoriti, nego i prenijeti svoje znanje drugima. Ove zime ostvario sam više godina prisutnu na-

Izgradnja iglua i kopanje rupa u snijegu

Foto: M. Čepelak

Sklonište od snijega
U pozadini snježni iglu
Foto: M. Čepelak

mjeru da organiziram tečaj ili školu bivakiranja. Zamišljao sam započeti s ljetnom školom, a nastaviti zimskom, ali dogodilo se obratno. Sada kad je škola završena, smatram da ljetna nije ni potrebna i da ubuduće treba organizirati samo škole bivakiranja u zimskim uvjetima. I tako je ove godine održana I. zimska škola bivakiranja s početkom 2. veljače, a u vremenu od 7 tijedana.

Škola je zamišljena kao interna (samo za članove PDS »Velebit«) s ograničenim brojem polaznika — 15 članova, ali poslije su joj pristupila i dva člana PD »Željezničar« i jedan iz PD »Zagreb-Matica«. Ustvari, u školi su sudjelovala ukupno 24 planinara (11 žena). U prosjeku je na izletu bilo prisutno 9 ljudi. S obzirom da je ovo prva škola te vrste, nije organizirana kao ostale, sa strogom podjelom na polaznike (školarce) i instruktoare. To je bila prilika da i oni iskusniji stejknu još više znanja o bivakiranju, odnosno razmijene međusobno iskustva. Škola se sastojala od teoretskog i praktičnog dijela — predavanja i izleta (vježbi). Održano je pet predavanja s temama »Satori i bivakiranje u šatorima«, »Bivakiranje u napuštenim i srušenim kućama i sl. objektima«, »Bivakiranje u speleološkim objektima i u stijeni«, »Bivakiranje u improviziranim skloništima od granja i najlona« i »Bivakiranje u skloništima od snijega«. Predavanja su održavana u tjednima prije izleta, s time da se tema predavanja odnosi na način bivakiranja koji je slijedio. Program škole bio je takav da se započelo s lakšim i jednostavnijim načinom bivakiranja, a nastavilo s težim. Svi izleti bili su dvodnevni ili trodnevni, u različitim vremenskim prilikama, ali uvek po snijegu.

Prvo bivakiranje bilo je u Žumberku u šatorima, drugo u napuštenim i srušenim kućama u kraju zvanom Brezno južno od Kleka, zatim je slijedio trodnevni izlet s dva noćenja — na ulazu u špilju kod V. Lešnice i u špilji Hajdova Hiža (G. kotar). Na četvrtom izletu u okolinu Risnjaka (G. kotar) članovi škole bivakirali su u skloništima od granja i najlonske folije. Slijedio je izlet na Bunjevac

(Južni Velebit) s noćenjem u igluima i sličnim skloništima od snijega. Na posljednjem izletu na Gradinu južno od Mrkoplja (G. kotar) polaznici škole samostalno su birali način bivakiranja na terenu. Bilo je to uglavnom noćenje u kombiniranim zaklonima od snijega, smrekinih grana i najlona.

Na svim izletima prakticiralo se paljenje vatre samo sa šibicama (bez papira, svijeća i sl.), bez obzira na vremenske prilike. A one su bile vrlo različite — od lijepog, vedrog vremena do snježne mećavc, vjetra i kiše. Isto tako i temperature: kretale su se od nekoliko stupnjeva iznad nule do -15°C (na Velebitu). U špilji Hajdova Hiža spavalo se na granici zone smrzavanja, a za pristup, vrlo težak u zimskim uvjetima zbog lavina, koristilo se i fiksno uže.

Od polaznika škole zahtijevalo se stanovito planinarsko iskustvo, dobra kondicija i neka osnovna oprema (dobra odjeća i obuća, rukavac, vreća za spavanje, prostirka od stiropora ili »karimat«, najlonske folije, baterijska svjetiljka, porcija, nož, zamka i dr.). Na svim izletima osim na prvom koristile su se skije za hodanje (»langlauf«) i to po teškim stjenovitim terenima izvan puteva, po svježem, mokrom i zaledenom snijegu, uz velike užbrdice i niz strme padine. Bila je to ujedno odlična vježba turnog skijanja s ovom vrstom sve popularnijih laganih skija, inače predviđenih za drugačiju namjenu.

Citav rad škole na terenu zabilježen je na dijapositivima u boji i na crno-bijeloj fotografiji. Ideja je da se iduće godine snimi film koji bi, kao i dijapositivi, služio za popularizaciju te djelatnosti i u nastavne svrhe u planinarskim školama. Ali, važno je napomenuti: sve to načinjeno je bez ikakve finansijske pomoći, tj. isključivo na trošak sudionika.

Škola nije imala nikakvih incidenata, nesreća i sl. dogadaja, sve je prošlo bez nezgoda i na opće zadovoljstvo polaznika. Sudeći prema raspoloženju i interesu za ovakvo planinarsko djelovanje iduće godine u Planinarskom društvu Sveučilišta »Velebit« održat će se i II. Zimska škola bivakiranja.

Istraživanje Mandelaje

OZREN LUKIĆ

ZAGREB

Godine 1955. započela su istraživanja Mandelaje kraj Oštarija. Tijekom tih 28 godina izmjenile su se tri generacije speleologa koje su je istraživale i od kojih je svaka za sobom ostavila vidne rezultate. Iz godine u godinu svaka je generacija prodirala sve dublje i otkrivala nove kanale, pa i cijele nove etaže.

Jama Mandelaja se nalazi iznad kamenoloma na južnim padinama brda Krpela (512 m), 500 m od zgrade željezničke stanice Oštarije u pravcu Karlovca. To je ustvari špilja, ali zbog svog jamskog ulaza mi je nazivamo jamom iako bi špilja bio pravilniji naziv. Premda se Mandelaja nalazi u neposrednoj blizini željezničke stanice Oštarije, tako da joj je pristup moguć u svaku dobu godine, trebalo je mnogo vremena da se detaljnije počne istraživati. Baš zbog svog povoljnog položaja bila je obično ostavljana kao »zadnja rezervna« istraživanje.

SO PD »Željezničar« je od 1955. godine pa do danas organizirao ukupno 14 istraživačkih akcija u kojima je sudjelovalo oko 60 speleologa. Zajedno sa članovima SO PD »Željezničara« istraživali su je i članovi drugih društava i odsjeka, osobito posljednjih nekoliko godina. Naime, zagrebački speleolozi se sve više povezuju, što rezultira novim zajedničkim istraživanjima i jačanjem speleologije u Zagrebu i cijeloj Hrvatskoj.

Nacrt Mandelaje prvi je puta objavljen 1955. godine u časopisu »Speleolog«, ali samodio koji je tada bio poznat, tzv. Stara Mandelaja. Tu spada ulazna vertikala od 20 m s otvorom eliptičnog oblika 4x2 m, nakon kojeg dolazi strm sipar. Do dna Mandelaje, koje je već tada bilo poznato, dolazi se preko siparete nekoliko manjih skokova koji se mogu savladati slobodnim penjanjem. Na dnu Mandelaje je voden tok koji tu i ponire, a dolazi s juga. Sjeverno od ponora potoka nalaze se dva jezera koja se napajaju vodom cjednicom. Nakon prvog istraživanja 1955. godine tu je bio kraj Mandelaje u smjeru sjevera. Poznato je bilo još 30 m kanala uzvodno, odnosno, u smjeru juga.

Prilikom drugog istraživanja 1955. godine istražen je i kanal koji se od glavnoga odvaja na 40. metru od ulaza u smjeru sjeverozapada; to je u biti pukotina, veoma lijepa i bogata špiljskim ukrasima, ali na nekim mjestima veoma uska. Ona zakreće k jugozapadu, te se nakon 200 m dolazi do drugog ulaza u Mandelaju. Godine 1955. ulaz je bio veličine 3x3 m, a nalazio se 20 m od pruge u pravcu kamenoloma. Danas je zatpan urošenom zemljom i nabacanim smećem do 8 m dubine, tako da tu ulaz nije više moguć. Nakon tog istraživanja ponovo je 1955. godine objavljen

nacrt Mandelaje u »Speleologu«, ali ovaj puta dopunjeno s novootkrivenim kanalom. Ukupna dužina tada istraženih kanala bila je oko 360 m, a dubina 94 m.

Interes za Mandelaju ponovo se je javio 1977. godine kad je prilikom jedne posjeti jami otkriven ulaz u tzv. Novu Mandelaju. Nalazi se na južnoj strani Mandelaje, na mjestu gdje su prijašnji speleolozi smatrali da potok izvire u špilju. Isti se slučaj ponovio još jedanput u povijesti istraživanja Mandelaje, kada su speleolozi 1977. godine došli do mesta gdje su smatrali da potok izvire u špilji. Međutim, 1983. godine treća generacija speleologa je prošla i taj izvor i konačno došla do mjesta gdje potok stvarno izvire u špilji, odnosno do sifonskog izvora. Nakon uskog ulaza u Novu Mandelaju dolazi se u prostran kanal s potokom, a oko 150 m od ulaza kanal se grana u dvije etaže. Gornja je prostranija i ljepša od donje jer obiluje prekrasnim si-gama. Donja etaža spaja se s gornjom nakon 80 m. Godine 1977./78. istraženo je i topografski snimljeno još nekoliko manjih odvojaka. Zanimljiv je treći desni odvojak u Novoj Mandelaji koji se nalazi neposredno prije tadašnjeg izvora potoka u špilji, jer je u njemu nadeno mnoštvo materijala s površine, između ostalog i nekoliko željezničkih pragova. Čudno je kako su ti željeznički pragovi dosjeli pod zemlju jer nigdje na površini nema dovoljno velikog otvora.

Treća etapa istraživanja ostvarena je 1983. godine. Istraženo je i topografski snimljeno oko 350 m novih kanala. Najzanimljiviji kanal u Novoj Mandelaji istražen je prilikom posljednjeg istraživanja. Ulag u taj kanal nalazi se na mjestu dotadašnjeg izvora potoka u Mandelaji i to je ustvari najdonja etaža u Mandelaji; dno je u potpunosti pod vodom, a predstavlja jezeru ukupne dužine 145 m. Kanal završava sifonom koji bi se vjerojatno mogao preroniti. Na dva mesta kanal se spaja s gornjom etažom. Otkriven je i novi kanal u Staroj Mandelaji. On se nalazi na sjevernoj strani, iza dva jezera, a završava velikim jezerom koje je zanimljivo zbog toga jer se nalazi iznad razine vodenog toka koji protiče kroz Mandelaju. Načrt i profili otisnuti su na 3. stranici omota.

Ukupna dužina svih istraženih kanala danas iznosi 1465 m i s tom dužinom Mandelaja zauzima 7. mjesto na listi najdužih špilja u Hrvatskoj. Izmjerena dubina naknadnim je mjerjenjem korigirana: iznosi 72 m. Greška u dubini vjerojatno je nastala pogrešnim mjerjenjem sipara.

Perspektiva daljeg istraživanja je u ronjenju navedenog sifona u Novoj Mandelaji.

laji, a u Staroj također u ronjenju sifona u sva tri jezera, kao i u proširivanju ponora potoka na najnižoj točci Mandelaje.

Ulagani dio obiluje mnoštvom životinjskih kostiju što je, nažalost, dokaz ljudske okrutnosti. Nedavno su članovi SD »Ursus Speleaeus«, koji su išli razgledati jamu, izvadili iz nje živog psa. Prema njihovim riječima bilo je vrlo zanimljivo promatrati psa, kojem je vraćen život.

Brdo Krpel je veoma zanimljivo speleozima, jer se pod njim nalazi velika akumulacija vode pa se mogu očekivati i veći podzemni prostori. Nedaleko od Mandelaje je i prirodni ponor Zagorske Mrežnice, Ambarrac, u koji ponire voda samo za vrijeme obilnih kiša ili u proljeće za vrijemetopljenja snijega. Naime, na Zagorskoj Mrežnici kod sela Salopeka, sagrađena je brana i stvoreno akumulacijsko jezero iz kojeg se voda odvodi do hidroelektrane Gojak. Voda koja istječe iz jezera za vrijeme normalnog vodostaja ponire u neposrednoj blizini brane. Nažalost, svi ti ponori su sitasti tako da je kroz njih nemoguće ući u neki podzemni prostor. Još uvijek se ne može sa sigurnošću tvrditi koja rijeka ili potok napaja Mandelaju odnosno njezin podzemni tok.

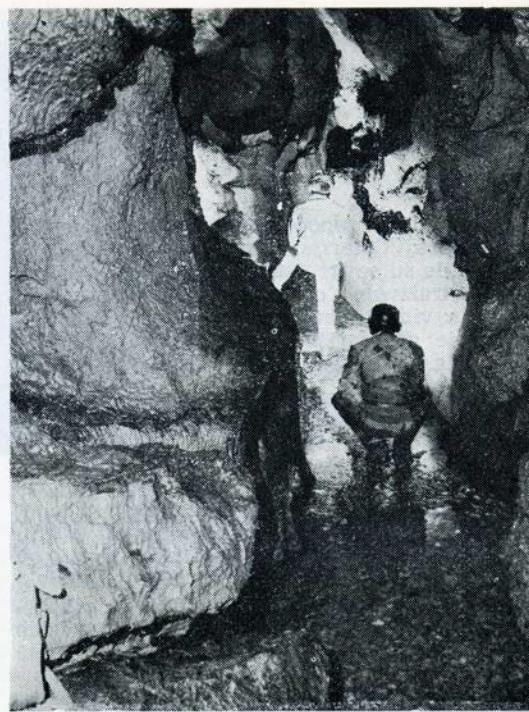
Po morfološkom tipu ona spada u razgranat objekt, a po hidrološkoj karakteristici u tip objekta sa stalnim vodenim tokom. Nalazi se u području plitkog krša gdje je debljina vapnenca mala (jurski vapnenac) te se ne može očekivati još neki veći prodor u dubinu. Od faune su primijećeni šišmiši vrste Rhinolophus ferrum aquinum Schreb, brojne babure Titanetis albus, špiljski skakavci Trogopilus caricala Kollar, te Parapropas sericeus Schmidt.

Istraživanje će se nastaviti i vjerojatno je da će dužina Mandelaje biti veća od danas poznate.

O IMENU MANDELAJE

O skoro svakoj značajnoj jami ili špilji u našim krajevima postoji neka priča, više ili manje ovijena tajnovitošću. Neke od njih samo su plod maštice i praznovjerja tamоsnih stanovnika, neke pak imaju svoju istinitu podlogu u daljoj ili bližoj prošlosti. I jedne i druge vrijedne su da ih se zabilježi. U mnogim pričama nalaze se interesantna vjeronosnost u bilo koja u podzemlju žive, kao i o nadnaravnim silama, koje tu vladaju. Zato nas špiljare u nekim selima gledaju tako podozrivo.

Jama Mandelaja dobila je ime po istinitom događaju, koji se zbio krajem prošlog stoljeća, najvjerojatnije između godine 1890. i 1895. Snaha i svekrva vraćale su se u Tounj sa zborom (proštenja) za Veliku Gospu iz Oštarija. Budući da su se duže vrijeme zadržale na zboru, žurile su se, a bile su i pripite, pa je putem došlo do prepiske. Išle su tounjskom stazom, koja vodi kraj Jame i u svadi je snaha, navodno, gurnula svekrvu u jamu, što kasnije, naravno, nije priznala. Svekrva se zvala Manda ili Mande. Po Mandu se odlučio spustiti suseljan Nikola Carin, po nadimku Devenac. Za nagradu je tražio vagan pšenice. Na otvor Jame je postavio škripac (vitlo) od okruglog drveta (osovine) stavljene preko Jame na uporišta (kao na bunaru) na koje je namotano uže. Na kraju osovine bila su dva prekrivena drveta, koja su služila za okretanje csonke.

Nova Mandelaja

Foto: B. Jalžić

Kordinate ulaza X = 5009,950 N; Y = 5523,890 E; z = 330 m. Ukupna dužina svih kanala: 1465 m. Ukupna dubina: 72 m.

LITERATURA

- Srećko Božičević: »Ponor Mandelaja kod Oštarija«, »Speleolog«, 1955, siječanj — lipanj, br. 1—5, strana 24—27.
- Srećko Božičević: »Na drugom otvoru Mandelaje«, »Speleolog«, 1955, srpanj — prosinac, br. 3—4, strana 14—17.
- Vlado Lindić: »Nova otkrića u Mandelaji«, »Speleolog«, 1976/77, strana 24.

Hrabi Nikola sjedio je na kraju užeta, na stolici ispletenoj od užeta. Uz ovo uže u jamu je spustio i uže koje je služilo za signalizaciju. Nakon povratka iz Jame pričao je da je Manda bila duboko zabiljena u blato, da ju je teško izvukao iz njega, a onda stavio sebi na koljena i dao signal užetom da ga izvuku. U jamu je svijetlio lučima (bakljama).

Nikola Carin bio je hrabar čovjek, ali je poslije izjavio da ne bi više silazio u jamu, jer je unutra viđao vraga i sva zla. To nije nikakvo čudo, jer su ljudi prije vjerovali da u toj jami žive vragovi. Najveći hrabrost čebana u tom kraju bila je da u jamu bace poveći kamen i potom pobegnu, kako ih ne bi stigao vrag.

U imenu Mandelaje nastavak »laja« došao je od riječi laja, koji je bio sinonim za riječ ovca ili za ime ovce Laje. S vremenom je ta riječ u ovom kraju izgubila prvo značenje. U imenu Mandelaja to je vjerojatno podrugljivi nadimak.

Osim nesrećne Mande u jamu je poslije pala još jedna žena. U vrijeme dok se na brdu Krpelu čuvala stoka na paši, jama je bila ograđena.

Ovu priču doznao sam od Ivana Mihaljevića, koji živi u blizini Jame, i zahvaljujem mu na trudu koji je uložio da sazna detalje priče od svojih najstarijih suseljana.

Zoran Bolčnić
SO PD »Željezničar«

Druženje na Rtnju

BANE ILİĆ

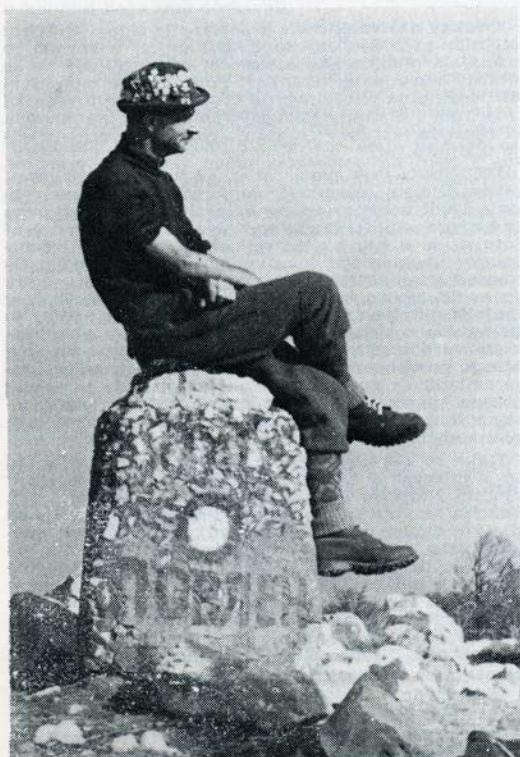
БЕОГРАД

Prije osam desetljeća članovi tek osnovanog Srpskog planinskog društva organizirali su tog sunčanog juna 1903. godine svoj prvi masovniji izlet, na Rtnj. Penjući se njegovim padinama prema vrhu Šiljku, visokom 1560 metara, preduhitrili su sunce i ostalo je zabilježeno da je to bio nezaboravan doživljaj. Uostalom, evo što je o tome zabilježio voda tog izleta, tadašnji sekretar SPD-a, Alekса Stanojević: »Bio sam profesor Vojne akademije, pitomci su bili u Sokobanji. Dogovorili smo se jednoga dana da idemo na vrh Rtnja. Samo, mučno je to bilo popeti se na Rtnj, jer nije bilo staza ni puteva. Išli smo noću kako bismo na vrh došli oko dva časa po noći, da bismo posmatrali izlazak sunca. Ukažala nam se prekrasna panorama. Bio sam u Švajcarskoj, Francuskoj, ali verujte, takvu panoramu nisam nikad video. Vidi se Fruška gora, Beograd, zatim Durmitor i Homolje. Vide se, takođe, Kopaonik i Kosovo polje. Na istok sve do Vidina, sve do Rile. Možete zamisliti kakav je to horizont! Rtnj je pira-

mida, slobodan šiljak, pa se vidi sve oko nje ga. Preporučujem svima planinarima da idu na Rtnj i da vide tu panoramu. To je danas mnogo lakše, jer ima staza. Samo neka pođu pred izlazak sunca, kada se pomože prvi jutarnji zraci, vidiće prizor koji se ne može lako zaboraviti.«

Poslušan je poziv čića Alekса Stanojevića i, povodom 80-godišnjice tog njihovog prvog izleta na ovu prekrasnu planinu, Planinarski savez Srbije organizirao je 18. i 19. juna veliku akciju na koju su pozvana sva planinarska društva u Jugoslaviji. Akcija je nazvana: »Hajde da se družimo na Rtnju«, jer bilo je to jedno druženje, onako s nogu, u hodu, a ljepotu doživljaja i hirovitost pasjeg vremena dijelili smo nesebično svi koji smo te noći došli pod Rtnj i pošli njegovim strmim padinama u susret suncu. A došlo nas je mnogo, uprkos dužem hladnom i kišnom periodu, uprkos znanju da od susreta sa suncem i prekrasnog vidika neće biti ništa. Skupilo se u podnožju Rtnja, u starom rudarskom na-

VLASTIMIR JOVANOVIĆ POLA VIJEKA
VJERAN PLANINARSTVU

Vlastimir-Vlasta Jovanović, veteran među planinarkama Arandelovca i dugogodišnji saradnik glasila »Naše planine«, ovogodišnjim je učešćem na pohodu mladosti planinarka Srbije »Goleš 83« obilježio pola vijeka planinarskog iskustva i isto toliko vremena u druženju s drugim planinarkama na raznim pohodima. Družio se Vlasta u tom vremenu i s mnogo brojnim stazama i bogazama, kilometarskim transverzalama, planinskim bespućima, vrelima i surrim, negostoljubivim stijenama, kao i ostalim terenima naše jugoslavenske planinske regije.

Polovinom maja davne 1933. godine izlaskom na planinu Vodno iznad Skoplja, Vlasta je doživio svoje planinarsko krštenje, a zatim, uz čvrst oslonac u svom ocu, također poznatom planinaru Skopija, nastavio druženje i pješačenje s tada mu dostupnim brdsko-planinskim područjem Makedonije i Kosova.

U poratnim godinama aktivno je planinario pod zastavama PD »Zlatibor«, Titovo Užice, »Zlatar« i »Pobeda«, Beograd, a prije obnavljanja PSD »Bukulja« bio je i član PD »Dimitrije Janković-Cici« u Kragujevcu.

Od 16. marta 1975. među prvima je članovima obnovljene »Bukulje« u Arandelovcu, u kome je, po red dugogodišnje dužnosti sekretara, bio gotovo na svim planinarskim akcijama.

Savjesno se angažirao i u radu s omladinom i pionirima. On ih je i teorijski i praktično obučavao i time pospešivao masovnije planinarstvo u Arandelovcu. Velik je njegov doprinos i u zbilžavanju planinarskih društava i u jačanju njihove suradnje. Njegovi putopisi s planina obojeni su lirskom topinom čovjeka koji planinu i prirodu doživljava cijelim svojim bićem.

Uvijek ga je ispunjavalo zadovoljstvo zbog osvajanja svakog novog planinskog vrha, ali nam se čini da je bio najsjetsniji osvojivši »krov Jugoslavije« - Triglav.

Cestitka Vlastimиру za planinarsku sreću i radoš - njegovi drugari, planinari Arandelovca.

Milijana Đorđević

selju, preko 2600 planinara iz cijele Jugoslavije.

Tmurno nebo, niski prijeteći oblaci i jak i hladan vjetar nisu pokolebali planinare u njihovoj rješenosti da éudljivu planinu bace pod noge. Oko 21 sat vjetar se smirio, nebo se malo razvedrilo, a nestasne zvijezde su vragoljasto skakutale oko gordog i namrgodenog Šiljka, namigujući planinarima. Međutim, pred sam start, koji je zakazan u ponoć između subote i nedjelje, nade planinara da će ipak biti lijepo vrijeme tokom uspona, ne-povratno nestadoše. Pobjesnjeli vjetar i bremenito nebo navalili na široku pleća rtanjska. Niz gole bokove Šiljka kotrljavaju se maglene bale, guste kao tjesto i neprobojne. Sitna kiša, kao najfinija prašina, prava jesenja — baš kao ona što dosadno rominja u vrijeme kad se sijeće kupus po kupušnjacima, pa je seljaci zovu kupusara, natapa odjeđi i svoju hladnoću zabija u kosti. Mrkli mrak para žalosno civiljenje grana što se ugibaju pod ljtutim naletima vjetra. Drugih zvukova nema.

Negdje u gluho doba noći, kada je život u podrtanjskim selima utonuo u dubok san, a plećati Rтанj, natkrilan nad njima, štitio ih od podivljalog vjetra, iz šume se lijeno izvuče i poče da vijuga grebenskom stazom ka vrhu Šiljka nešto nalik na prehistorijsku nemam sa hiljadu svjetlucavih očiju. Kao gole-

ma zmijurina, obučena u svečanu crnu haljinu, sa sjajnim šljokicama. Kao velik roj svitaca koji se umornio vraća s noćne terivenke, kretala se dugačka kolona planinara s tisućama baterijskih svjetiljki u rukama. Polako, korak po korak, planinari su s teškom mukom svladavali strmu planinsku stazu ka nevidljivom vrhu.

Hladno je. Sapićemo se o gусте pramenove magle. Tišina. Mrkli mrak. Samo reski zvižduk vjetra i tih išpat kiše. Korak po korak. Hladnoća. Noge sve teže. I očni kapci. Uhvatim sebe kako spavam u hodu. Trgnem se. Vjetar se primirio da bi se već u sljedećem trenutku propeo i arlauknuo. Po kišnoj kabaniću monotono udaranje kišnih kapi. Oči mi se zatvaraju. Kolona sve češće zastaje. Čuje se ubrzano disanje. Borimo se za zrak. Krećemo polako, korak po korak. Pa opet zastajemo i teško dišemo. Hrabrimo jedni druge. U hodu se prozivamo, provjeravamo jesmo li svi tu. Još malo. Gledamo na sat. Skoro će četiri. Vrh ne bi trebalo da je daleko.

Na čelu kolone pobjedonosni poklic nadjača fijuk vjetra. Vrh! Tu smo. Čestitamo jedni drugima. Vjetar se upinje zadnjim snagama. Ne dozvoljava nam duže zadržavanje na vrhu. Neka ga! Dokazali smo i njemu i planini da smo jači. Vrh nam je pod nogama ...

Pedeset godina PK »Split«

Između dva rata u Splitu djeluje Planinarsko-turističko društvo »Mosor« u Poljicima i Hrvatsko-planinarsko društvo »Mosor« u Splitu. Tada je u Splitu djelovala i Podružnica Radničkog planinarskog društva »Prijatelji prirode«, sa sjedištem u Sarajevu. Imala je zadatku da pokreće interes za prirodne ljepote, da organizira izlete u prirodu i planinu, predavanja i druge aktivnosti. Rad ovog radničkog društva više puta je zabranjivan od tadašnjih vlasti. Njezinim djelovanjem u Splitu dolazi do okupljanja mladih radnika, pa tako i mlađih radnika Brodogradilišta.

Prva grupa brodogradilišnih radnika počinje svoje djelovanje 1933. godine. U prvo vrijeme se organiziraju manji izleti u blizu okoliša, da bi daljnji odlasci dobili složeniji oblik aktivne rekreacije u planini. Zajednički boravak koristi se i za održavanje predavanja i ilegalnih sastanaka, na kojima se raspravlja o naprednim idejama radničkog pokreta. Grupe postaju sve brojnije i djeluju kao ilegalne sekcije u vrijeme zabrana rada »Prijatelja prirode«.

Drugi svjetski rat je prekinuo okupljanje, ali zato mnogi planinari, radnici Brodogradilišta, odlaze u narodno-oslobodilačku borbu skupa s ostalim radnicima i građanima Splita.

Nakon oslobođenja zemlje u početku nema djelatnosti. Obnova porušene zemlje i raspršenost pojedinaca po raznim dužnostima uvjetuje takvo stanje. Međutim, već koncem 1946. godine počinju se okupljati i planinari. Nekoliko entuzijasta pokreće organizirane odlaske u planinu i tako nastaje organizirano poslijeratno djelovanje i osnivanje Sekcije planinara pri Fiskulturnom aktivu. Sindikalne podružnice Brodogradilišta »Vicko Krstulović«. Zatim se osniva Planinarska sekacija radnika pri sportskom društvu »Arsenal«. Reorganizacijom društva i osnivanjem Radničkog sportskog društva Brodogradilišta »Split«, planinarska sekacija, s obzirom na svoju brojnost i aktivnost, 1958. godine prerasta u Planinarski klub »Split«. Pod tim imenom djeluje sve do danas.

Ovakav nastanak neke organizacije nije uobičajen, ali nije ni isključen. Specifični uvjeti u kojima je nastajala planinarska djelatnost onemogućuje da se utvrdi ime njenog osnivača. Pouzdano se može tvrditi jedino da je djelovanje brodogradilišnih radnika u prirodi i planini zaista pokrenula skupina članova »Prijatelja prirode« i tadašnja sindikalna organizacija u Splitu.

PK »Split« je u svom razvoju i u svojim djelatnostima dijelom okrenut i usmjeren potrebama radnih ljudi velikog radnog kolektiva Brodogradivne industrije »Split«. Djelatnost se nije zatvarala i osobito se u njoj uključivali ostali građani. Organizacija nije naročito masovna, broj članova se uglavnom kreće od 250 do 300, no bilo je razdoblja kada je evidentirano 400 pa i preko 500 članova. Rad se najviše odvijao i danas se odvija u organiziranim odlascima u prirodu i planinu, izletima i planinarskim turama. U toku svog razvoja jedno vrijeme bilo je posebno značajno po uključivanju većeg broja omладine i podmlatka. Značajna pažnja je posvećivana planinarskim sletovima i ostalim planinarskim skupovima i akcijama na kojima se okupljaju planinari.

Kako se razvijala planinarska misao, razvijali su se i interesi a time i aktivnosti i organizacija u cijelini. Najprije se javlja Izletnička sekacija, zatim Sekcija za markiranje puteva i staza, jedno vrijeme djeluju Omladinska sekacija, koja pokreće rad specijaliziranih djelatnosti u planini. Povremeno se javljaju i druge sekcije. Vrlo su aktivno djelovale Tehnička sekacija koja je izdržala velike napore i zadatke u izgradnji planinarskih objekata, posebno planinarskog doma »Malačka«, zatim Gospodarska sekacija, koja se brine o planinarskim objektima u nadležnosti Kluba. Zainteresiranost jednog dijela članstva za specijaliziranim djelatnostima u planini i uključivanje omладine u razne planinarske škole i tečajeve uvjetuje osnivanje Speleološkog a zatim Alpinističkog odsjeka. Specijalizirane djelatnosti su u vrlo kratkom vremenu pokazale vidljive i značaj-

ne rezultate. Ove sekcije su uslijed niza okolnosti prestale radom 1977. godine. U jednom dijelu članstva postoji interes za planinarskom orijentacijom. To nije strogo organizirana djelatnost, ali se u pojedinim situacijama ili prigodama organiziraju natjecanja. U posljednje vrijeme se javlja poseban interes za djelatnosti vođene u prirodu i planinu. Tako se postepeno stvorila solidna jezgra planinarskih vodiča, sposobnih i pripremljenih za poduzimanje kvalitetnijih planinarskih tura i pohoda. Među značajnije rezultate treba spomenuti organizirano obilježenje planinarskih transverzala i »izgradnju« Planinarskog puta »Dalmacija« u dužini od oko 120 kilometara markirane staze. Vrijedno je spomenuti dobro razvijenu međudruštvenu suradnju s planinarskim društvima u Dalmaciji, Republici i susjednim republikama.

Članstvo je uvijek imalo smisla da doprinese razvoju građeći planinarske objekte. Još kao plani-

narska sekcija 1952. godine daje svoj prvi doprinos izgradnjom planinarskog skloništa na vrhu Mosora, koje nosi naziv »Vickov stup« (otvoreno 27. 7. 1952.). U svome daljnjem djelovanju pokreće akciju za izgradnju planinarskog doma. Tako uz pomoć društvenih organizacija 1964. godine započinje izgradnja planinarskog doma »Malačka« (otvoreno je 1970.). Stjecajući raznolik okolnosti, planinari se i treći put javljaju kao graditelji planinarskih objekata. Ospobiljavaju manju kuću nedaleko od planinarskog doma, kao pomoći objekt, u koji se može smjestiti za noćenje desetak planinara.

PK »Split« će i u svom budućem radu, kao i do sada, razvijati odgovarajuće djelatnosti, najprikladnije strukturi svoga članstva i specifičnim potrebama planinarske organizacije na ovom dalmatinskom području.

Milan Sunko, prof.

Rasprodana razglednica s Horvatovih stuba

Prilikom lanjske obljetnice dvadesetogodišnjice od smrti graditelja 500 stuba na Medvednici, planinar Vladimir Horvata, štampano je 5000 razglednica u crno-bijeloj tehniči. Osim organizirane komemoracije i ovih razglednica, ostale ideje grupe planinara koja se brine oko održavanja Stuba, ostale su neostvarene. Od Planinarskog saveza Zagreba zamoljena je pomoć u izdavanju kolor-razglednica, izradi nove značke i novom izdanju »Vodiča po stubama«. Odgovor nažalost nismo dobili. Uz pomoć tajnika PSH tiskane su nekoliko dana prije komemoracije samo navedene razglednica, a izradu prigodnog gumenog žiga posvećenog obljetnici finančiralo je PD »Zanatlija«.

Prodaja razglednica u planinarskim domovima na Medvednici nije našla na željeni odaziv, ali je brigom planinarskog aktiviste Stjepana Pačarića iz PD »Sljeme« među članovima tog društva za čas »planula« nekoliko stotina komada. Nešto razglednica prodano je u PD »Zagreb« i »Željezničar«, ali ne u količini koju smo očekivali.

Pomoć je došla odakle je nismo gotovo ni očekivali! Prilikom komemoracije na Stubama bilo je i nekoliko ograna »Mladih čuvara prirode« iz Zagreba sa svojim nastavnicima. Vidjevši interes djece za razglednice, a i značenje njihove prodaje za Fond održavanja Stuba, voditelji iz nekoliko ograna zatražili su nekoliko tisuća razglednica i rasprodali ih kod svojih učenika. Zelja nam je da se barem na ovaj način zahvalimo na brizi i sruštljivosti profesorima i nastavnicima osnovnih škola: Katki Zovko iz OŠ »A. Mihanović«, Bosiljki Zlatarić, »Rade Končar«; Marići Sošić, »G. Krklec«; Stefići Tajsl »25. maj«; Zdenki Faber, »I. Mažuranić«; Vlasti Seljanec, »Pali borci NOB-a Spansko«; Andelki Hajredini, »Dr. I. Ribar«; Nini Dukez, »Vlado Prišlin«, i Ivkij Banjeglav, »Nikola Demonja«.

Sve navedeno voditeljice ograna »Mladih čuvara prirode« prvo su zainteresirale svoju djecu pričajući im o liku planinara Horvata i o vrijednosti njegovog djela, a zatim su ih povremeno vodile i upućivale na izlet do Stuba. Interes djece bio je potpun!

Na kraju svoje akcije predstavnici »Mladih čuvara prirode« autobusom su se odvezli 14. lipnja 1983. godine do prilazne staze za Stube. Tom je prilikom na spomen-ploču iznad otvora spilje Medvednice postavljen divno izrađen vijenac s trakom. Okupljenoj djeci o liku graditelja Stuba govorio je ing. Srećko Božičević i upozorio ih na sve vidljive i dostupne detalje krša uz same Stube.

S akcijom i njezinim rezultatima upoznata je i sestra pok. Vladimira Horvata, akademik dr. Andea Horvat, koja također svojim savjetima pomaže i

»Mladi čuvari prirode« kod spomen-ploče Vladimíru Horvatu
Foto: Ing. S. Božičević

usmjerava rad grupe što se brine oko održavanja Stuba i Srncea. Odlučeno je da se, ako treba, i sami pobrinemo oko izrade nove kolor-razglednice i ostalih akcija, u okviru sredstava koja postoje u Fondu. Podsetimo se, da je Fond nastao prodajom starih originalnih Horvatovih šaljivih razglednica još iz vremena postojanja stare Rauhove lugarnice, a da je znatno ojačan besplatnom izradom 1 000 prigodnih značaka kao poklona zanatlije Ivana Patafete iz Varaždina, o čemu je svojevremeno pisano i u N P (br. 5-6/1977).

Vjerujemo da će razglednice poslužiti daljnjoj popularizaciji Horvatovih 500 stuba i privući mnoge koji nisu posjetili ovaj dio naše Medvednice.

TOMISLAV JUTROVIĆ, Zagreb

Speleologija

XVII. SPELEOLOŠKO VEĆE

U prostorijama PD »Troglav« (Klub radnika »Plive«) održano je 9. 5. 1983. XVII. speleoško veče, koje su zajednički organizirali Francuski institut u Zagrebu, KS PSH, SO PDS »Velebit« i PD »Troglovac«.

Gost večeri bio je mladi francuski speleolog i rođac Eric le Guen, koji je održao zanimljivo predavanje popraćeno veoma kvalitetnim dijapositivima pod nazivom: »Ronjenje pod zemljom« (Pionee sous la terre). Publika koju su najvećim dijelom sačinjavali speleolozi iz Zagreba, Karlovca i Samobora, ispunjavala je dvoranu do zadnjeg mesta, među kojom se nalazio i najstariji speleolog Zagreba i Hrvatske prof. Mirko Markulin.

Pošto predavanja mnogi speleolozi su postavljali pitanja povezana s temom predavanja ili o speleologiji, radi razmjene iskustva. Razvila se veoma ugodna i topla atmosfera. Na žalost, vrijeme je brzo odmicalo, a gost je morao oputovati (održati isto predavanje u Skoplju, Beogradu i Splitu). Još po izlasku iz dvorane vodio se slobodni razgovor između domaćih speleologa i gosta, ali je i tada bilo pre-malo vremena za nastavak ove lijepe, uspješne i tradicionalne Speleoške večeri.

Radovan Čepelak

PEĆINA LEDENICA NA TRESKAVICI

Mjesec juna u Bosni i Hercegovini proglašen je mjesecom markiranja planinarskih staza. Dajući svoj doprinos PD »Treskavica« je preko svoje komisije za markiranje planinarskih puteva 11. juna markiralo novi put do pećine Ledenice na maticnoj planini. Put ide od planinarskog doma »Josip Sigmund — Pepo« preko Sišana, Crnog jezera, Trokunskog vrela do Ledenice. Za ovu relaciju su potrebna 2 sata hoda. U povratku može se markiranim putem u Jablan do (1 sat hoda) na markirani put, gdje može da se bira: u Trnovo ili natrag u dom.

Ledenica se nalazi na 1760 m. Ulaz je širok oko 30 m. Na dnu su smetovi snijega čija je debљina oko 15 m, tako da polovinom ljeta u njenom gornjem kraju bude najmanje 52.000 m³ leda. Nekad su ga u ljetnim mjesecima mještani na konjima gonići u Sarajevo i prodavati. Jovo Popović za Ledenicu 1929. god. tvrdi da je najveća od poznatih ledeničica Balkanskog poluotoka. Unijeta je i u vojne topografske karte.

Markiranjem ovog puta PD »Treskavica« je pećinu učinilo pristupačnjom i planinarima i onima koji mogu o njoj više stručno da kažu.

Sevko Kadrić

Vijesti

● Konferencija Planinarskog saveza Zagreba održana je 27. 5. u Državnom domu PSH. Uz članove Predsjedništva, Odbora društvene kontrole i Suda casti, prisustvovalo je 18 delegata iz planinarskih društava zagrebačke regije. Prisutni su prihvatali izvještaj Predsjedništva, kao i izmjene i dopune Statuta. Diskusija je bila vrlo slaba, pa nije mogla poslužiti kao podloga za dočenje nekih zaključaka. Predsjedništvo je zamjerno da je imalo slabu, gotovo nikakvu vezu s delegatskom bazom, pa će u buduće trebati održavati ili više konferenciju u toku godine ili sastanak s predstvincima planinarskih društava. Ova primjedba je apsolutno na mjestu, ali se može opravdano postaviti pitanje, koliko je baza zainteresirana za suradnju. Naime, od 31 planinarskog društva, koliko ih ima na području zagrebačke regije, samo ih je 18 poslalo svoje predstavnike, dakle tek malo više od polovice.

● Skupština UIAA u Kathmanduu. Unija internacionalnih udruženja planinarskih organizacija (UIAA) održala je svoju 44. skupštinu od 10. do 16. listopada 1982. u Kathmanduu. Prisustvovalo je 135 delegata iz 26 zemalja. Prilikom razmatranja problema koji se odnose na planinarenje, skupština UIAA donjela je tzv. »Kathmandsku deklaraciju o planinarenju« sadržanu u deset točaka: 1. Postavlja se hitna potreba za efikasnom zaštitom planina i prirode. 2. Flora i fauna i cijelom prirodom blagu treba posvetiti pažnju, njegu i brigu. 3. Aktivnosti koje umanjuju utjecaj ljudi na planine treba unaprediti. 4. Kulturno nasljeđe i dotočanstvo lokalnog stanovni-

štva je nepriskosnoveno. 5. Sve ensku transverzalu, do konca 1982. aktivnosti, koje obnavljaju i reabilitiraju svijet u planinama treba takoder unaprediti. 6. Isto tako treba unaprediti kontakte među planinarama iz različitih regija i zemalja, u duhu prijateljstva, uzajamnog poštovanja i mira. 7. Informacije i obuka za poboljšanje odnosa između ljudi i njihove okoline. 8. Odgovarajuća tehnologija za pokriće energetike i korektno uklanjanje otpada u planinskim regionima zahtijevaju hitnu pažnju. 9. Razvoj planinarskih zemalja zahtijeva više međunarodne pomoći, kako od vlada, tako i od drugih institucija, na primjer o pitaju zaštite čovjekove okoline. 10. Potreba da svijet planina bude pristupačan ne bi smjela podleći političkim utjecajima.

● Priznanja PSJ hrvatskim planinarkama. U 1982. odlikovani su Zlatnim znakom: Franjo Znika, Antun Kralj, Franjo Herman, Slavko Tomerlin, Velimir Sušak i PD »Lipa« iz Sesveta, a srebrnim znakom Zvonimir Sliepčević, Matko Bilić, Vlatko Nemec, Duro Tvrčković, Josip Muha, Zarko Bakatin, Miro Sokal, Ivo Sokal i Ante Plepel.

● Novi predsjednik PSJ. Nakon Božidara Škerla iz Hrvatske, na osnovi Statuta PSJ sjednica Predsjedništva je izabrala za predsjedavajućeg dr. Dragana Pejčinovića, delegata Planinarskog saveza Kosova. Tom prilikom odato je najviše priznanje Božidarju Škerlu za uložen trud: Plaketa PSJ.

● Planinarski put oslobođenja »Planine Jugoslavije«, tzv. Jugoslav-

obišlo je i steklo spomen-značku 286 planinara, i to: iz Slovenije 114, Hrvatske 83, BiH 46, Srbije 26, Vojvodine 9, Makedonije 5, Crne Gore 3 i Kosova 0.

● Broj organiziranih planinara u Jugoslaviji koncem 1982. godine, prema broju prodanih članskih markica, iznosio je 217.115. Od toga otpada na Sloveniju 100.469, Hrvatsku 33.436, BiH 33.429, Srbiju 21.440, Makedoniju 12.000, Crnu Goru 5600, Vojvodinu 5841 i Kosovo 4000.

● Dodjela priznanja revije »Vikend Planinarskog savezu Zagreba. U povodu svjetskog dana čovjekove okoline, redakcija »Vikenda« dodijelila je deset svojih srebrnih priznanja najboljim pojedinцима, ustanovama i radnim organizacijama u Jugoslaviji, za izuzetno angažiranje na zaštiti i unapređenju okoliša. Svečanost je održana 18. lipnja u hotelu »Interkontinental« u Zagrebu. Među nagradjenima nalazi se i Planinarski savez Zagreba za višegodišnju sistematsku aktivnost i odgoju planinara u očuvanju okoline, kao i za brojne konkretnе akcije očuvanja i unapređenja ljepote naših planina. Nagradu je primio predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH i PSZ mr. Željko Kašpar. Prve plakete »Vikenda« za zaštitu čovjekove okoline bile su podijeljene prije 7 godina. Do sada su podijeljene dva zlatna odličja. Veliku zlatnu plaketu primio je Josip Broz Tito, dok je Zlatna plaketa uručena dr. Alešu Beleru. Otada do danas Vikendova srebrna priznanja primilo je 45 pojedinaca i radnih organizacija. (mr. Željko Kašpar)

● Proslava 50-godišnjice PK »Split«. PK »Split« proslavljalo je 11. lipnja 50-godišnjicu svog osnivanja i djelovanja. U toku prijepodneva položeni su vijenci na spomenik palim radnicima Brodogradilište industrije Split, a svećana sjednica održana je poslije podne u Domu brodogradilišne industrije. Prigodnu riječ o razvojnom putu PK »Split« održao je prof. Milan Sunko, a pozdravnu riječ dao je predsjednik PSH mr. Željko Kašpar. Nakon toga, zaslужnim članovima i organizacijama podijeljena su priznanja. PSH odlikovalo je 24 planinara iz društva, a PSJ trojicu. Društvo je odlikovano Zlatnim znakom PSJ, Zlatnom plaketom Sofke Splita, Zlatnom plaketom Skupštine grada Splita i nizom drugih priznanja. Tom prilikom PK »Split« je među ostalim odao priznanje sa paketom Planinarskog saveza Hrvatske, a njegovim dugogodišnjim aktivistima Božidarju Škerlu, Željku Poljaku, Nikolici Aleksiću i Željku Kašparu priznanje s jubilarnom značkom za dugogodišnje djelovanje u radu kluba i širenja planinarstva.

(mr. Željko Kašpar)

● Konferencija planinarskih organizacija Dalmacije održana je u Splitu 26. lipnja. Sudjelovalo je 13 organizacija i to: »Paklenica«, Zadar, »Biokovo«, Makarska, »Svilaja«, Sinj, »Dinara«, Knin, »Grabovica«, Kardeljevo, »Split«, »Mosor«, »Kozjak«, PTT »Marjan«, Stanica planinarskih vodiča i Stanica GSS iz Splita. Raspravljalose o izvještaju, dopunama i izmjenama društvenog dogovora o suradnji, zajedničkim akcijama u 1984. godini, povlastici za planinarske vodiče, prostorijama za društveni rad, održavanju planinarskih objekata, preuzimanju planinarskih objekata iz ruku ugovornitela, nabavljanju opreme, po-pustima na prijevozu, školovanju stručnih kadrova, omasovljavanju, priznanjima zaslужnim članovima, sredstvima javnog informiranja o aktivnostima planinarske organizacije i sl. Istaknuta je značajna aktivnost u proteklom razdoblju. Konferencija je usvojila zaključke, među kojima su slijedeći: organizacija V. sletu planinara Dalmacije u 1984. povjerava se »Promini« iz Drniša; organizacija Dana planinara Dalmacije u 1984. povjera se »Dinari« iz Knina; za uspješno organiziran IV. slet 1982. i Dan planinara Dalmacije 1983. odaže se posebno priznanje Lenku Miloševiću, članu PD »Svilaja«, i »Svilaji« iz Sinja; konstatirano je da planinarski vodiči kada su u službi vođenja imaju povlastice u domovima na području Dalmacije, osim u domovima kojima upravlja PD »Mosor« iz Splita. Konferencija je verificirala puhomoći delegata koji će zastupati svoje organizacije u idućem dugošnjem mandatu. Isto tako je utvrđeno i iklamacijom prihvaćeno da »Svilaja« preuzeće vodenje poslova planinarskih organizacija Dalmacije za naredne dvije godine. Funkciju predsjednika i tajnika obavljat će predsjednik i tajnik »Svilaje«. Na kraju su delegati potpisani dopunjeni i izmjenjeni Društveni dogovor o suradnji.

(Milan Sunko, prof.)

● PD PTT »Učka« u Rijeci održalo je 22. travnja konferenciju. Predsjedništvo je podnjelo izvještaj o radu od 21. srpnja 1981. Društvo je organiziralo planinarske sastanke, društvene i međudruštvene izlete, pohode s društveno-političkim značajem, natjecanja u orientaciji i gadanju zračnom puškom. Članovi su bili na brojnim zajedničkim izletima, sletovima i natjecanjima. Rad se odvijao po sekcijama koje su organizirale akcije i priredbe. Vrlo je plodno priređivanje izleta svake nedjelje, bez obzira na vremenske prilike. Svi znaju da »postarci« uvijek idu na izlete, da svuda stignu i nikad ne odustaju od najavljenog izleta. Tako je u proteklom razdoblju društvo priredilo točno 100 izleta na kojima je sudjelovalo 4521 izletnik odnosno u prosjeku 46 po izletu. Postignut je velik uspjeh u pronađenju novih izletišta, čak 25! Uglavnom na primorsko-goransko-istarsku i slovensku izletišta. Masovnošću je potvrđeno da su bila sretno odabранa. Tri najposjećenija: marš planinara putovima partizana (83 člana), Kupjački vrh (72) i Kremanj (94). Društvo je sa 112 članima bilo na dva sleta planinara PTT Jugoslavije, na dva PTT Hrvatske (128), na dvije proslave Dana borca (56), dva Memorijala »smrznutih partizana« (85), 32 člana bili su sudionici izleta u Tatre (ČSSR), »Putovima i stazama partizana«, tisucu žena na zimskom usponu na Slovenski Snežnik. Društvo je uspješno proslavilo 25. godišnjicu osnutka. Sekcija za planinarske putove objavila je staze: ž. st. Meja — Ljubibelj — Skrilevo; Petehovac — Presika — Debeli vrh; Studena — Ravnov — Podkilavac; Škrebutnjak — Stipanja — Skrilevo; ž. st. Lič — Benkovac — Jelenčić — Strgalica. Postavljene su tri kutije s priborom na Bitoraju, Velikom Plišu i Ljubitelju. Sekcija za održavanje sastanaka četvrtvkom s predavanjem, brine se da se redovito odvija ta aktivnost. Na sastancima se upisuju novi članovi, daju se obavijesti o izletima, uplačuje članarina, prijavljaju izleti, vode planinarski razgovori, prikazuju dijapositive itd. Pripustiće u prosjeku 60 članova. Takvih sastanaka održano je 80. Aktivnost sekcije za zaštitu prirode sastoji se u informiraju planinara o osnovnim značajkama zaštite prirode i o posebno zaštićenim objektima. Sekcija za foto-dokumentaciju nabavila je kutije i fotomaterijal, snimila i izradila slike s izleta, sletova i sastanaka. Brine se za prikazivanje dijapositiva četvrtvkom, a ponajčešće sami članovi sekcije predaju i pokazuju svoje slike. (Boris Bogević)

● Planinarski put po otoku Visu. U povodu 40-godišnjice dolaska druge Tita na Vis, 110-godišnjice planinarskoga i Jugoslavijinog i 10-godišnjice djelovanja planinarskog društva »OKI«, obilježen je Planinarski put po otoku Visu. Put obuhvaća najzanimljivije dijelove otoka Visa, među kojima i Titovu špilju, a vrijeme obilaska je dva dana hoda. Svečano otvorenje je planirano 7. lipnja 1984. godine. Međutim plani-

nari mogu već i ove godine poći na obilazak. Organizator, PD »OKI«, već ima tiskane dnevниke, a tokom mjeseca lipnja bit će izradene i prve značke.

● Sklonište pod Kamenitim svatovima. PD »Susedgrad« organizira svake nedjelje od 9 do 17 sati dežurstvo u skloništu pod Kamenitim svatovima. U to vrijeme obilaznici Planinarskog puta po Medvednici mogu u skloništu dobiti kontrolni zig Kamenitih svatova. Na vrhu Kamenitih svatova postavljen je i metalni žig s kojim se mogu posužiti oni, koji ovuda prolaze u radne dane. Društvo je prošle godine markiralo put od Jablanovca do Kamenitih svatova, a to je ujedno najkraći i najlakši pristup ovome dijelu Medvednice (svega jedan sat lagano hoda). Za one koji još nisu isli tim putem, evo i kratkog opisa: Iz Zagreba do Jablanovca autobusom od posljednje tramvajske stanice u Crnomercu. U Jablanovcu treba izaci na autobusnu stanicu kod proleća na »Unikonzum« (ulica Stubička br. 246). Produciti Stubičkom ulicom do crkve, a zatim skrenuti desno u ulicu Kamenitih svatova. Kod zadnjih kuća, strelica na mostiću preko potoka Novačaka, upozorava nas da treba skrenuti desno. Dalje nas markacija vodi u biagom usponu po makadamskom putu kroz polja i vinograde, a pri kraju kroz šumu do skloništa, odakle je još samo pet minuta do vrha Kamenitih svatova.

● PD »Cusine«, Jajce. 19. januara iz Jajca je krenula planinarska štafeta mladosti, a 22. maja stigla u Beograd i tom prilikom joj upriličen svečani doček. Velik trud oko organizacije polaska, njenog puta po Jugoslaviji i dolaska u Beograd uložili su mlađi iz planinarske sekcije »Beljanica« iz Svilajnca, kao i PD »Cusine«, koji su bili prvi nosioci štafete i njeni tvorci. Ovom akcijom dva društva su prvi put počela suradivati, a suradnja je dala zapravo rezultate što je za svaki primjer. U povodu Dana mladosti Društvo je izvelo masovni uspon na planinu Sator i Satorsko jezero kao i posjetu Lolinog borka (mjesto Loline pogibije) i Mliništa, s 30 planinara, mahom mlađih. (Sakib Kliko)

● Motel na Satoru. Sto Sator dobiva ili gubi izgradnjom motela? Na obalama Satorskog jezera u fazi izgradnje je lijepi motel u planinskom stilu. Bit će to lijep kutač za ljubitelje prirode i tišine, a što s onim drugima koji budu posjećivali taj motel? Sto Sator dobija izgradnjom motela?, pitanje je koje lebdi litičama Sator-planine. (Sakib Kliko)

● Susret planinara bratskih građova ove godine je održan 28. 5. u Kragujevcu. Ovaj susret, četvrti po redu, okupio je planinare PD »Mosor« iz Splita, PD »Kozjak« iz Splita, PK »Split«, PSD »Prenj« iz Mostara, PD »Zelenjor« iz Foče, PD »Velenje« iz

Titovog Velenja i PD »Dimitrije Janković-Cići« iz Kragujevca. Sustreti ovakve vrste imaju za cilj širenje bratstva i jedinstva, nje-govanje tradiciju NOB i razmjeru planinarskih iškustava. Ovaj susret počeo je obilaskom Spomen-parka u Sumaricama. Na putu za Rudnik, planinari su obišli manastir Vračevšnicu, spomenik iz XV vijeka. Poseban doživljaj bio je uspon na Ostrvicu (875 m), oštar i veoma istaknut vrh vulkanskog porijekla, na kome se nalazi grad-utvrđenje. Na 81. kilometru puta Beograd-Kragujevac, u srcu Sumadije, u podnožju pitomog Oplena (345 m), čije prirodne ljepote dopunjaju izvan-redni parkovi i bogati vinogradi, nalazi se varošica Topola, vezana uspomenom na herojski Prvi srpski ustanački Karadorda. Iznad Topole, na zaravnjenom vrhu šumovitog Oplena, uzdiže se bijela mramorna petokupola crkva sv. Dorda, zadužbina kralja Petra I, unuka vode Karadorda. Njen dominantan položaj nad cijelom okolinom omogućuje vidik na velike udaljenosti. Boravak u Sumadiji planinari su završili razgledanjem Karadordevog konaka u Topoli. Rastali smo se u hotelu »Karadord« u Jarmenovcima, uz planinarsku pjesmu, do sljedećeg susreta.

(Vesna Vilimanović)

• Rad PD »Zeljezničar« u Zagrebu. U čest Dana žena posjećen je Kalnik i tamošnja istoimenja Poljoprivredna zadruga. Tu nam je mnogo pomogao drug Zdenko Bujan, šef stanice Krizevci i OOUR »Transport« ZP-Zagreb. U zimskim uvjetima osam planinara iz PD »Tomas« Koper obišli su našu planinarsku transverzalu Istarski planinarski put »Labinska republika« od Slavnika do Učke. 12. i 13. ožujka skupina od 48 planinara bila je na Snježniku, te na Snežniku (1795 m). Prvog dana vikenda orkanska bura na Kamenjaku i Snježniku, drugog dana lijepo vrijeme i odljeni vidići do Triglava (2863 m). Poseban čar planinara bio je program u Koncertnoj dvorani »Vatroslav Lisinski«, koji je pripremila PD »Risnjak«, a od planinara-zeljezničara bilo je preko stotinu. Dne, 19. ožujka opet na Snježniku sa 45 članova. U akciji PD »Cerkno« iz Cerkna skupina od 30 planinara sudjelovala je na zimskom usponu na Porezen (1632 m), te nakon toga posjetila Bolničicu »Franja« iz doba NOB-e. Ovdje je bio poseban doživljaj gdje je ukupno bilo preko 4000 planinara iz Slovenije i dio iz Hrvatske. U čest Dana zeljezničara izvedene su akcije: Susret planinara-zeljezničara Slovenije i Hrvatske u Laškom i Celju, potom pohod od Verda preko Pokojsića do Borovnice pod nazivom »Stampetov most«. Na putu dugačkom preko 35 km oko 30 članova (ukupno je bilo preko 250 planinara iz Slovenije i Zagreba). To je bila organizacija PD »Zeljezničar«, Ljubljana posebnim vlakom od Ljubljane do Verda. Susret u čest 110. obljetnice zeljezničke pruge Zagreb – Rijeka organizirala je Planinarska sekcija »Zeljezničar« iz Rijeke na Platku i Snježniku

sa 150 ljudi. Svaki je dobio spomen značku »Riječke pruge«. Poslovno napominjemo, da je izašao Dnevnik po Istarskom planinarskom putu »Labinska republika« u kojem je obuhvaćen napis o središnjem dijelu Istre, s opisom puta od Slavnika do Učke i o borbi Istrana za prisjednjenje Istre matici zemlji. Godišnja skupština održana je 7. svibnja, na kojoj je izabran za predsjednika Drago Baruškin, poznati pinac. Sutradan, 8. svibnja, bili smo na akciji »Kretanjem-zdravlje« po Medvednici i Samoborskom gorju. Bratski susret sa PD »Zeljezničar« iz Beograda bio je u Koprivnici, u organizaciji PD »Bilo« Koprivnica, gdje se mnogo angažiralo dr Milivoj Kovacić. Istovremeno bio je obilazak Zasavskih planina (Kal, Mrzlica, Partizanski vrh i Čebine). U čest Dana mladosti posjet Medvednici (zapadni dio) s planinarama-zeljezničarima iz Rijeke. Sutradan smo bili na Stazama Titovog djetinjstva u Kumrovcu, te u planinarskom domu »Vagon« u šumi Grabrovici na istočnim obroncima Ivančice. Tu je pisac ovih redaka iz svoje zbirke i zbirke svojeg sina Siniše, poklonio planinarama iz Rijeke osam »zlatnih cipela«, koje su ostvarili cd »Partizan« iz Ljubljane. Pod vodstvom Tome Pavlinu obišli smo Kozaračku transverzalu gdje je vodio domaćin iz PD »Klekovaca«, Prijedor, drug Januz Karadžić. To je bilo 28. i 29. svibnja, 12. lipnja obišli smo Matićevo poljanu, Samarske stijene, Ratkovo sklonište, Ljuskul i Bijele stijene. Po starim gradovima Ivančice bili smo zajedno sa PD »Matica-Zagreba« iz Zagreba 7. travnja i 5. lipnja. Na Vršiću, te Izvoru Soče, potom na Kaninu i na Javorinu u »Plrnatovoj koči« bili smo 18. i 19. lipnja, a na Partizanskom maršu prijateljstva Samoborskim gorjem, koje je održano 26. lipnja. Ovdje su veliki teret organizacije ponijeli članovi PD »Japetić« iz Samobora. Na kraju spomenimo, da je skupina naših planinara bila na proslavi u Srbiji, gdje su izveli noćni marš na Rtanj. Pored po-teškoća, koje su ih pratile, zavoljni su, što su uspjeli se popeti na vrh i sretno se vratiti u Zagreb.

(Josip Sakoman)

• Ivanov vrh u južnom Velebitu. Imenovan je i posljednji od važnijih ali neimenovanih vrhova južnog Velebita koji su viši od 1700 m. To je vrh visine 1726 m (po starim kartama) koji se nalazi sjeverno od Svetog brda, između Sv. brda i Babina brda. Dana 25. svibnja planinari PD »Visočica« iz Gospića po velikoj oluci praćenom snijegom i grmljavinom odnijeli su kutiju s pećatom na Ivanov vrh, ali zbog nevremena nisu mogli dovršiti sav posao oko postavljanja kutije i označavanje prilaza. Ivanov vrh dobio je ime po predratnom čuvenom gospičkom planinaru Ivanu Gojtanu (1869-1939) koji je mnogo zaslužan za rad planinarske podružnice u Gospiću i podizanje mnogih planinarskih objekata na Velebitu. No, sam naziv

Ivanov vrh ima i šire značenje, jer se od davnih vremena nalazi u imenima mnogih velebitskih lokaliteta. (Ante Rukavina)

• Riječan na Grabrovici. Skupina željezničara iz Rijeke posjetila je 22. svibnja plan. dom »Vagon« na Grabrovici u čest završne svečanosti 110-godišnjice otvaranja zeljezničke pruge Karlovac-Rijeku. (V. M.)

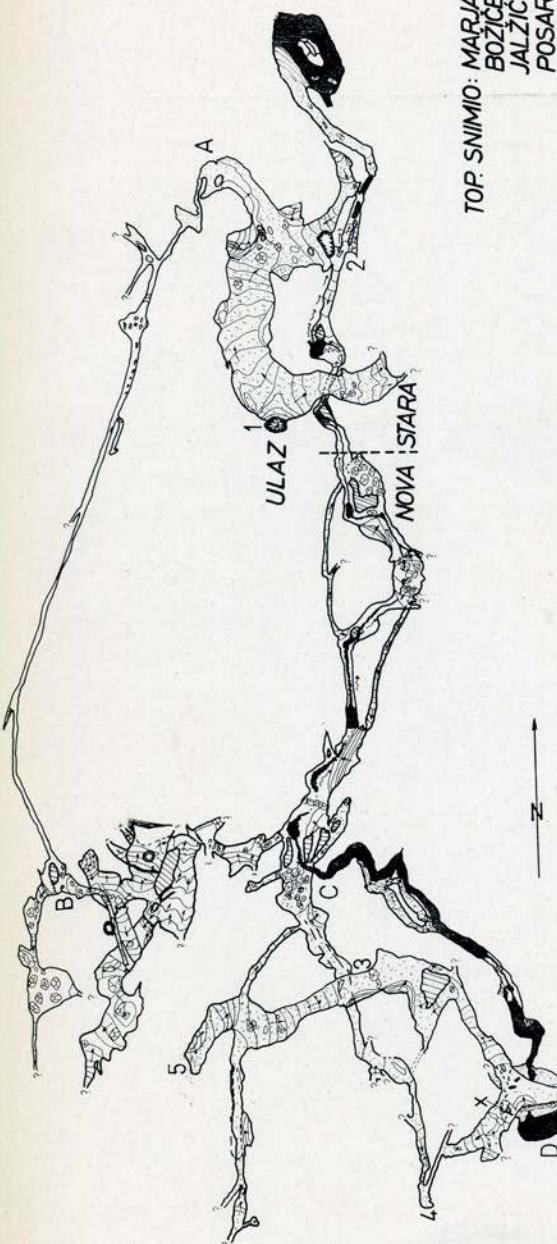
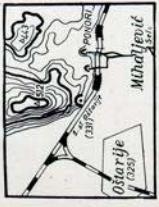
• Nove markacije na Japetić. Markiran je u oba pravca put od zeljezničke stanice u Jastrebarskom do Gorice Svetojanske (prije Sv. Jana), preko »betonare« gdje je autobusna stanica Zagreb-Cvetkovići, preko sela Crnilovec i Miladinima. U Miladinima se put odvaja prema Žečaku, preko sela Toplice /Svetojanske/, Paljuci, Zaheri, do spoja s Jaskanskim putem, koji dolazi od Višoševića mlinu, odnosno, od Japetića. Vrlo je zgodno napraviti kružni obilazak idući od Slavetića preko Rešpetarnice na Žečaku i u povratku preko Toplice, gdje se može i okupati (temp. vode 26°). Od Slavetića kreko Rešpetarnice, do Tihocaja i Višoševića, put nije markiran, ali je orijentacija laka, jer se čitavim dijelom ide po grebenu. U povratku s Japetića, kada planinari dolaze u Goricu Svetojansku, mogu nastaviti hodati dalje, sve do autobusne stanice u Jastrebarskom (kod betonare), do koje ima oko sat i pol ili još 15 min do zeljezničke stanice Jastrebarsko. Taj put markirala je obitelj Pavlin u znak 30-godišnjice svog planinarenja.

(Tomislav Pavlin)

• PD »Dilj« iz Slav. Broda, markirajući stazu od Lipovice do ceste iznad Slobodne Vlasti, u nedjelju 19. VI. ispunilo je plan rada. Ideju o markiranju trase »Stazama partizanskih kurira« ostvarili su nakon dužega rada ovoga proljeća. Početak staze je na jezeru Petnji kod mjesta Sibinja (nedaleko Slav. Broda), a završava u Paučju. Od ceste iznad Slobodne Vlasti (cesta Ruševa-Dakovo) do Paučja markirat će PD »Dakovo«. Od jezera Petnje staza se naglo penje na bilo i bilom za sat hoda dolazimo do Brodskog brda te se preko njega spuštamo preko ceste Podvinje-Podcrkvje i preko potoka Glogovice ponovo ulazimo u lijepu hrasztovu šumu parka »Cerovac« i preko napuštenog sela Crnog Potoka dolazimo do spomen-parka »Ljeskov vode«. Od Ljeskovih voda za jedan sat hoda stiže se na vrh Lipovcu (423 m), gdje se nalazi geodetska piramida. Od Lipovice do ceste iznad sela Slobodne Vlasti ima sat i pol hoda, a od ceste do Paučja još dva sata. Osim ove staze postoji staza koja je također markirana od pl. doma na Brodskom brdu (Popovićeva šumica) do izletišta Pljuskare i Sovskog jezera. Ona prolazi zanimljivim predjelima, među kojim je i kuća Miloša Krpana, u kojoj živi njegov sin, a udaljena je od sela Dubovika dva kilometra. Ovo područje Dilj-gore postalo je pristupačno za planinare izletnike i ostale koji se bave rekreacijom. (Dražen Smoljan)

MANDELJAVA
M 1:500
OŠTARIJE

0 5 10 15 20 25 m

TOP SNIMIO: MARJANAC S.
BOŽIĆEVIĆ S.
JALŽIĆ B.
POSARIĆ J.
OSTOJIĆ J.
LUKIĆ O.
CRTAO: LUKIĆ O.

